Geleneksel Çin Felsefesi Mao Zedung ve Sosyal Karar Teorisi



M. Yılmaz Öner



BELGE YAYINLARI 569
Düşünce Dizisi

GELENEKSEL ÇİN FELSEFESİ, MAO ZEDUNG DÜŞÜNCESİ VE SOSYAL KARAR TEORİSİ

M. Yılmaz Öner, 1974

Dizgi: Mefail Usta

Baskı: Berdan Matbaası

Kapak Tasarım: Alpaslan Tuygan

Baskı Tarihi: Eylül 2007

BELGE ULUSLARARASI YAYINCILIK
Divanyolu 15 / 1 Sultanahmet İstanbul
Tel: (212) 638 34 58 Fax: 517 44 53
belgeyayinevi@hotmail.com

M. Yılmaz Öner

GELENEKSEL ÇİN FELSEFESİ MAO ZEDUNG VE SOSYAL KARAR TEORİSİ

ÖNSÖZ

Amacımız: 1) Mao Zedung düşüncesini, Marksizme paralel yönde belirleyen ulusal etkenlerin temeli olarak, Geleneksel Çin Felsefesini genel çizgileriyle, kısaca vermektir; bunu I. Bölümde yapıyoruz. Parantez içindeki harfler, II. Bölümde kökleri geleneksel felsefeye uzanan esinlenmelere işaret etmektedir.

2) Mao Zedung düşüncesinde Bireyin yerini arayan bir batılı sempatizan eleştirmenin eleştirisini (*) göz önüne sermektir; bunu II. Bölümde yapıyoruz. Çeviri metninde eleştirmenin kendi dipnotları dışında, bizim III. Bölüme yaptığımız atıflar için koyu siyah rakamlar yer almaktadır.

3) Tipik bir batı eleştirine özgü savlar arasında, Maocu pratiği yer yer ters gösterme çabasına işaret etmek, bu amaçla gerçek kaynağa, yani Mao'nun kendi talimat ve öngörüşlerine atıfta bulunmak.

4) Bireyciliğin doruğuna eriştiği bir toplumda, hangi bireylerin haksahibi olabildiklerini o toplumun içinden bir gözlemcinin diliyle vermek.

5) Bölüm V'de eylemlerimizin ilk aşaması olan kararların oluşması üzerine ve Bireyci kuramların karşısında genel çizgileriyle bir Sosyal Karar Teorisi oluşturmaya çalıştık. Kararlarımızın doğasını bilirsek girişilecek eylemlerimizin de, öylesine sağlamlaşacağı ilkesinden hareket ettik.

(*) Peter J. Opitz. Vom Konfuzienismus zum Kommunismus, List Verlag, Münih 1965

BÖLÜM I.

GELENEKSEL ÇİN FELSEFESİNİN KÖKENLERİ

Eski ya da geleneksel Çin kültürünün kökenleri aşağı yukarı geleneksel Hint kültürünün kökleriyle yaşıttır.

Çinlilerin kültür alanındaki olağanüstü etkinliği İ. Ö. üçüncü binlere kadar uzanır. İster toprağı işleme, ırmakları düzenleme alanında olsun, ister porselen, barut, pusula ve kağıt paranın keşfinde olsun çağın en üstün teknolojik standart ve buluşları ötesinde Çinliler devlet ve toplum bakımından da ileri düzeyde örgütlenmişlerdi. Güzel sanatlar, özellikle resim ve seramik yanında Edebiyat, hele lirik yazı sanatı Çin eski çağının üstünlüğünü yüzyıllar boyu sürdüren görüntüsüdür.

İ. Ö. üçbin yıllarından bu yana iletigelen belgeler, bize eski Yunan efsanelerinden binlerce yıl daha geriye uzanan mitos kahramanlarından, efsanevî hükümdarlardan söz eder; evlenmenin kabulü, müziğin doğması, yazının belki Sümerlerle aynı dönemlere raslayan icadı daha da eskilere uzanan köklü bir toplumsal etkinliğin tanıklarıdır.

I. Çin dili

İnsan düşüncesini bir yandan biçimlendiren bir yandan da bu düşünceyle biçimlenen formel bir araç olarak dil. Çin toplumunda Batı'nın büyük

dillerine tamamıyla yabancı olan bir yapıyla karşımıza çıkar. Hiç bir fiil ve isim çekimine bağlı olmayan, uygulanırken hiç bir değişime uğramayacak kadar kısa seslerden, tek heceli sözcüklerden oluşur. Ne ön ne de son takı almayan sözcükler ayrı ayrı vurgulama yoluyla ayrı anlamlar kazanırlar, bu vurgulama yöntemiyle elli, altmış çeşit anlamı birden yüklenen heceler oluşturulmuştur... Çince bu söyleniş biçimiyle «türkü söyler» gibi konuşulur, ne var ki çok anlamlı bu sözcüklerin anlamı sözcüğün cümle içindeki yerine göre ve bu yerin kesin kurallarla saptanmasıyla ortaya çıkmaktadır.

Çin dilinin önemli bir özelliği harf işaretleri yerine resim işaretleriyle konuşulan bir dil olmasıdır, o bakımdan yalnız işaretlerin temsil ettiği «kavramlarla» konuşulur. Cisimsel nesneler bu nesneleri resimleyen işaretlerle anlatılır. Soyut kavramlar ise mecazi anlamdaki işaretlerle anlatılır. Örneğin «zihin» kavramı «yürek» işaretiyle veya birden fazla resimleri bağlayıcı bir bileşik resim işaretiyle anlam kazanır. Örneğin Türkü = (Ağız+kuş) bileşiminden oluşur. Kavga = (kadın) resmi + (ağız) resmi. Işık = Güneş + Ay. Evli kadın = Kadın + Süpürge + fırtına olarak gösterilir ve anlatılır.

Eski Yunan'da ve Batı'da geliştiği biçimde formel bir mantık veya özne, tümleç, nesne gibi bilimsel öğelerin kesin fonksiyonlarına dayalı bir grammer yapısına Çin dilinde raslıyamayız. O bakımdan Çinceden en yetkili uzmanlarca bile yapılan çeviriler arasında daima bunların inceliği ve görüntüsü açısından farklılıklar olmaktadır. (*) Demek

(*) Bak Prof. Dr. V. Eberhard'ın önsözü; Taoizm (Devlet Kitapları, Çin klasikleri: 3)

ki Çin düşüncesinin yabancı dillere aktarımında ve anlaşılmasında bireysel sözcüklerin cümle «bütün» ü içindeki görevleri, yani bireyin bütün içindeki konumunu ve fonksiyonunu kavramak çok önemlidir, bu yönüyle bir cebirsel yapıya sahiptir Çin dili.

Bireyin bütün içindeki ilişkilerine davranışlarına göre anlam kazandığı, yani sözcüğün batı dillerinde sahip olduğu mutlak «kişilik» yerine sözcüğün cümle bütünü içindeki «bütünsel kişiliği» veya «bütünleşme», öbür resim işaretleriyle sentez kurma biçimi önemlidir. Düşünce birimleri demek olan sözcüklerin bu sentetik özelliği bütün Çin düşününe egemen olan, Çin mantığını oluşturan ve tüm Çin düşün tarihi boyunca uzanan bir karakteristiktir.

II. A — Konfüçyüs (Kung fu-tse)

Felsefesini hiç bir zaman kendi ürünü olarak göstermeyen Konfüçyüs (Kung fu-tse = Kung oğlu Usta) eski çağların efsanevî imparatorlarından öğrendiklerini aktarmaktan başka bir iş yapmadığını söyler. Çin kültür dünyasının kendisine kadar ulaşan geleneklerini toplamış, bu düşün tarzını gelecek kuşaklara bırakmış olmakla üstün bir eylemde bulunmuştur. Nedir Konfüçyüs'ün bıraktığı bu miras? Bıraktığı beş kitabın (King) ilk dördünü kendisinin kaleme aldığı, beşincisini kısmen tamamladığı biliniyor.

1 — Geleneksel felsefe açısından ağırlığı olan I King (Dönüşümler Kitabı) felsefe dediğimiz düşünme disiplinine ilişkin elimizde mevcut en eski belge kabul ediliyor. I. Ö. 3000 yıllarında yaşayan bir imparatorun kaleme aldığı söylenir. Konfüçyüs

bu kitabı kendi yorumunu da ekliyerek yeniden yayınlamıştır. (Bak. Durant, Osten, S. 695)

I King, Trigram'lardan, yani Çizgi - Üçlü'lerinden oluşmaktadır. Her Üçlü bir doğa kuvvetini, aynı zamanda insan yaşamındaki belirli bir öğeyi simgeler. Örneğin (üç paralel çizgi) = (tien) hem gök hem kuvvet anlamına gelir. (üç paralel kesik çiz gi) = (kvun) hem yerküre hem uysallık demektir.

Bu çizgi - üçlülerini aralarında birbirleriyle kombine ederek, yani formel bir sentez yaparak işaretlerin sayısını çoğaltabiliriz. Kesiksiz her çizgi aydınlığın, ışığın, hareketin, canlılık ve yaşamın (erkekliğin) bir öğesini (Yang) belirtiyor. Her kesik çizgi ise karanlığın, durgunluğun, veya maddenin (dişiliğin) bir öğesini (Yin) temsil ediyor. Lâtincede Mater = ana, Materia = madde). Çinliler ancak bu simgeler dünyasına nüfuz eden ve onun sırlarını keşfeden insanlara kapılarını açan en derin bilgeliğin kutsal kitabı sayarlardı Dönüşümler Kitabını. Batılı Çin uzmanları bu kitabın düşün dünyasına mistik bir açıdan yönelmeye çalışmışlar «her derde deva» bir mucizeler kitabı, mistik bir reçete olarak görmüşlerdir. Batı insanının bencilliklerle dolu düşün kargaşalığından çözülmesini sağlamak için «Mistik Yöntem» kaçınılmaz gibi görünür, oysa çizgisel sentezin özünde yatan gerçek kısaca ve salt mantıktır: Toplum-içi, insan-insana ilişkilerdeki yasalar Doğa-içi ilişkilerdeki yasalara paraleldir. Doğayı izleyelim, öyleyse birbirimizi tanıyabiliriz, toplumun içini okuyabiliriz. Doğa'daki çelişki ilişkileri toplumun da içindedr. Doğa'daki ilişkiler mantığı nasıl hiç şaşmıyorsa toplum-içi ilişkiler mantığı da hiç şaşmaz.

Bu mantığı nasıl öğrenebilirz? «İşte simgelerini veriyorum, simgeleri kombine etmeyi öğretiyorum, varın siz çözün, bulun sonucunu». Bu bir mistik yöntem değildi, hepten mantıktı, ama bencillik ve mülkiyet duygusuyla boğulan beyinlere mantık mistik gibi göründü, görünecektir. (*)

2 — Konfüçyüs'ün yayınladığı ikinci kitap Şi King (Türküler Kitabıdır); yaşadığı dönemde oluşan yüzlerce türkü arasından kendi seçmiştir bu türküleri; aşka ve doğaya yönelik halk türküleri yanında Adak türküleri ve ideolojik türkülerle doludur.

3 — Şu King (Belgeler Kitabı) Konfüçyüs öncesi iki bin yıllık Çin tarihinden gelen geniş bir kolleksiyondur; prenslerin çıkardıkları geleneksel yasaları, kararnameler, tüzükleri kapsıyor.

4 — Kendi yurdu olan Lu bölgesinde İ. Ö. 722 - 480 dönemine ait olayların bile çizelgesini verir, İlk ve Son Bahar yıllıkları adını taşır bu kitap.

5 — Li Ki (Töreler Kitabı) Konfüçyüs'ün bıraktığı son ve en geniş kapsamlı yapıttır. Ölümünden sonra yayılan bu kitabın bir çok bölümlerini kendisinin kaleme aldığı kabul ediliyor. Ne var ki Çin'de yaygın etiket kurallarından, töre ve göreneklerden, özellikle soy ve saray kültüründen söz etmektedir. Toplumun üst yapısındaki biçimleri toplum-içi ideal ilişki kalıpları gibi sunmaktadır.

Bu beş temel kitabın yanında Klasik Kitaplar diye anılan dört kitap daha vardır, Konfüçyüs bunları ne kendisi yazmış ne de yayınlamıştır, ama o-

---

(*) Mülkiyet Duygusu ve Mistik hakkında bak Mülkiyetin Tarihi (Remzi Kitabevi, 1969), S. 10.

nun öğretilerini veya onun en yetenekli öğrencilerinin düşüncelerini kapsıyor:

1 — Lun Yü (Söyleşiler). (*) Ünlü öğreticilerin çoğu gibi o da öğretilerini söyleşilerle, yani yalnız sözlü olarak açıklardı, öğrencilerin aldığı notlardan öğreniyoruz düşüncelerini. Düşünürlerin edebî ürün ve konuşmalarının böyle sözlü biçimde kuşaktan kuşağa ulaşması bugün için güvenilir, sağlam bir bilgi kaynağı oluşturamaz; gazete, radyo, televizyon film gibi iletim araçlarının yarattığı etkileyici karmaşalık ulaşagelen düşüncenin özünden sapmalara yol açmaktadır. Bugün çeşitli yayın organlarıyla kavramaları kasıtlı olarak soysuzlaştırma, özünden saptırma girişimleri de bunun dışındadır. Bir kavramı çağında yüklendiği işlev ve arılığı içinde yansıtmak eski çağ insanına özgü bir dürüstlüktü. Özgür olan eski çağ insanları sözlü ve söyleşimli düşüncelerdeki çekirdeği böylesine sapmalara kapılmadan korumak ve iletmek yeteneğine sahiptiler.

2 — Ta Hsüeh (Büyük Bilgi) Konfüçyüs felsefesi hakkındaki bilgilerimizin ikinci temel kaynağını oluşturuyor.

3 — Çung Yung (Ölçü Denge Bilgisi) «Klasik Kitaplar» ın üçüncüsüdür. Konfüçyüs'ün torunlarından biri tarafından kaleme alınmakla birlikte ustanın özlü sözlerine devamlı atıfta bulunmakla belgesel bir nitelik taşıyor.

4 — Klasik Kitapların dördüncüsü Konfüçyüs'ün en büyük öğrencisi Mencius tarafından yazılmıştır.

(*) Türkçeye M. N. Özerdim tarafından «Konuşmalar» adı altında çevrildi. Devlet Kitapları, Çin Klasikleri: 5 (1974).

Önceki beş kitapla birlikte bu dört «Klasik kitap» toplu olarak Konfüçyüs Klasikleri olarak anılır.

II. B Konfüçyüs felsefesinin özü ve aynı zamanda tüm Çin felsefî düşünüşünün temel çizgisi İnsan'a yönelmişliğe, pratik yaşantıya dayanır. O bakımdan ne mantık ne etik ne de Metafizik alanında inceden inceye düşünülmüş kapalı bir sistem ortaya koymuyor.

Özel bir felsefe disiplini olmak niteliğini taşıyan bir mantık bilimi yoktur Konfüçyüs'te, düşünmenin genel kurallarını öğretmek yoluna gitmemiştir, öğrencilerin kendi başlarına düşünmesini, düşünmeyi kendi kendilerine öğrenmeleri için ön koşullar koymaya çalışmıştır. Gerçekten de soyut mantık kurallarının üstesinden gelmek hiç bir zaman düşünmeyi en iyi biçimde becermek ya da en olumlu düşünceyi yaratmak için yeterli değildir.

Derinlemesine oluşturulmuş bir Metafizik de bırakmış değildir Konfüçyüs, metafiziksel genellemeler veya genel metafizik sorunlar üzerine kafa yormaktan da hoşlanmamıştır. Bir öğrencisi «Ruhlara karşı görevlerimiz nedir? Ölüm nedir?» diye sorduğunda şu kesin karşılığı verir: «İnsanlara karşı görevlerimizi bilemedikten sonra, ruhlara hizmet etmişiz veya nasıl hizmet edecekmişiz, neye yarar bunu bilmek! Yaşam nedir bilemedikçe ölümden nasıl haberimiz olabilir». (Bak Chan Wing-Tsit Chinese Philosophy, S. 26)

O çağın geleneksel Çin dini bir imparatorluk diniydi ve kişi olarak tasarlanmayan bir Gök (=Tanrı) kavramını içeriyordu; ayrıca gerek canlı gerek ölü ruhlara tapınma geleneği vardı, Konfüçyüs bu gelenekleri olumlu karşıladı, giderek öğren-

cilerine tapınmayı törensel bir biçimde yapmayı, bu geleneği sürdürmeyi öğütlüyordu. Ancak bu öğütlerin dinsel inançları korumak çabasına mı, yoksa salt gelenekleri korumaya yönelen genel bir tutuculuğa mı dayandığı belli değil. Ne olursa olsun onun için önemli olan insanın esenliğiydi; tarih süreci içinde toplumsal birer birikim olan gelenekleri toplumun çatısı olarak görüyor, insanın esenliğini bu çatının, tarih boyunca değişmez saydığı bu yapının korunmasına bağlıyordu. Geleneklerden oluşan bu çatıya hizmet eden, onu koruyan tüm törel kurallar ve davranış ilkeleri, işte Konfüçyüs öğretisinin özü budur. Ama kurallar bir yana, önce bu töre ve davranış biçimleri hangi koşullarda oluşmuştur? Bu koşullar Konfüçyüs'ü ilgilendirmez, çünkü onlar sanki «gökten inmiş» gibidir, başka türlüsü olmayan mutlak ve kesin ön verilerdir! Demek ki Konfüçyüs felsefesi ana çizgileriyle bir Etik'tir, kayıtsız ve koşulsuz bir yapı etik' idir.

Ancak bu Etika'nın ilginç yönü insanı toplum yapısı içinde bir yalnız yaratık olarak görmemesidir, tam tersine insan Aile, Toplum ve Devlet örgüsü içinde, bu örgünün düşünen ve inanan bir halkasıdır. Düşünmek ve inanmak insandan topluma doğru yönelmiştir. Gelenekler bu yönelimin eylem kalıplarıdır ve Konfüçyüs düşünen ve inanan insanların, yani bu eylem kalıplarının bir aritmetik toplamı olarak görür toplumu, çünkü kalıpların hepsi birbirine benzer. Kısacası insan bu kalıplar karşısında sıradan bir yaratıktır (N)

II. C Törel İdeal

Konfüçyüs düşüncesinin insana yönelikliği, in-

sancı (hümanist) niteliği açısından ideal davranış: Durulmuşluk, dünyayı ve insanları tanımaya yönelik, her davranışta ölçüyü korumayı amaçlıyan bir Dengeliliktir, hiç bir zaman dünyaya sırt çevirmişcesine keşiş tipi kutluluk değildir. Konfüçyüscü bilgelik Budacılığın dünyaya kapalı, bireysel yaşamı bütünüyle görmeye, zaman içinde yaşamın gizli temposunu sezmeye yönelen bilgeliği değildir, (bak. H. Hesse, Sidarta, S. 137/182), yani pratiktir.

Öz eleştiri yaparcasına kendi kendini sürekli eğitme, tüm olaylarda törel bir ağırbaşlılık, çevreye karşı dürüstlük «Soylu». insan olmanın koşuldesel değerlerini aşağılamaz Konfüçyüs, törel ilkelarıdır. İnsanın toplumdaki konumunu veya madler uğruna bunları gözden çıkarmaya hazırdır. İnsanın tüm iç ve dış değerleri tam dengede olmalıdır: «Kimde içerik öz biçimden ağır basıyorsa o yontulmuş biridir. Kimde biçim içerikten ağır geliyorsa o kopyacının tekidir. Biçim ve içeriği dengede olanlar soyludur.» (Richard Wilhelm, Kung-Tse, Leben und Lehre, 1925, S. 123)

II. D Toplum ve Devlet

Bireyin yaşamı için olduğu gibi, Konfüçyüs toplumun yaşamı için de aynı gerekleri öngörür: Dürüstlük, ağırbaşlılık, örnek davranış ve geleneksel (yani toplum yapısı olarak gördüğü) bağların korunumu.

Konfüçyüs'ün törel gereklere herşeyden çok ağırlık verdiğini görüyoruz. Törel bağların çözüldüğü, düşünce özgürlüğünün kötüye kullanıldığı iddia edilen bir dönemi izliyor Konfüçyüs dönemi. Geleneksel dine, yönetim biçimine karşı çıkan, iyi

ve kötünün gerekliğini savunan akıl cambazlarının çoğaldığı bir çağ diye anılıyor Konfüçyüs öncesi dönem. Her bilgi karşısında kuşkulanan, duraksayan, herşeyin karşıtının da olabileceğini ispatlamak savında olan ve Sofist denilen bu eylemsiz soyut düşünürler devrin hükümdarlarını çok bunaltmış olmalılar ki Konfüçyüs bile öfkelenmiş, demagoji yapıyor diye bunlardan birini idama mahkûm ettirmiş. Sofistlerin soyut diyalektik sanatında töreleri çökertici bir anlam sezinleyen klasik tarihçiler ünlü sofist Teng Çi'nin şu hikâyesini iletirler: «Bir ırmak taşmış ve zenginin biri boğulmuş. Bir balıkçı adamın cesedini bulup çıkarır. Ailesi cesedi para verip almak ister, ama balıkçının istediği para da yüksektir. Ailesi Teng-çi'ye başvurur ve şu cevabı alır — Hiç kaygılanmayın, cesedi başka kimse almaz ki! — Ancak Balıkçı da endişelenir, o da Teng-çi'ye başvurur ve şu cevabı alır — Hiç kaygılanma, ceset başka kimsede yok ki!» Teng-çi'nin sonunun darağacında bittiği söylenir. (Bak. Durant, Osten, S. 696) «Törelerin elden gittiği» bir dönemdir bu ve Konfüçyüs'ün sesi yükselir: «Eskiler erdemi egemen kılmak istedikleri zaman ülkede, önce devlete çeki düzen verdiler...». Verilen çeki-düzen olanaksızlarla olanaklılar arasındaki çelişkiyi bilinçlendirici düşünce tarzlarını yok etmek olacaktı. Konfüçyüs düşünüşüne özgü Mutlu Denge kavramı, bu çelişkileri hoşgörü ile karşılamak, bilinçleştirmemek, kavgayı ört bas edip «arayı bulmaktan» öteye geçemedi. (O)

Yöneticiden beklenen halka örnek davranış, ağırbaşlılık, dürüstlük hep bu Mutlu Denge kavramının soyut arabulucu, İdare-i Maslahatçı görüntüleridir; çünkü «Hükümdarın özünde rüzgârlar e-

ser, zayıfların içinde otlar gelişir. Rüzgar esince otlar bükülmelidir.» (Bak. R. Wilhelm, Kung-Tse, S. 52; 113)

Kısaca Konfüçyüs, insandan topluma, bireyden bütüne yönelen **koşulları (yani soyutlamaları**, kişisel tutkuları, ekonomik talep ve tüketimi) «dengeleme» ye çalışır. Oysa toplumdan insana yönelik koşullar da (somutlama özgürlük, ekonomik arz, üretim) en az o kadar önemlidir. Tarih süreci içinde insanı «soylu» kılan Denge bu iki karşıt koşul sistemi arasındaki (Üretim-tüketim, Arz-talep) Ölçü'dür. İnsan tüketim boyunca soyutlaşmaya yönelen bir «yaratık», üretim boyunca soyutlaşmaya yönelen bir «yaratıcıdır». İnsanın hem yaratılmakta oluşu, hem de yaratıcı olabilmesi onun mutluluğudur.

III. A — Lao Tse

Eski Yunanda Platon ve Aristoteles birbirleriyle nasıl çağdaş iseler Eski Çin'de de Konfüçyüs ve Lao Tse Çin kültürünün gelişimine yakın tarihe kadar damgasını vuran iki çağdaş düşünürüydüler. Lao'nun kişiliğinin tarihsel bir gerçek olup olmadığı tartışılmakla birlikte İ. Ö. 600 yıllarında yaşadığı söylenir, böylece Konfüçyüs'dan daha öncedir. Konfüçyüs'den bize ulaşagelen eserler Lao'dan da önceki çağlarda köklendiği için genellikle Konfüçyüsü tarihsel incelemelerin başına almak âdet olmuştur. Şu var ki Lao Tse de büyük bir olasılıkla çok eski düşünce hazinelerinden faydalanmıştır, ancak kaynaklar üzerine bilgilerimiz hiç denecek kadar azdır.

Lao Tse (=Yaşlı Usta) Çu eyaletinde Kü-çen

köyünde doğdu, aynı eyaletin devlet arşivlerinde çalıştı, tarihçi oldu. Kung Tse (=Kung Usta=Konfüçyüs) günün birinde Çu eyaletine gider ve Lao ustadan saray teşrifatıyla ilgili bazı şeyler öğrenmek ister, aralarında şu konuşma geçer, Lao der ki «Sözünü ettiğin insanların kemikleri bile çürüdü, ancak sözleri kaldı geride» ve devam eder «Soylu kişi zamanı geldiğinde yükselir, zamanı gelmişse göçüp gider, üstünde zararlı otlar yükselir. Duyduğuma göre, iyi bir tüccar parasını çukurun derinine saklarmış, kafası çukur olduğu için olacak. Erdemli kişinin ise derinliği dışta değildir. Onun için dostum, şu saraydaki işinden ve bir sürü isteklerinden kurtul, görünüşe, biçime önem vermeyi bırak, şu hayal dolu tasarımlarından vazgeç! Kendi özün için hiç bir değeri yok bunların. Başka söyliyecek bir sözüm yok sana!»

Kung usta ayrılır ve şöyle der çömezlerine «Bilirim kuşlar uçarlar, balıklar yüzerler, bilirim, davarlar ise onların koşabildiklerini bilirim. Koşanı kementle, uçanı okla vurabilirsiniz. Ama uçurtmayı bilemiyorum, rüzgârdan bulutların arasından süzülüp göğe doğru nasıl yükselir, işte bunu anlıyamıyorum. Ben Lao ustayı gördüm, galiba o uçurtmanın ta kendisi».

Lao ustanın hedefi Tao'ya, erdem'e ulaşmaktı. Çu eyalet yönetiminin çöküşüyle birlikte ülkeden çıkar, sınıra varır, sınır bekçisi Yin Hi «Görüyorum ki yalnızlığa doğru gidiyorsun. Ama senden bir dileğim var; düşüncelerini bir kitapta yaz». Ve Lao usta beşbin sözcükten oluşan iki bölümlü kitabını yazar, Tao ve erdem'den söz eder bu kitap. Sonra çeker gider Lao usta ve nereye gittiğini kimse bilemez. (Bak. Deussen, Geschichte, S. 679-680. Çinli

tarihçi Su-Ma-Tsien'in notları) (*). İşte Lao-Tse king (Yaşlı Ustanın kitabı) böyle meydana geldi ve ustanın metafizik, etik ve politika üzerine görüşlerini serbest bir düzenleme biçimde yansıtır.

III. B — Tao

Lao ustanın felsefesinde ana kavram Tao (= yol, yöntem ve mantıksal us)'dur. Bu kavrama «göksel yöntem» veya «yasa» anlamında olmak üzere eski Çin devlet dini çerçevesinde de raslıyoruz. Tao kavramı Kung Usta ve onun öğrettiği okul da, ama başka bir anlamda kullanmıştır. Ve Lao Tse'de olduğu gibi merkezcil bir rol oynamaz Tao.

Tao: Evrenin kök-nedenidir, ama saptanması, ölçülmesi kabil olmayan bir kök-neden; tüm yasaların özündeki yasadır, tüm ölçülerin çekirdeki, ortak özüdür, temel bir ölçektir.

Görüyoruz ki Lao Usta Konfüçyüs'ün tam tersine metafiziksel bir yolu yürür: «İnsan kendini yeryüzünün ölçeğine göre düzene sokar, ister istemez onun yasalarına uyar. Yeryüzü ise göğün ölçeğine göre yürür, gök ise Tao'nun ölçeğine bağlıdır. Tao'nun uyduğu ölçek ise kendi ölçeği, kendi yasasıdır.» Tao Batı felsefe dilindeki kayıtsız ve koşulsuz'un, Mutlak'ın yerini almaktadır. Bu yönüyle Tao saptanamayanın, adlandırılamayanın kategorisidir. «Adını bilmiyorum, ama Tao diyorum ona» diye konuşur Lao usta: «Bilememekliğimizin belirginliği» dir ve bilememekliği bilmek kadar yüce bir erdem olamaz.

(*) Bak Taoizm (Devlet Kitapları), Giriş bölümü.

III. C — Bilgelik yöntemi olarak Tao

Lao Tse keşişliği, riyazeti, dünyaya sırt çevirmeyi öğretmiyor, o da Konfüçyüs gibi dünyaya açık olmayı ve de dengeli olmayı öğütlüyor, ama bu denge soyutlamayı, kişisel tutkuları, tüketimi ilgilendiren bir dengedir, yani üst yapı sınıflarının erdem ölçüsüdür; çünkü Denge karşıt koşullar ikilisi arasında söz konusu olabilir, bu koşullardan yalnız birini yaşayan büyük kütleler öbür koşullara hiç bir zaman varamıyacağı için, onların yaşamında Dengeyi bulmak söz konusu değildir. İşte geleneksel Çin düşüncesinin temel çizgisi olan Denge kavramı Konfüçyüs'de olduğu gibi Lao usta'da da bu üst yapı Dengesinden başka bir şey değildir. «Benim sözlerimin anlaşılması ve uygulaması kolaydır, ama dünyada hiç kimse bunu denemiyor. Sözlerimde atalara değinen sorunlar, dünya egemenliğine ilişkin konular var. Bunları bilmedikleri için beni anlamıyorlar...» (Bak. Lao Tse (Çin Klasikleri: 3), S. 39)

Lao'yu Konfüçyüs'dan ayıran önemli bir özellik onun eski Hint dili'ne ve felsefesine yakın düşen **Edilgen Eylem** kavramıdır. İnsan bu dünyadaki varlığı ve etkinliği süresince sanki «bu dünyadan değilmiş gibi» hareket etmelidir. Bu dünyanın insanlarını ve şeylerini sevmeli, ama hiç bir zaman bunlara tutulmamalıdır : «Kutluluk insanın duyularında değil, yüreğindedir». Eski Hint felsefesinin «karma yoga» ilkesi şöyle der: İçinden özgür ve bağımsız kal, görevini böylece yürüt, eylemini böylece yap, kendine ve şeylere böylece egemen olur, üstesinden böyle gelirsin. Lao Tse'nin bilgelik ilkesi de buna benzer : Eylemini eylemeden gör, şeyleri

onlara **sahip çıkmadan kavra**, işini övünç duymadan yap. Hristiyan azizlerinden Paul de böyle düşünür : «Sahip değilmişin gibi sahip ol.»

Etik pratiği, insanın insana davranışı açısından gerek İslâm ve gerek Hristiyan ilkelerine yön veren bir kesinlik göze çarpar Lao'da : «Düşmanlığa Erdemle karşı koyarım... İyiye iyi davranırım, iyi olmayana da iyi, iyiliği görsün diye...» (bak. Durant, Osten S. 700). Kötüye karşı adaletli davranmakla yetinmez Lao, iyilikle karşılık vermek ister. Çünkü kötülüğün karşıtı iyiliktir. Dönüşümler kitabının (Yin-Yang) karşıtlar geleneğini bilen Lao Tse daima doğaya döner ve der ki «Doğa Yin (madde)'e güveniyor ve Yang (Akıl)'ı tutuyor. Ve boşluk'taki hava aracılığıyla harmoniye (bütünlüğe) erişiyor». Kötülüğe iyilikle karşılık vermek, insandan insana, insanlık aracılığıyla bir harmoniye, uzlaşmaya, sevgiye varmak demektir : «Felâket daima mutluluğu gözler... Bir iş doğru yapılmazsa onun üstün bir iş olduğunu kim bilecek? Bir şeyde doğruluk varsa, yanlışlık da vardır». (Bak. Lao Tse (Çin klasikleri : 3, S. 32)

Tao-Te King ahlâkının anahtarı Yalın Yaşamak'tır, kazancı, kurnazlığı, yapmacıklığı, bencillik ve hayalci istekleri aşağılar: «Yetkin insan arzulamamayı arzular» (M), elde edilmesi zor meta' ya saygı duymaz. «Yüce bir boşluk yaratalım, kararlı sessizliği benimseyelim. (bak H. Hesse, Bozkırlar Kurdu'nda kararlı Sessizlik kavramını bir sanatçı duygusallığı ile betimler.) Tao çerçevesinde kayıtsız koşulsuz matematiksel bir uzay anlamına gelen Boşluk burada bir simge olarak törel anlamda kullanılmaktadır.

Doğa olaylarının Sessizlik içinde akışında ve

bizim bu olayları izlerken kapıldığımız teslimiyette Tao bize dış yönüyle görünmektedir, Tao'yu böylece içimize sindirebilir, huzur ve aydınlığa erişebiliriz : «... her şey kökenine dönüşüyor, bu dönüş sessizlik ve durulmuşluktur, yani kaderine (yasal çizgisine) dönüyor. Yasal yolu izlemek kararlı bir süreçtir. Sürecin kararlılığını bilirsen aydınlanırsın.»

Makro-fiziksel olaylar süreci eski çağın kesin deneylerden yoksun insanlarında da hiç kuşkusuz yasallık, kararlılık kavramını yaratmıştı. O zamanlar gözlenebilen yegane evren olan Makro-fiziksel evren kaba gözlemlerden bile edinilebilen şaşmaz yasalarıyla bu doğal sürecin kararlılığı görüşünü elbette uyandıracaktı. İnsan bu kararlığı bireysel huzurun simgesi olarak örnek almak istedi, doğadan daha yüce bir öğreten yoktu, bunu daha o zamanlar öğrenmişti. İç dünyasında doğayı taklite yöneldi, gücü ancak kendi dünyasını biçimlendirmeye yetiyordu çünkü ve bunu da soyutlama, felsefe disiplini yoluyla, giderek din dogmalarıyla yapabiliyordu ve insanın doğadan, maddeden uzaklaşması böyle başladı. İnsan bilim öncesi, giderek bilim sonrası soyut düşünce biçimlerine yöneldi, kendini maddeden koparmak için en akla gelmez, kendi aklını hiçe sayarcasına en baskıcı kurallar uydurdu. İnsan aklının maddenin bilimselliğini kavraması için doğa bilimlerinin gelişmesi, dolayısıyla tekniğin evrimi gerekiyordu. Ve insanın doğadan koparak kendi yarattığı dogmalar uğruna insanı ezmesi gerekiyordu. Gelecek kuşakların insanları artık sadece kendi iç dünyalarında değil, toplum bütünündeki dış dünyalarında da doğanın kaçınılmaz yasallığını gördüler. Bunun ilk belirtileri-

ni Kung ustanın ilk kitabı I King'deki insan-doğa paralelliğinde saptıyoruz.

III. D — Toplum ve Devlet

Eylemini eylemeden yapmak, çaba göstermeden, Tao'nun derinliğinde çözünmek yalnız Bilge kişi için değil, yöneten kişi için de bir buyruktu. Bir sürü söze, bir sürü yasalara, yasak ve buyruklara gerek yoktu, kendi erinçli ve erdemli varlığıyla yönetmeliydi hükümdar : «Devlet ne kadar yasak koyarsa o kadar fakirleşir halk». Yetkin insan şöyle diyebilmeliydi : «Benim uğraştığım yok, halk kendinden gelişiyor, ben huzuru seviyorum, halk kendiliğinden huzuru buluyor; benim arzularım yok, öyle olunca halkın da arzulamak gelmiyor içinden, yalın yaşamayı kendiliğinden seçiyor.»

Maddenin doğasında yalnız durulmuşluğun, gizli bir birikimin, potansiyelin ve ataletin (süredurumun) değil, etkinliğin, eylemin, hareketin dolayısıyle hareket enerjisinin de bulunduğunu eski çağ Çin düşünürleri elbette biliyorlardı. Ancak bilim o kadar gelişmemişti. Bu iki tip enerjinin birbirinden bağımsız olduklarını, doğadaki dengenin ikisinin arasındaki bir denklemden oluştuğunu bilmiyorlardı. Potansiyelin doğadaki dengeyi tek başına temsil edebileceğini, eylem gücünü taşıyan enerjinin eninde sonunda hep bu gizli birikim enerjisi içinde tutuklandığını sanıyorlardı. Onlar için doğa hep potansiyel alanlarından, yerleşik (stasyoner) hareketlerden oluşuyordu. Oysa doğa hem yerleşmeyen (stasyoner olmayan) hareketlerin hem de durağanlığın, yerleşik ve yörüngesel hareketlerin hüküm sürdüğü bir bileşimdi; insan düşünce-

sinin yörünge dışı harekete dönüşebilen patlayan birikimi sakladığı kabul edilemiyordu; insan düşüncesi sadece tek yönüyle ele alınıyordu ve bu görünüşüyle akıl doğanın durağan ve yerleşik görüntüsüne uyuyordu, doğadaki **kararlı süreçlerde** statik değil, dinamik dengenin yürüdüğü bilinmiyordu. İnsan bu bilimsel gerçeği öğretecek deneylerden yoksundu.

III. E — Lao'nun metafiziksel düşünme eylemi

Düşünme eylemi arasında bilincimize yüklenen dış dünyasal imgelerden, tasarımlardan sıyrılmakla yola çıkar : İmgesine vardığımız Tao o öncesiz — sonrasız Tao olamaz. Ancak her türlü imge'den sıyırdığımız, isimsiz şeydir Tao. İmgesi olan kavramlar isimlendirilirler, Tao isimsizdir, isimsiz olan şeydir. Yer'in ve Gök'ün başlangıcı sadece bir simgedir, mantıksal bir işarettir. Oysa İsmi olan şey yaratılmıştır, bir yaratıktır...

Öyleyse isimsiz olanı, kökeni düşünmek: imgelerin, olguların özününü, düşüncenin kendisini düşünmektir; (Budist'in Om düşünüşü ve Husserl'in Epoke yöntemi) (*) Lao düşüncesi böylece Bireyci zihini arıtmaya, kökenine inmeye çalışır.

(*) Bak. 1) Sidarta (E—Yayınları, 1972), S, 119/136
2) Epoke (a): Klasik kuşkucu davranış sayılır. Bilgilerimiz daima belirginsizdir, hiç bir yargıya varacak durumda değiliz.
(b): Eski çağ Stoa okulunun ve Husserl fenomolojisinin temel kavramıdır. Husserl bu yargı kaçınımcılığını kendi fenomolojisinin yöntemi haline getirir; «Olgunun özününe varmak, «salt-özün'ü» sezmek için gereklidir bu; nesneleri kavrayışımız sırasında bilincimizi dolduran dış dünyasal etkilerden böylece sıyrılabiliriz.»

O köken ki en yüce Doğru'dur, öyleyse kökeni düşünmek için de imgeden sıyrılmalıyız, yani isteksiz davranmalıyız, imgeler ardında koşmamalıyız; o zaman sırlara vakıf oluruz: Lao Doğru'yu sadece mistik bir yöntemle arıyor.

Törel davranış:

Doğru'yu düşünüp Erdem'e (Te) varabiliriz. İsteksiz davranıyorsak Edilgin, hareketsiz, pasif davranmış, her türlü yargıdan kaçınmış, kurtulmuş oluruz. Lao Tse'nin düşünme eylemini İmgesizlemek, Budacılığın bu eylemi Om'laştırmak ve Husserl'in Epoke'leştirme yöntemleri aynı paraleldedir; Bu yöntem düşünceyi imgelerden bağımsız kılarak, tıpkı Dönüşümler Kitabındaki Çizgi-üçlüleri gibi imgeleri bir simge, bir işaret gibi düşünerek yalnız imgelerin fonksiyonları arasındaki ilişkiler mantığını, ama hep soyut olarak kullanmayı amaçlar; böylece matematiğin cümleler teorisine özgü bir yol izler. Ancak bu yöntem Doğru'yu, erdemi topluma mal edemiyecek, bireyci zihinden dışarıya doğru çıkaramıyacaktır, çünkü Doğrular tek tek bireylerdeki değil, bireyler arası maddesel bütündeki, yani Doğadaki ya da Toplumdaki yasalarda saklıdır. Bireylerin yasaları yoktur, bireyleri içeren doğanın yasaları vardır, bu yasalardır bireysel Doğruları çizen!

Toplumsal sonuç:

Sözünü ettiğimiz birbirine paralel bu üç yöntem de insan yaşantısına bir süreç içinde uygulandığı zaman insan düşüncesinde idealizmalar üreten bireysel bir evrim'den öteye geçemez. Erdem idealleri yaratmak, değil toplum-insan arası ilişkilerde,

daha insan-insana ilişkilerde bile işlevsiz kalmaya mahkûm olmuştur. İnsanların idealleri arasındaki değil, insanların işlevleri, fonksiyonları, üretimleri arasındaki ilişkiler mantığını kullanmak zorunluğu bu idealist çabaların iflâsından sonra ortaya çıkacak, «üretim sürecine özgü yasallıkları araştırmak, ekonomik büyüklükleri birbirine bağlayan ilişkileri belirlemek» gereği doğacaktır. (bak Oskar Lange, Einführung in die Ökonometrik, S. 1)

IV. Mo Tse ve Sağ-aşırılık

Geleneksel Çin düşününü çizimleyen önemli akımlardan üçüncüsü Mohizm diye anılır, İ. Ö. 500 - 396 yılları arasında yaşamış olan Mo Tse'nin düşüncelerinden hareket eder. Bu hareketin sloganı «Kamunun refahını arttırmak ve kötülüklerle mücadele etmek» tir, salt uygulamaya dönük bir faydacılık felsefesidir. Nelerin «kamu refahından» sayılabileceğini şöyle özetler Mo Tse: «Eski hükümdarlar devlet yönetiminde iki şeyi hedef alıyorlardı : Ülkenin zenginleşmesi ve nüfusun çoğalması. Her kuramı, her uygulamayı nüfusun refah ve artışını engelleyip engellemediğine, yani bunları güçlendirip güçlendiremediğine göre değerlendirmek gerekir (Bak. Chan Wing-Tsit, Chinese Philosophy, S. 38).

Bu açıdan bakılınca Mo Tse ve onun yandaşları savaşı öncelikle mahkum ediyorlar, çünkü savaş ulusal serveti parçalar, aileyi darmadağın eder, nüfusu azaltır. (Bak. Dr. Mehmet Selik: İktisadi Doktrinler Tarihi, S. 127 - 133)

Konfüçyüs'ün tersine Mo Tse halkın güzel sanatlara özenmesini öğütlemez: Yöneticiler bu işlere yönelirlerse vergiler yükselecek, halkın yükü arta-

caktır. Köylüsü, tüccarı, memuru bu işlerden zevk duymaya başlarlarsa üretim geriler.

Yaşama tecrübelerinden çıkarılan salt pratik yönleri öğütleyen Mo Tse kuramsal bir tabandan yoksundur, buna rağmen bir kuramın felsefî ağırlığı olması için şu üç gereği önermekten geri kalmaz : Kuram sağlam temellere dayanmalıdır, eleştirici sınamalara karşı tutarlı olmalıdır, pratik olarak uygulanabilmelidir.

Kuramın temeli nedir, diyecek olursak Mo Tse «Eski bilge hükümdarların eylemleri» diye cevap verecektir.

Eleştirici sınama için mehenk taşı hangisidir dediğimiz zaman «İnsanın görüp geçirdikleri, yaşadığı tecrübeler» cevabını alırız. Örneğin «alınyazısı» var mıdır, sorusunu şöyle karşılar Mo Tse: «Alınyazısını gören eden varsa, ben de derim ki, alınyazısı vardır. Ama hiç kimse ne görmüş ne işitmişse o zaman alınyazısı yoktur derim ben de».

Öğreti nasıl uygulanır dersek, Mo Tse şöyle konuşur : Öğretiyi yasalara ve yönetime sokarak uygularız ve bakarız, kamu refahına yarıyor mu, yaramıyor mu, yani ulusal zenginliğin ve nüfusun artmasını sağlıyor mu, sağlamıyor mu?

Doğrudan doğruya uygulamaya dönük düşünürlerde olduğu gibi Mo Tse'nin felsefe düşüncesinde de Bilgi Kuramı ilkel bir nitelik taşır, fakat Etik alanında önemli bir çıkış yaptığını görürüz,. Din kurucusu İsa'dan dört yüzyıl önce büyük dinlerin ünlü ilkesi olan «Tüm insanlara sevgi» ilkesini koyar: «Öbür ülkeleri kendi ülken gibi gör, öbür ailelere kendi ailen gibi, öbür insanlara kendine davrandığın gibi davran.»

Geleneksel Çin dinini olumlu sayar Mo Tse,

Konfüçyüsden de ileriye savunur bu dini, ama pratik yönleriyle savunur: «Ruhların iyileri ödüllendirme, kötüyü lânetleme gücüne herkes inanırsa dünyada düzensizlik kalmaz» (A).

Geleneksel din karşısındaki tutumu ve doğa üstü kuvvetlere inanç bakımından eski büyük Çin düşünürleri arasında Lao Usta en sol'da yer alır (L), dine karşı eleştirici hatta red edici bir tutum takınır, bireycidir; toplumun refahından çok mutluluğuna varmak için bireyin Bilge olması gereğinden yola çıkar. Oysa Mo Tse'nin tutumu tamamıyle sağ'dadır, dinin baş savunucusu kesilir; bireyin pratik, toplumun sofu olması gereğini örgütler : Kuramsal kesinlikten, kuram tabanından yoksun her pratikçi düşünürde olduğu gibi. Pratikte hiç bir dogma öngörmediği halde pratiğin tabanını oluşturacak düşünce bağlarını bulmak, uygulamaya gerekçe yaratmak için Dinin doğmalarına sığınmaktan çekinmez. Daha önceleri Konfüçyüs bile böylesine dogmacı olmamıştı, orta yolu aramış, Altın Denge'yi öğütlemişti.

V. Sofistler : Biçimci Diyalektikçiler

Konfüçyüs öncesi dönemlerde yöntemlerini oluşturmaya çalışan Sofistler Konfüçyüs çağında planlı bir direnmeyle karşılaştılar, düşünüş yöntemlerini tutuklama ve işkencelere kadar varan baskılara rağmen yaydılar ve Mo'nun ölümüyle daha etkili oldular. Hui Şi ve Kung-sun Lung ünlü ustalarıydı Sofistlerin.

Zaman zaman kılı-kırk yarmaca ya da kurnazlama diye anılan sofist mantığının tasımları şu vargılarla sonuçlanabiliyordu: «Bir doru at ve bir yağız öküz ikisi birden üç eder». «Bir kır at hiçbir

at değildir». «Uçan bir kuşun gölgesi kımıldamaz.» Bu gibi sonuçlara varabilmek için sofist'in uyguladığı yöntem önce ikili bir tartışmaya girmek, sonra karşısındakini çelişkili savlar ileri sürecek duruma sokmaktır. Mantıksal yönü bakımından karşısındakinin yaptığı tasımlarda öncüllerdeki boşluklardan, tanımdaki kesinsizliklerden faydalanmaktır. Sofist yönteminin koyduğu çelişik tasımlara Paradox deniyor, bunlar biçimsel mantığın tasım kurgusuna ters düşmezler : ya öncüllerdeki gizli boşluklara dayanan ve geleneksel tanımlara aykırı düşmeyen tanımlara dayanan yanıltıcı vargılardır. (Geleneksel felsefedeki Kurnazlama, Yanıltmaca veya Kuanta Teorisindeki çelişki tanımları ile karşılaştırınız.), ya da öncül kavramların geleneksel tanımlara aykırı gelen tanımlarından doğan vargılardır. (Diyalektik çelişkiler)

Paradox aynı olaya (aynı cisme) ilişkin değişik kategorileri (örneğin uzay-zaman, hareket-durağanlık, töz-nitelik) ele alır ve olayın yüklendiği bir'den fazla kategorinin o olayın süreci içinde uğradığı bağdaşmazlıkları açığa vurur. Yukarda II. D'de sözü edilen Sofist Teng Çi'nin balıkçı hikâyesindeki «Cesedin değeri» balıkçının «Emek süreci» nde «Emekçi» ve «Varlıklı» kategorileri arasında bağdaşmazlık doğurmaktadır.

Çok sonraki tarihlerde batılı düşünür Zenon'un verdiği ünlü paradox'larda da aynı yöntem uygulanmaktadır. Ancak bir olaya yüklenen kategoriler tarih ve evrim boyunca önceliğini yitirmekte veya değiştirmektedir. Belirli bir çağda salt metafiziksel veya mekaniksel olan kategoriler sonraki bir çağda Kuantateorik, diyalektik vb. bir anlam kazanmaktadır.

VI. Yeni - Mohizm

Konfüçyüsculuk, Taoculuk ve Mohizm, yani hiçbiri salt biçim mantığı yönünde tartışmalara girmeyen, hepsi de insan yaşamının ilke ve doğrultularına ağırlığını koyan bu üç geleneksel felsefe okulu sofistlerle elbette sert bir mücadeleye girişecektir. Ama salt aklın ürünü olan mantığın kurallarıyla insan ve toplum yaşamının kuralları birbirlerinden yine de hiçbir zaman soyutlanamazdı, oysa tüm geleneksel felsefeler gibi gerek bu üç felsefe okulu gerekse Sofizm idealist birer sistemdiler, ister salt mantıksal, ister salt yaşamsal olsun tüm düşünceleri bizim maddenin veya doğanın davranışlarından edindiğimizi henüz bilemeyeceklerdi, temelde her şeyin maddenin davranışlarında köklendiğini, bundan ötesinin bireysel aklın soyutlamasından başka bir şey olmadığını henüz göremiyeceklerdi, felsefenin evrim geçirmesi gerekecekti, soyutlamalardan arınacak, bilimlerden esinlenecekti ve bu öğrenim süreci üç bin yıl sürecekti.

Dünyamızın en eski felsefe okullarından olan bu üç öğretinin sofistlerle mücadelesi Mo Tse'nin ölümünden sonra iyice hızlandı. Yeni Mohistler öğretilerini tutarlı bir mantık tabanına oturtmak, sofistlerin eleştirilerine karşı güvene almak istiyorlardı. Sofistlerin «bozgunculuk» diye adlandırılan eleştirileri idealist düşünce tutkunlarını daha derinlemesine, daha tutarlı düşünmeye, dayandıkları sözde ilkeleri tartmaya zorluyordu. Sofistik paradoxlar yeni düşüncelere döl oluyordu.

Yeni-Mohistler, Mantık ve Bilgi ancak pratik davranışların hedefleri gerisinde yer alan ikincil

hedeflerdir diyorlardı; ister araştırma veya deneme içinde, ister öğrenme veya anlama süreci içinde olsun, her türlü bilgi-edinme süreci boyunca, insan daima maddesel çevresiyle alış-veriş içindedir, onun için diyorlardı Yeni-Mohistler, bilginin biricik işlevi ve görevi insanın «doğru kararlar» almasını sağlamaktır. (B) (Mao'nun aydınları halkın arasına gönderme ve halk içinde eğitme kampanyası) Doğru karar almak, yani bilginin görevini yerine getirmesi için asıl olanak «kamu refahına ve kötülükle mücadeleye en iyi hizmet etme olanağıdır», yani bilgi ve mantık kamu yararına yönelmelidir. Böylece Mo Tse öğretisine bağlantı kurulmuş oluyordu; Sofistlerin uyarılarıyla revizyona uğrayan Mohizmin yeni görüntüsü buydu.

Ne ilginçtir ki Sofistlerin ve onların Yeni-Mohist karşıncılarının düşünceleri çok daha sonraki tarihlerde, yani Çin kültürünün Batı bilimlerine yöneldiği çağlarda, Çin'de bile geniş ilgiyle karşılandı, çünkü Çin sofistleriyle batı sofistlerinin düşünme yöntemi hemen hemen aynıydı.

Salt bilgi edinmek için bilgi edinmeyi amaçlıyan, pratik sonuçlarla ilgilenmeyen analitik düşünme tarzı Sofizmi niteleyen başlıca karakteristiktir; bu davranışıyla Sofizm ne doğanın ne de toplumun dinamik kategorileriyle ilgilenmiş, önüne gelen her hangi bir kategori üzerinde salt mantık boşlukları aramıştır. Pratikten yoksun sofizmalara her çağda raslamak mümkündür.

VII. Meşrucular (= Legalistler)

Çin felsefesinin en eski dönemlerindeki bir düşünürler gurubu Meşrucular diye anılır. Bunlar, sonraları Konfüçyüs ve öbür bazı öğreticilerin eski

dönemlerden ileterek öğrettikleri geleneksel yönetim ilkesini daha o zamanlar daha da sertleştirmeye kalkmışlardı : Halkın halka örnek olacak kişiler tarafından tepeden aşağıya yönetilmesi ve halkın her konuda geleneksel törelerin egemenliğine bırakılması demek olan eski ilkeyi yetersiz ve güçsüz buluyorlardı. İlkelere inceden inceye düzenlenmiş yasalar sayesinde sahip çıkılmasını ve törelere uyma zorunluğunun devlet yoluyla yaratılmasını istiyorlardı (C). Oysa daha ilerki dönemlerde Konfüçyüs bile bu ilkelere yasalar altında değil, özgürce uyulmasını öğütliyecekti.

Geleneksel törelerin ilkelerine özgürce uyulmasını isteyen Konfüçyüscülerle bu uyumun eninde sonunda yazılı yasalar zoruyla sağlanması gereğini savunanlar, ilkelerin kuramında birleştikleri halde ilkelerin uygulanmasında birbirlerine düşman kesildiler. Bir ara Meşrucuların devlet yöneticileri ve yasa koyucu organlar arasında büyük ölçüde yandaşları oldu, İ. Ö. 213 yılındaki ünlü «Kitap Yakımı» böylece meydana geldi. Meşrucu yöneticilerden biri kamu kitaplıklarındaki tüm Konfüçyüscü kitapların yakılmasını buyurdu, bu kitapları bulunduranlar uzun kovuşturma ve işkencelere uğratıldı. İki bin yıl sonra Faşizm adıyla anılacak olan bu baskılar artık salt İdealistler tarafından değil, sömürücü sınıflar ve onların işbirlikçileri tarafından çok daha örgütlü ve evrensel bir biçimde yürütülecekti. 1960 yıllarının Çin kültür Devrimleri sırasında gelişen «geleneksel kitapları yakma» kampanyası eski ve yeni çağların faşist yakımcıları kovuşturmacıları yanında sadece İdealizmaları kınamaya yönelik simgesel bir anlam taşır.

VIII. Konfüçyüs'ün Önemli Öğrencileri

1. Mencius

İ. Ö. 371 - 289 yılları arasında yaşayan Meng Tse'nin batılılarca latinceleştirilmiş adıdır. Mencius; ustasının öğretilerini iki yönde tamamlamış ve geliştirmiştir. Meng usta insan karakteri üzerine belirli görüşler ileri sürerek Konfüçyüscülüğe ruhbilimsel bir taban da sağlamaya çalışmış; öte yanda «Derebey Danışmanı» olarak ustasının düşüncelerine politik bir çerçeve yaratmak istemiştir.

Meng usta insanı özetle şöyle görür : «İnsan iyidir», «Irmak nasıl hep aşağıya doğru akarsa insanın doğası da iyi'ye doğru öyle koşar» (bak Chan Wing-Tsit, Chinese Philosophy, S. 29). İçimizde doğuştan gelen öyle bir biliş-seziş vardır ki doğru yolu bulmak için bu sezme cevherini meydana çıkarmak yeter. Bir şeyin özünü, önemli olanı bilebilmek için ne doğayı (Lao Tse'nin öne sürdüğü gibi) gözlemlemeye gereğimiz var ne de bilge kişileri örnek almaya : «Bilge kişinin bizden farkı ne?» Harmonik, uyumlu yaşamın anahtarı hepimizde var, uyumlu bir yaşamı gerçekleştirirsek gerçek sosyal düzen kendiliğinden kurulmuş olur...

Soyutlamaları, kişisel tutkuları ve tüketimi ölçülü bir dengeye bağlamak isteyen ustasının iyi bir öğrencisi olan Meng Tse görüyoruz ki Konfüçyüs gibi bireyin yetkinliğinden toplumun yetkinliğine, bütünün maddeden yoksun içi boş bir durağanlığına yönelmektedir; yani **toplum** yetkin bireylerin hareketsiz, aritmetik bir toplamıdır, kendi başına bir kategori değildir, hele dinamik bir kategori hiç değildir.

Meng Tse'nin politik alandaki öğretisi de Kon-

füçyüs çizgisini izler; savaş lânetlenmelidir (D): «Adaletli bir savaş yoktur». İhtişam. israf, kamu araçlarının sorumsuz kullanımı, kamu kaynaklarının başıboş harcanışı aşağılık davranışlardır.

Meng Tse Halk ile Hükümdar arası ilişkilerde ustasından başka türlü düşünür; gerçi o da demokratik bir monarşiyi yeğ tutar, çünkü o demokratik düzende hükümdarı eğitmek kabildir; ama politik ağırlığı Konfüçyüs gibi bilge olması gereken hükümdarın yetkilerinde değil, halkın kararlarında görür. Halkın gelişme süreci önemlidir, yoksa hükümdarın bilgelik aşaması değil! Meng Tse böylece radikal bir sonuca varır : Halk sorumluluklarını **kamu yararına kullanmayan** bir hükümdarı yerinden atmaya, giderek öldürmeye hak kazanır, hatta bunu yapmakla yükümlüdür (E).

Meng Tse'nin bu «Devrimci Hukuku» hükümdarların elbette hışmına uğramıştır, tüm resimleri ve yazıları zaman zaman Konfüçyüscü tapınaklardan atılmış, yakılmıştır. Geleceğin gerçek devrimcileri çağların gerisinden seslenen Meng Usta'dan esinlenmekte haksız değildirler.

2. Hsün Tse

Hsün usta İ. Ö. 355 - 288 yılları arasında yaşarken Meng Tse'nin de çağdaşıydı, ancak insan karakterini nitelerken Meng'e karşıt bir yol izler: «Kötülük insanın doğasında vardır, ondaki iyilik yapmacıktır»; çünkü insan daha doğuştan başlıyarak fayda'ya yönelir, faydayı kovaladıkça kavga ve tartışmalar çıkar, hoşgörü ve arkadaşlık yok olur. Doğuşundan beri hazza dönüktür insan, haz cinsel ve toplumsal düzensizlikleri çağırır, töre ve hukuk çizgisini yitirir.

Meng Tse dışımızdaki doğayı görmezlikten gelirken Hsün Tse insanın eylemleriyle doğaya egemen olmasını önerir (F):

Doğayı övüyorsun, kafa yoruyorsun
Doğa nedir diye,
Doğayı düzenlemek, dizginlemek neden?
Doğaya boyun eğiyorsun, türküler çağırıyorsun
Doğa uludur diye,
Doğayı uysal, doğayı faydalı kılmamak neden?
......
Boşuna arıyorsun olayların nedenini,
Olayları benimsememek, olayların verdiğini
Tatmamak neden?

(bak Chan Wing-Tsit, Chinese Philosophy, S. 31/32)

3. Çung Yung

Konfüçyüs Etika'sının temel çizgisi olan «Ölçü ve Denge» ya da «Altın Denge» ilkesi, Kung ustanın torunlarından birince kaleme alınan Çung Yung adlı kitapta metafiziksel bir görüntüye bürünür. Yalnız soylu ve bilge kişinin eylemlerine kılavuzluk etmekle kalmıyacak, tüm Oluşlar'ı kucaklayan evrensel bir ilke olacaktır bu Denge kavramı. Bu metafiziksel betimlemenin ne ölçüye kadar Konfüçyüs'de köklendiğini bilemeyiz; yalnız Harmoni, Uyum kavramı burada evrensel bir yasa olarak konuyor : İçimizdeki öz ve genel uyum gerçekliğe erdiği zaman evren düzenli bir evren olacak, her şey olasıya gelişecektir. Evrenin temel yasası olan ve tüm evreni kapsayan uyumsalılığı biz insanlar kendi özümüzde gerçekleştirmeliyiz. Özüne bağlı kalmak : İşte tanrının yasası ve insanların da yasası budur.

Etik açısından Çung Yung'da şöyle buyrulur : «Soylu kişi her an davranışları genel bir kural yerine geçecek biçimde davranır, sözleri her an genel bir norm sayılacak biçimde konuşur». Yüzyıllar sonra gelecek bir Kant'ın hayalperest ahlâkını şimdiden öngörür Çung Yung.

IX. Çin Ortaçağında Felsefe

İ. Ö. 200 ile İ. S. 1000 yılları arasını dolduran karanlık bir sürecin felsefesidir; Konfüçyüscülük bu çağın içine tüm ağırlığıyla kalıplaşarak çöreklenmiş, devlet kültürü durumuna gelerek donmuş; Taoculuk batıl kimya ve batıl inançlara dönüşerek çökmüştür. Bu iki öğreti de, idealizması ağır basan bütün öğretilerde olduğu gibi, kendi kökeninde mevcut sentetik düşünme yeteneğini kendi kendine boğmuş, akılda taşınması insana güç verdiği sanılan bir «efsun kaynağı», bir muska, bir fetiş durumuna gelmişlerdir.

Konfüçyüs'ün ilettiği Dönüşümler Kitabı bir yorum furyasına uğramış, o esrarengiz Çizgi-Üçlülerine dayanarak girişilen yorumlar kehânet ve falcılık biçimine dökülmüş, devlet mekanizması kararlarını etkileyecek bir «sanki-bilim» orta çıkmıştır.

Batıda olduğu gibi Doğu'da da geleneklerin en derin köklerine kadar uzanan bilgileri sistemleştirmeye çalışan ve bu sistemler arası karşıtlaşmalarla oluşan Eski Çağ, toplumda bir yandan bütün bu sistemlerin eleştirisiz kabul edildiği tutucu bir dönemi, öte yanda bu tutuculukta yatan duyarsızlık ve ilgisizliği de birlikte getirmektedir. İdealist fikirlerle yoğrulup durgunlaşan toplumların kaderidir bu. Üst yapıda oluşturulan düşünceler toplumun büyük

çoğunluğu olan alt-yapıya sindirilmek istendiği zaman, altyapı zaten kendi maddesel davranışına yabancı olan bu ideallere karşı ilgisizliğini sürdürür, çünkü idealler halkın daima dışındadır, halktan kopuktur, üstyapı altyapıdan destek görmez. Buna rağmen yeni idealizmalar, toplumsal davranışlar için salt bireyden yola çıkan yeni idealist modeller aranır, bu bir açmazdır, mantıkta ispat edilecek olanı varsaymaktır, kısır döngü devam eder. Bir yanda Konfüçyüscüler, Taocular, Mohistler öte yanda Sofistler olmak üzere bu iki idealist kamp arasındaki kavga da aynı kısır döngünün bir örneğidir.

Çin ortaçağında da üstyapının felsefî etkinliği böylece devam etti. Gerek Konfüçyüscülük gerekse daha dar bir çerçevede Taoculuk yeni düşünürlerini çıkardı; ancak bu düşünceler de klasik Çin felsefesinin geleneklerini geliştirmekte arıyacaklardı kurtuluşu, üstyapının sorumluluğunu bu açmazda göreceklerdi ve idealist okullar birbirlerini yakarak yıkarak, ama yine de farkında olmadan birbirlerinden destek arayacaklardı. Mo Tse'nin yazılarının Konfüçyüscü kitaplarla birlikte yakıldığını görüyoruz. Ama Konfüçyüscülük üstyapıda yeniden destek görecek, dirilecek, Mohizm ise bir daha kalkamamacasına yıkılacaktır. Böylece Konfüçyüscülük ve Taoculuk ortaçağın egemen düşün akımları olarak yürüyor ve bunlara bir üçüncüsü, yabancı bir ülkeden, Hindistan'dan gelen Budacılık katılıyordu.

1. Van Çung

Yüzyıllar süren bir hareketin önderi olan Van Çung (İ. Ö. 1 ci yüzyıl) ortaçağ Konfüçyüscülüğü-

nün tipik durgunluğuna karşı çıktı. Bu hareket soğukkanlı eleştirici bir ortam getiriyordu. Akıl ve tecrübeye baş vurmayı, tüm düşünce sapıklıklarına karşı çıkmayı öneriyordu. Her gök gürleyişinde tanrının öfkesini gören batıl inançlara ateş püskürüyordu. Konfüçyüs'cülük Çin'in çok gerilerde kalan efsanevî geçmişi her bakımdan Çin'in bugününden iyidir diye öğretmişti. Her terslik tanrının bir cezası diye bellenmişti, Van Çung bunları şiddetle reddediyordu. Dünya tanrının değerlendirme ve düzenlemesi ile yürüyemezdi, tanrı bir düzene göre yaratmış olsaydı, önce insanlara birbirlerini sevmesini öğretirdi, yoksa birbirlerini soymayı, boğazlamayı değil!

Van Çung hareketi geleneksel iktidarın yeniden titizlikle eleştirilmesi gereğini, politik düşünme özgürlüğünü getirdi. Ama ne Konfüçyüscü ne de Taocu doğmaları yıkabildi. Bu özgürlükçü hareket yine belirli bir üst yapı gurubu içinde kaldı.

2. Ying - Yang Öğretisi

Konfüçyüscü etkilerden çözünemeyen ortaçağ, Dönüşümler Kitabı.na dönmekten başka çıkar yol görmüyordu, önemli bir ilkeye dayanıyordu kitap : Yin-Yang ilkesi, yani herşeyin özünde iki karşıt durum vardı: (Erkek, baba, etkin durum, Yang durumu, Akıl) ve (Dişi, Ana, Edilgin durum, Yin durumu, Madde)

Ortaçağ'da bu kitap üstün bir saygı görüyor, ama herşeyden önce Çin'in geleneksel anlayışına çok yakın düşüyordu; böylece ortaçağ felsefesinin temel çizgisi haline geldi Ying-Yang karşıtlıklar ilkesi. Gerçi bu daha önceleri dünyanın hiçbir toplum kültüründe raslanmayacak kadar eski ve çok

önemli ilke diri bir felsefe okulu doğuramadı, ama gerek Konfüçyüscü gerek Taocu düşünürlerin dünya görüşünde merkezcil bir yer alışı yine de Çin orta çağına raslamaktadır.

Konfüçyüscü filozof Tung Çung-şu şöyle öğretir: «Herşey Yin ve Yang birleşimi ile tamlanır... hizmetkâr ve derebey, oğul ve baba, kadın ve erkek bu karşıt durumların hepsi Yin ve Yang'dan türemiştir.»

Taocu düşünür Huai-nan Tse ve sosyal eleştirmen Van Çung da aynı ilkede birleşirler. Çin geçmişinin binlerce yıllık geleneğinden süzülen Yin-Yang Karşıtlıklar İlkesinin eski batı felsefesinin hiçbir döneminde bu kadar özlü ve açık biçimde keskinleşen bir benzeri yoktur.

3. Çin'de Budacılık

Akdeniz bölgesinde Hristiyanlığın yaygınlaşması ile Buda'cılığın Çin topraklarına girmesi aynı tarihlere yani İ. S. 30-40 yıllarına raslar. İmparator Ming-Ti düşünde gördüğü altından bir tanrı heykelini Buda olarak yorumlar ve Hindistan'dan Budacı rahipler çağırır. Bu rahipler zaman zaman kovuşturmaya uğrar, ama bir yanda rahiplerin öte yanda Budacı hacıların gelip gidişi süregelir Çin'e. Hint budacılığının klasikleri Çin'ceye çevrilir, Budacı sanat yapıları yaygınlaşır.

Hint Budacılığı Çin'e tüm okullarıyla girdi, ama yalnız Çin halkının doğasına yatkın olanları, yani radikal ve aşırı eğilimli olmayanları tutunabildi. Çünkü Çin felsefe geleneği bazı öğretileri «Sivri» olarak niteliyordu, bu gelenek Altın Denge'yi, yani birbirlerinden soyutlaşan, karşıt uçlara yönelen düşünceleri dengeleştirmeyi, daha üst düzey-

de kaynaştırıp bir bütünlüğe erdirmeyi öneriyordu, Konfüçyüs geleneğinin ilettiği disiplin buydu. Ama bu ilkeyi sadece Konfüçyüscülük öğretmiyordu, Lao ustaya göre Tao açısından bakılınca Olmak ve Olmamak bir'di, kaynaşmış bir bütündü. Oluş ve olmayış aynı bütün içinde kaynaşmıştı. Bu geleneksel karşıtlıklar öğretisi ancak binlerce yıl sonra Batı'da Hegel'de aynı kesinliğe erişebilecekti. Ne var ki üst yapı'da biçimlenen bu özlü ilkenin toplum bilincine süzülmesi için Hegel'i de aşması, teknoloji çağının eylemler dünyasına tüm ağırlığıyla girmesi gerekiyordu.

Öte yanda Yin-Yang öğretisi de karşıtların birliğini, birlikte etkinliğini öğretiyordu. Çin ortaçağ felsefesi böylece karşıt düşüncelerin sentezini önerecek, ama yine de üst yapı idealizmasında biçimlenen bir düşün yapısından öteye gidemeyecekti.

Çin toplumu içinde yakın tarihlere kadar egemenliğini sürdüren belli başlı beş Buda'cı okul böylece daima aşırı uçlara kapalı olma niteliğini sürdüregeldi. Bu okullar içinde Zen-Buda'cılığı daha dinamik bir düşün eylemine yönelmesiyle özel bir yer alır.

X. Yeni - Konfüçyüs'cülük

Çin'deki Budacılık akımına karşı sert eleştirilerle belirginleşen Yeni-Konfüçyüscülük Çin ortaçağı ile 1911 Çin devrimi arasındaki dönemi kapsar ve geleneksel yeni Çin felsefesi olarak ortaya çıkmaktadır. Budacı riyazet öğretisinin tutarsız olduğunu öğretir: Çünkü insan aile bağlarını koparsa bile bu dünyada yaşadığı sürece hiçbir zaman toplumdan kaçamaz. Budist olsun, kim olursa olsun hiç kimse insanlar arası ilişkilerden sıyrılamaz, evi-

ni barkını akrabalarını bıraktıktan sonra bile Budist manastırlarında kendilerine özgü yeni bir toplum düzeni kurmaktadır Budistler. Budistlerin doğum ve ölüm korkusu onların bencilliğini gösterir, Budacı korkaktır, sosyal sorumluluk gücünde değildir. Budacılar besin, giyim ve tüm yaşamsal gerekleri hiçe sayıyorlar, ama bunları hergün gereksinmekten de geri kalmıyorlar.

İşte bu çelişkilerden yola çıkan Yeni-Konfüçyüscülüğün ileri gelen düşünürü Çu Hsi (1130 - 1200) Konfüçyüs'ün kitaplarını yeniden yorumlayıp yayınladı, o bakımdan Çu-Hsi'nin geleneksel Çin düşün tarihindeki rolünü Hindistan'da Şankara ve Batı'da Aquino'lu Thomas'ın oynadığı role benzetenler vardır.

Çu-Hsi öğretisinde iki kavramı oluşturur : Evrensel Akıl veya zihin (=Li) ve bunun karşıtı olan Madde (=Ki). Bu karşıtlaşma Dönüşümler Kitabının ana ilkesi olan Ying-Yang (Madde-Akıl) ikilisine denk düşmektedir; ne akıl maddeden ne de madde akıldan çözünebilir, hiçbiri öbüründen soyutlanamaz (Bak Y. Öner, Grundlagen zur Topologie der Zeit, 1971 «Zaman Topolojisinin Temelleri»nde Olay kavramının maddenin Kinetik Potansiyeli ve Uzayın Kinetik Salt-Yapısal Alanı'ndan meydana gelen karşıtlar ikilisinin çözünmez bütünlüğü olarak tanımı). Çu-Hsi şöyle konuşur: «Gök ile Yer'in ortasında Akıl var, Madde var. Olaylardaki Akıl nesneleri doğuran kök, yani en yüce kural, en ulu ölçek olarak belirir. Olaylardaki madde nesneleri doğuran en alt tabandır. Akıl maddeden hiçbir zaman ayrılmamıştır. O bakımdan akıl ile madde'nin hiçbiri öbüründen ne daha önce veya ne daha sonradır», hiçbiri öbürünün koşulu olamaz, birlikte kay-

naşmış bir bütündür akıl ve madde (Bak. Deussen, Geschichte I. 3, S. 707 ve karşılaştır : Hegel'in Mutlak Zihin kavramı ve Zihin-Doğa özdeşliği). Yeni-Konfüçyüscülüğün Çu-Hsi'de temsil olunan birinci dönemi böyle zihinci (Rasyonalist) bir dönemdir.

İkinci dönem Ming sülâlesinin yönetim dönemine (1368 - 1644) raslar. Akılcı Çu-Hsi'nin karşıcısı olan Vanğ-Yang-ming (1473 - 1529) yeni Konfüçyüscülüğü idealist bir çerçeveye sokar.

Çing dönemi (1644 - 1911) diye anılan üçüncü ve son dönemin belli başlı düşünürü Tai Tung-yüan (1723 - 1777) hem klasik ve ortaçağ Konfüçyüscülüğünün hem de o tarihe kadar geliştirilen Yeni-Konfüçyüscü akımların bir sentezini yapmaya çalışır. Bu sönem artık denem-bilgiye (Tecrübe) ağırlık tanınmaya başlandığı bir dönemdir, empirist bir eğilim canlanır.

Geleneksel Çin felsefesinin anlam ve genel karakteri üzerine özet:

A. 1. Çinlilerde felsefî düşünüşün temel motifi Uyumluluğa, Ahenge, yani Harmoni'ye erişme çabasıdır. Tüm geleneksel Çin felsefe öğretilerinde karşılaştığımız merkezcil kavram : Ölçülülük, ılımlılık, aşırılaşmama, itidal, Denge'dir. Karşıtlıklar ortasında, karşıtlıkları birbirine bir bütün içinde uyumlayan Denge, «Altın Denge» diye anılan ölçülü kararlılıktır. Geleneksel Çin felsefesinin temel direği olan bu Denge ağacının çevresinde bir sarmaşık gibi örülür tüm düşünce bağları. «İnsanları yönetmek ve göğe hizmet etmek için ölçülü olmak kadar büyük bir şey yoktur» der Lao Tse (Bak. Taoizm. Çin Klasikleri no: 3, 1946, S. 33).

2. Bu dengeyi bulma çabası geleneksel Çin fel-

sefe öğretilerinde bir bütünleşmeye yönelmektir, insan ve evren bu bütünleşme durumunda anlam kazanır (G).

3. Dengeleşme çabası özellikle Lao Tse'de açık ve belirgindir. İnsan ve doğanın bağdaşması, uyuşması, kaynaşmasından söz eder Lao Tse. (bak. Taoizm 1946. S. 33) (H).

4. Kaynaşmaya, uyumluluğa dengeleşmeye varma çabası geleneksel Çin düşüncesinde her türlü tek yanlılığa ve aşırılığa karşı çıkma çabasıyla aynı anlama gelir. «Ya o, ya bu», «İfrat-tefrit» ayırımı yerine «Hem o, hem bu» bütünlüğü geçerlidir; yani formel mantıktaki «Ya o, ya bu: ikisinden biri olabilir, üçüncü şık yoktur» ilkesi geçerli sayılmamaktadır. Sentetik, birleştirici «hem o, hem bu» ilkesi önemlidir.

Bir fikirde direnmenin gereği olamaz, karşıtını, karşıt koşullarını da aramak ve bu karşıtlık çiftine daha üst bir düzeyden bakmak gereklidir (I).

5. Söz konusu bütünleşme, «hem o, hem bu» kavramı elbette iki karşıt ilkenin birbirini karşılıklı etkilemesi sürecinden doğmaktadır. Etkin (aktif = Yang) - Edilgin (Pasif=Yin), Akıl, Zihin (=Li) - Madde (=Ki) karşıt çiflerine hemen bütün Çin felsefe öğretilerinde raslıyoruz. Çin düşünü bu karşıt ilkeleri birbirlerinden soyutlamadığı, tek yönlü düşünme yönüne gitmediği halde, klasik batı felsefesi genellikle bu yolu izlemekten kaçınmıştır; hatta bir çok batılı düşünür bu yüzden Yin-Yang öğretisinde metafiziksel Dualist bir kavrayış sezinlemek istemiştir. Oysa bu karşıtlıklar ikilisi Çin düşününde metafiziksel bir yöntemden çok bir mantık yöntemi olarak geçerlidir.

[illegible] herhangi birini olsun saf dışı bırakmamak, karşıtların sentezini aramak eğilimi geleneksel Çin hoşgörüsünün ana çizgisidir (J). Yüzlerce yıl batının senteze yanaşmayan öğretileri ile yetişen bir batılı için bunu anlamak güçtür. Bir Çin atasözü şöyle der : «Üç okuldan bir aile çıkar». Bununla Konfüçyüscülük, Taoculuk ve Buda'cılık kast ediliyor; yani Hindistan'da olduğu gibi burada da birbirinden pek büyük farklılıkları olmayan bu üç büyük din veya felsefe bir aile içindeymiş gibi büyük bir uyumlulukla bir arada yaşarlardı. Çünkü Çin'de halk batı toplumlarında olduğu gibi hiç bir zaman **belirli bir dinin uyruğunda** olmamıştır; halkın kendi irade ve gereksinmesine göre ya şu dinin rahibine ya da öbür dinin rahibine başvuracağı olmuştur; ölümlerde ise halk çoğunlukla yalnız Budist törenlerini benimsemişti.

7. Geleneksel Çin hoşgörüsünün mantıksal özündeki «Hem o, hem bu» uyuşumculuğunu genellikle ilgisiz davranıştan ayırmak elbette zordur. Ancak bu geleneksel ilgisizliği Hint felsefesine özgü ilgisizlik ya da etkinsizlikten, edilgenlikten ayırt etmek gerekir. Hint'li belirli bir dine bağlıdır, öbür dinleri yokumsar ve etkinsizliği de bu dinin öğreti ve anlayışından ileri gelir. Oysa Çin'linin tam tersine olarak Hint ve Batı anlamında bir din bağımlılığı yoktur, yaşamının tüm ağırlığı Hint ve Batı dinlerinin tersine öbür dünyada değil, bu dünyanın içindedir. Çin düşünüşü dünya-dışı, dünya-ötesi veya yücesi bir ululuğu tasarlamıyor, bu dünyayı, bu dünyadaki karşıtlıkların bağdaşmasını, sentezini içeriyor (K). Bu geleneksel sentez elbette maddeci diyaletik bir davranışın hiç değilse klasik öğeleri olan «Karşıtlar ikilisi» ne tüm olanaklarını açıyor

(Bak. Taoizm, S. 32 : «Felâket hep mutluluğu gözler durur, mutluluk felakete bağlıdır. Bir iş doğru yapılmışsa onun doğru olduğunu kim bilecek? Bir şeyde doğruluk varsa yanlışlık da vardır». «Yasaların egemen olduğu yerler karanlıktır, orada pek çok hırsız da bulunur.». «Halk aletlerden yoksundur, fakirdir. Halk çok sayıda alet kullanırsa ülkede karışıklık çıkar. İnsanlar ne kadar becerikli ve zeki olurlarsa ülkede o kadar çok gariplikler belirir».)

Öte yanda «Hem o, hem bu» uzlaştırıcı olma niteliği taşıyan geleneksel ilke aynı zamanda Eski Yunan'a uzanan klasik batı mantığının «Ya o, ya bu» bağnazlığını, tutuculuğunu «Hoşgörüyor».

8. Bağdaştırma eğilimi, ılımlılık ve uyuşmacılık yönelimi, «Hem o, hem bu» hoşgörüsü şu var ki yakın çağlarda Batı'da olduğu gibi geleneksel Çin Hümanizma'sının da belirgin bir özelliğidir.

9. Hiçbir Çin felsefe öğretisi yoktur ki insan o öğretinin ağırlık noktası olmasın. Birbirlerinden ayrı biçimlerde olsa bile geleneksel Çin felsefesinin iki büyük okulu olan Konfüçyüsculuk ve Taoculuk da da hep ağırlık insan üzerinde toplanır. İnsan yaşamı ve bu yaşamı «Doğru» lara dayanarak biçimlendirme çabası her iki öğretinin de temel hedefidir.

10. Taoculuğun imgesizleme, yani dış dünyanın bilince yüklediği çerçeveden sıyrılma yöntemi, Budistlerin Om'laşma ve Husserl Fenomenolojisinin Epoke yöntemine paraleldir.

11. Konfüçyüscülüğün Altın Denge kavramı çelişkileri sentezleme sürecinin idealist biçimi sayılır. Sofistler bu sürece hiç yanaşmaz, çelişkileri salt biçimsel düzeyde diri tutmaya çalışır.

B. Hem o hem bu İlkesi üzerine

«Hem o hem bu» ilkesi

a) üst sınıflar elinde uzlaşmacı bir niteliğe dönüşmüştür.

b) yönetimde idare-i maslahatçılığa bürünür.

c) töre açısından karşımıza Hümanizma olarak çıkar, kısacası çeşitli görüntülere girebilir.

Böylece Dönüşümler Kitabı'ndaki Ying-Yang ikilisinin birarada bütünleşmesini savunan bu ilke salt mantıksal özündeki yüceliğini korumaz, toplumun üst sınıfları elinde bir kurnazlık aracı haline gelir; çünkü maddesel tabandan yoksundur.

Hem o hem bu ilkesi Mao'cu uygulamaya «kitlelere öğretmek kitlelerin öğrencisi olmak» ilkesi olarak yansımaktadır

Hem o hem bu ilkesi

Bireyci salt zihin ürünüydü, oysa aynı öğreti ne söylüyordu?

Bir ilkenin gerçekleşmesi için (yine Ying-Yang öğretisine göre) karşıtının da etkinleşmesi gerekir. Öyleyse salt-zihinin karşısına madde çıkmalıydı.

Ying-Yang öğretisi böylece maddeci-diyalektik bir anlam kazanacaktı. Kısacası kendi kendini ancak bu öz biçimi ile doğrulamış olacaktı. Ve 20 ci yüzyıl toplumu, maddeyi salt zihinin karşısına çıkardı ve devrim yoluyla oldu bu.

Demek ki Yin-Yang öğretisi biçimsel mantık özünde doğrudur, ama maddeden, devrimden yoksundur.

Orta ve Uzak Doğulu Eski Çağ Düşünürlerinin Yaşam Sırası

Zerdüşt (İ. Ö. 600 yılları) (Pars Ülkesi)

Tales (İ. Ö. 640 - ?) (Batı Anadolu)
Lao Tse (İ. Ö. 609 - 517) (Çin)
Yeremya (İ. Ö. 600 yılları) (Filistin)
Mahavira (İ. Ö. 599 - 527) (Hindistan)
Pitagoras (İ. Ö. 580 - 500) (Batı Anadolu)
Hezekiel (İ. Ö. 580 - ?) (Babil)
Konfüçyüs (İ. Ö. 551 - 478) (Çin)
Buda (İ. Ö. 563 - 483) (Hindistan)

BATI DÜŞÜNCESİNE ÖNCÜ İKİ DÜŞÜNÜR

Tales

Matematikçi, filozof, gezgin tüccar, devlet adamı. Uzun yıllar Mısır ve büyük bir olasılıkla Hindistan'da dolaşan Tales güneşin tutulma zamanlarını hesaplıyor, mıknatıslık olayları ile ilgileniyor, bir çok geometri teoremleri yaratıyordu. Sürekli gezileri sırasında doğu'nun matematik ve astronomi alanındaki ileri bilgilerini öğrenen Tales bunları kendi başına geliştirmiş olmakla eskiçağın «Yedi Bilge» sinden birincisi sayılır. Dünyada en zor şeyin ne olduğu sorusuna «Kendini tanımak» diye cevap verdiği söylenir; en kolay şey ise «Başkasına öğüt vermek» tir. Soyut tanrı kavramını «Başlangıcı ve sonu olmayan şey» diye tanımlar. Erdemli yaşamanın sırrı «Başkalarında kınadığımız şeyleri yapmamaktır.» Tales doğanın bir köken-madde'ye dayandığını tasarımlar.

Pitagoras.

Mısır'dan başlayıp doğu ülkelerinde uzun öğrenim yılları yaşayan Pitagoras bugün güney İtalya'da Cotrone adını taşıyan kentte dinsel bir tarikat kurmakla düşün hayatına atıldı. Düzlem geo-

metri'deki temel teoremleri ile ün yapan Pitagoras matematiği felsefenin bir aracı olarak görüyor. evrensel sırların, evrenin yapı taşlarının Sayılar Bilgi'sinin derinlerinde saklı olduğunu ileri sürüyordu. (Bak. **E. Whittaker**, Von Euklid zu Eddington, (1952). V. Bölüm ve **Eddington**, Philosophie der Naturwissenschaft, 1949). Evrende bir harmoni vardı ve bu harmoni sayılar arasındaki ilişkilere dayanıyordu, tamamıyle sayısal oranlara dayanan müzik bu evrensel Harmoni'nin en elle tutulur eseriydi; tüm gök cisimleri yörüngelerini çizerken bizim işitmediğimiz bir «Küresel Müzik» yaratıyorlardı. (Bak. Lao Tse, Taoizm «Çin Klasikleri no: 3» S. 24 : «Büyük sesler çok az işitilir. Büyük görüntülerin biçimleri yoktur, gölgedir. Tao gizli ve isimsizdir...»).

Doğadaki bu gizli ritim sonradan bir çok bilginlerin araştırmalarına konu oldu, yüzyıllar sonra Kepler bir kitap yazdı doğanın bu Hareket Müziği üzerin. (bak. **Hans Kayser**, Der hörende Mensch. 1932 ve Vom Klang der Welt. 1937 Akroasis. **1946)** Pitagoras'ın matematiksel temel görüşleri sonucu Pitagor okulu evrenin sırrını bir salt köken-madde' de veya töz'de değil, bir köken-yasa'da görüyordu, yani evrenin öğeleri arasında değişmez sayı ilişkileri vardı. Pitagoras'daki sayılar teorisinin hiç kuşkusuz dinsel ve mistik kökenleri ardında doğu'nun simgesel mantığı yatmaktadır. Bugün kimyasal elemanların periyodik sistemini tanıyanlar, fiziğin alan teorilerini uygulayanlar, madde ile matematiksel yapının bütünleştiğini bilenler için bu matematiksel felsefe doğu mantığından esinlenen bir sezgi dehâsı sayılmak gerekir. Öte yanda ve hemen hemen yirmi otuz yıl önce Lao Tse uzay kavramını

sanki matematiksel bir kategori gibi tanımlıyor ve Tao (Mutlak) kavramı yardımıyla uzayı bir Boşluk olarak belirliyordu : «Tao her şeyi kapsar, etkinliği süresince Boşluğunu belli eder». «Gök ile Yer arasındaki boşluk bir körük gibi değil midir? Bu boşluk kuvvetini yitirmeden hareket ediyor ve durmadan çoğalıyor». (Bak. **Lao Tse**, Taoizm. Çin Klasikleri no : 3. 1946. S 4/5 ve **Y. Öner.** Grundlagen zur Topologie der Zeit. S. 52; Fiziksel uzayın ve onun öğeleri demek olan fiziksel olayların «soluk alıp veren, sanki **uzaylığı genleşen bir uzay parçası**» gibi davranışı).

Öte yanda Hint felsefesine özgü «Ruhların dönüşümü» inancının Pitagoras'ı da etkilemiş olduğu sanılıyor : Bu inanca göre, ölümsüz insan ruhu uzun «Arınma süreçleri» boyunca yeni yeni madde biçimlerine bürünmektedir. Pitagoras bu inancı paylaşır ve yaşamın hedefini, ruhu yeniden-doğuşların acılı ve sonsuz dönelgesinden arınma yoluyla kurtarmakta görür, ruhu bu çıkmazdan çözüp çıkarmakta görür yaşamın anlamını. Bunun için arınmaktan, benliği yalınlaştırmaktan başka bir yöntem yoktur. Kendi kendini disipline sokmak, yetinseme ve perhiz yöntemiyle olacaktır bu. Benlik denilen ruhsal birikim madde ile olan ilişkilerini azaltacak, huzura kavuşacaktır. Bu «Riyazet» yolu Pitagoras gibi bir «Riyaziyeci» (=Matematikçi) ye yakışır bir erdem yoludur, Hint ve Lao Tse ahlâkının **Edilgen Eylem** davranışıdır bu. (Bak yukarda III. C ve Lao Tse, Taoizm, S. 27. Bölüm XLVIII. Bilgiyi Unutmak: «Kendilerini öğrenmeye verenler, bilgilerini günden güne çoğaltırlar. Kendilerini Tao'ya verenler işlerini günden güne azaltırlar. Vu-Vei (bir şey yapmama)'ye yavaş yavaş erişilir. **Bir şey yapmadan da herşey yapılabilir...»**)

SONUÇ

Milet'li filozof Tales evrenin kökeninde bir köken-Madde görürken, Sisam'lı Pitagoras bir Köken-biçim, yani Köken-Yasa görüyordu. Oysa 3000 yıllık Çin düşün geleneği bunları, yani Madde ve Yasa'yı Yin-Yang karşıtlar ikilisinin iki karşıt olgusu gibi görüyordu ve Altın Denge'yi, yani Harmoni ve Sentez'i arıyordu; düşüncenin yanlız bir yönü yoktu, karşıt iki yönlüydü düşünmek. Modern batı düşününün dedeleri olan Tales ve Pitagoras böyle karşıt düşünceleri savunurken birbirlerinden **soyutlanmış** oluyorlardı. Batı tarih boyunca karşıt düşünleri hep birbirinden soyutlamak yolunu izledi; oysa Doğu karşıtların sentezini yapmak yöntemini İ. Ö. 3000 yıllarında oluşturmuştu, sentez hamurunu binlerce yıl yoğurmuştu.

Düşüncede yoğrulan bu kuramsal sentez eyleme geçmek için karşıtlıkların somut duruma gelmesini, yani toplumu kavramasını, madde'nin teknolojik parçalanmasını bekliyordu, yığınların sınıflara parçalanmışlığının sancısını çekiyordu. Marx **«Kuram yığınları kavradığı zaman maddesel güç olur»** diyordu. Kuramsal bir düşüncenin yığınları etkilemesi, ancak yığınların kendi içlerindeki çelişik karşıtlıklardan hız almasıyla başladı: **karşıtlıklar harekete, kuramsal sentez eyleme dönüşüyordu.** İnsanlık tarihinin beşbin yıllık birikimi patlıyacaktı, Dönüşümler Kitabı haklıydı, çünkü esrarengiz çizgi-üçlülerinin mantığı doğa-içi olayları toplum içi olaylara birebir tekabül ettiriyordu: Doğa'da olsun Toplumda olsun mantık tek ve evrenseldi. Mantığın 5000 yıllık birikimi eninde sonunda zaferini kutlayacaktı.

BÖLÜM II.

Bireyler nerede eziliyor, bireyin doğasıyla çelişen eylemler ne zaman nerede işleniyorsa orada cinayetlerin en kötüsü işleniyor demektir.

Mao Çe - Tung

«Yoldaş Mao Çe - Tung çağımızın en büyük Marxist-Leninist'idir. Yoldaş Mao Çe-Tung Marxizm-Leninizm'i bir dehâya yakışır biçimde tüm yönleriyle ve yaratırcasına üstlenmiş, onu savunmuş, geliştirmiş ve böylece Marxizm-Leninizm'i yepyeni bir düzeye oturtmuştur. Mao Çe Tung öğretisi, emperyalizm'in her yönüyle çökmeye başladığı ve sosyalizm'in dünya çapındaki zaferine doğru ilerlediği bir çağda oluşan bir Marxizm-Leninizm'dir. Mao Çe Tung'un öğretisi partinin tüm çalışmaları boyunca ve bütün ülke içinde hepimizin ilkelerine önderlik etmektedir.» (1)

Çin Komünist Partisi 8 ci Merkez Komitesinin 11 ci Plenar toplantısında okunan bu sözler muhakkak ki daha çok kişileri putlaştırıcı bir önem taşıyor; Mao Çe - Tung'u komünist havariyunu içinde başlı başına bir yeri olan bir düşünür olarak ilân etme çabası elbette yeni bir olay değildir. Bu çaba-

---

(1) 12 Ağustos 1966'da onaylanıp yayınlanan bu Bildiri'nin İngilizce çevirisi: The China Quarterly, no. 28 (Ekim-Aralık 1966), S. 168-174.

lara daha önceleri 1938 yılında Mao'nun 6 cı Merkez Komitesinin 6 cı Plenum'una bizzat sunduğu raporda raslıyoruz, Mao o raporunda «Marxizm'in Çinlileştirilmesi» ni savunuyordu. (2)

Marxizm'in Çinlileştirilmesi deyimi, Liu Şao-çi tarafından kendisinin Anna Louise Strong ile yaptığı bir röportajda Mao'nun, «Marxizmi avrupaya özgü bir biçimden asyaya özgü bir biçime» dönüştürme görevinden söz ederken, yani en son 1946 yılında expressis verbis olarak bir kez daha ortaya atılmıştı. (3)

Bu iddia o zamandan bu yana ileri gelen Çin politikacılarının tekrarlamayı görev saydıkları bir ilke haline geldi. (1)

Çin politikacı ve propagandacılarının bu iddiası ne kadar eski ise, Mao'nun ileri sürdüklerinin tersini kanıtlamak ve bu iddiaları bastırmak amacıyla Sovyetlerin gösterdikleri çabalar da öylesine gerilere uzanmaktadır. Bu yüzdendir ki Stalin, salt A. L. Strong'un kitabında Mao'nun teori alanındaki orijinalliği ortaya çıkıyor kaygısıyla bu kitabı bizzat müdahele ederek Sovyetlerde yayınlamaktan alıkoymuştur. (4)

---

(2) «Marxizm'in Çinlileştirilmesi» deyimi Mao'nun Çince raporunun metninde yer almakla birlikte, Mao'nun eserlerinin Çin'de yapılan resmî Almanca çevirisinde yer almıyor. Bak. Stuart R. Schram, The Political Thought of Mao Tse-Tung (Penguin Books), 1969, S. 171-174 ve Mao Tse-Tung, Ausgewählte Werke, Cilt 2, Peking 1968, S. 246.

(3) Anna Louise Strong, The Thought of Mao Tse-Tung Bak. Amerasia, XI, no. 6 (Haziran 1946) S. 161

(4) Bak. S. Schram, Mao Tse-Tung (Penguin Books), 1967, S. 254

Rus - Çin ilişkilerinin gerginleşmesinden sonra Rus ideologları, Mao Çe-Tung'u komünizm'in büyük bir kuramcısı olarak stilize etme yolundaki Çin çabalarına gittikçe artan bir ölçüde karşı koymaya çalışmışlar, giderek Mao'nun komünist öğretiyi hiç bir zaman anlamadığını savunmuşlardır. Öyle ki Akademi üyesi A. Rumyançev, işi Mao'nun «Marx, Engels ve Lenin'in en önemli çalışmalarından haberi bile yoktur» demeye vardırmıştır, Mao'nun düşüncelerini, Marxist-Lenininst Etik anlayışı ile uzaktan yakından ilişkisi olmayan birer «katı burjuva düşüncesi, çok kez anarho-idealist bir derme düşünürlük» olarak nitelemiştir. (5)

Peking'in Mao'yu orijinal bir düşünür ve politikacı olarak savunmak çabalarının doğurduğu karışıklık ve zıtlaşmalar sadece komünist cephede değil, batılı bilim dünyasında da tepkilere yol açmıştır. Batının, Çin liderinin komünist geleneği içindeki yerini belirlemek uğraşında olan bilim adamları arasında zorlu tartışmalar, hem de oldukça erken sayılacak bir biçimde ortaya çıkmıştır. Örneğin Karl A. Wittfogel bir çok Çin uzmanlarını, bu arada John Fairbank, Benjamin I. Schwartz ve Conrad Brandt'ı bir yanda Marxizm-Leninizmi gereği gibi anlamamış olmakla bir yandan da Mao'nun 1927 - 1941 yılları arasındaki tutumunu yanlışa yormak ve böylece bir «Mao efsanesi» yaratmakla suçlamıştır. (6)

---

(5) A. Rumyançev, Maoizmi antimarksistskaja susçnost ego «filosofii» (Maoculuk ve felsefesinin anti-Marxist özü) bak. Komünist, Moskova, no. 2, 1969

(6) Karl A. Wittofgel, The Legend of Mao'sm bak The Chin Quarterly, no. 1-2, 1960 ve yine aynı dergide B Schwartz, The Legend of the «Legend of Maoizm»

Bu zıtlaşmalardaki ayrıntılara girmek gereksiz, ancak şunu belirtelim ki «Mao'nun fikirleri»nin orijinalliği üzerindeki tartışma o zamandan bu yana hiç şiddetini yitirmeden süregelmiş ve bu fikirlerden «Maocu» elemanları damıtıp çıkarma çabaları bir an olsun gevşememiştir. (7)

Bu açıdan hareketle Mao'nun devrimci birer güç olarak gördüğü köylülere çağrısından, askerî yöntemlere ağırlık tanımasından, askerce düşünüşün insan yaşantısının tüm öbür kesimlerine genişletilmesinden, geniş çaptaki eğitim kampanyalarıyla Çin halkının akıl ruhsal davranışını değiştirmek yolundaki direnmesi ve özellikle aşırı iradecilik (voluntarizm) öğretisinden kanıtlar çıkarılıp ortaya serildi. Bütün bu kanıtlama ve yorumlar çok güçlü ve inandırıcı idi, ama karşıt görüşler de hiç eksilmiyordu.

Bu problematiği şu makalenin çerçevesi içine sığdırmak iki ayrı yönden hem olanaksız hem de anlamsızdır; çünkü birincisi çok güçtür bu problemi çözmek, olağanüstü ölçüde ayrıntılı ve tek tek çözümlemeleri gerektirir, ikincisi ve asıl önemlisi, böyle bir işin Mao'cu doktrinin gerek kuramsal tözü gerekse Çin toplumundaki pratik sonuçları açısından hiç bir önem ve anlam taşıyamıyacağıdır.

Mao öğretisini kısaca çözümlemek için — ki burada yapmak istediğimiz de budur — en başta şunu göz önünde tutmalıyız : Mao Çe-Tung herşeyden önce bir devrimciydi ve Marx ve Engels olsun

---

(7) Karşılaştırınız: «What is Maoizm? A Symposium» Birlikte yazanlar: S. R. Schram, A. A. Cohen, B. Schwartz, Mustafa Recai, J. R. Levenson, L. Shapiro «Problems of Communism» (Eylül — Ekim 1966) S. 1.30

veya Kang Yu-vei ve Li Ta-çao olsun bütün bu kişilerin tersine, o yaşamının büyük bir bölümünü bir devrimi başlatıp yürütmeye adamış bir Devrimcidir. Düşmanlarının uyguladığı fiziksel tehditlerden doğan problemlerin ya da Çin'de egemenliği elde etmek ve kendi düzenini gerçekleştirmek için gerekli araç ve tedbirlere ilişkin somut problemlerin üstesinden gelmek onun yazılarında en önemli hedefleri oluşturur. Mao'nun eserlerindeki bu temel yapı şu önemli ve temelli analiz ilkesini ortaya koymaktadır : Eylem hedefleri ve bu hedeflere ulaşmak için kullanılan araçlar arasındaki farkı görmek.

Mao'nun hedefleri ile her şeyden önce askerî yazılarında hedefe yönelmek yolunda önem verdiği araçlar arasında bu ayırımı yaptıktan sonra onun erişmek istediği hedefleri, daha doğrusu bu hedeflerin özünü oluşturan düzen fikrine dikkat edecek olursak iki şey görüyoruz: Birincisi Mao'nun bu hedefler ve amaçlar konusunda pek seyrek olarak ayrıntılara girdiğidir; ikincisi yazılarının tümü içinde dağılmış bulunan bu az sayıdaki köklü açıklamalarında ise, konuyu çok kez kapalı geçtiği ve bu açıklamalarında mantıksal bir tümevarım yöntemini pek az kullandığı, insanın tarih ve toplumdaki var oluşuyla ilgili problemleri tartışırken bu problemleri kuramsal açıdan üstün bir nitelikte biçimlendirmemiş olmasıdır. Örneğin — Çin'in kurtuluşu ve güçlenmesi bir yana — insanın insan üzerinde egemenlik kuramıyacağı insanın insanı sömüremiyeceği, devletler arasında sonsuz barışın, evrensel bir kardeşliğin hüküm sürdüğü sağlıklı aydın bir dünyayı yaratmanın, böyle bir dünyayı gerçekleştirmenin başlıca hedefi olduğunu çok kez tekrarlıyagelmiştir. Ne var ki onun bu görüşleri genel-

likle hep biçimsel bir düzeyde hareket edegelmişler, insanın doğasıyla ilgili düşüncelerden ve bu düşüncelerinin toplum düzeniyle ilgili olarak doğurduğu sonuçlardan ve derinlikten yoksun kalmışlardır, giderek düzenle ilgili doğuya ve batıya özgü geleneklerin ayrıntılı bir çözümlemesi bu düşüncelerin çerçevesine girememiştir.

Kang Yu-vei, Liang Çi-çao, Tsai Yüan-pei ve Hu-şi'nin, hatta Çen Tu-hsiu ile Li Ta-çao'nun intellektüel problemler karşısındaki duyarlığına Mao' da raslıyamayız; o daha çok pratik değer taşıyan stratejik ve örgütsel sorunlara yönelmektedir.

Mao'nun eserlerinde, insanın toplum ve tarihteki varoluşu dinamiği ile ilgili derinlemesine bir kuramın yer almamış olmasından, onun eylemlerinin salt uluscu bir tutkudan ileri geldiği ve iktidara ulaşma isteminden doğduğu sonucunu çıkarmak elbette doğru olmaz. Yazılarını dikkatle okuduğumuzda, toplum düzeniyle ilgili tasarımlarının büyük bir ağırlık taşıdığı açıkça belirmektedir, çok kısa ve öz bir biçimde ifade edilen bu tasarımlar Mao'nun eylemlerine daima yol göstermiş, baş rolü oynamıştır.

Karl Marx'ı izleyenler arasında, düşünce ve eylem bakımından aynı tasarımların kılavuzluğunda yürümüş olanlardan biri de hiç kuşkusuz Mao-Çe Tung'dur. Öte yanda Mao'nun dünya görüşündeki bazı «maniheist» (*) çizgilere zaman zaman dikkat çekenler de olmuştur, ama bu çizgilerin onun politikasında oynadığı merkezî rol genellik-

(*) Maniheist : Bir iyilik (aydınlık) veya kötülük (karanlık) tanrısına inanmak gereğinde olan.

le savsaklanmış ya da en azından yeterince belirgin kılınmamıştır, kanısındayız. (8)

Çağlar boyunca süren dünya çapındaki bir ölüm-kalım mücadelesi içinde birbirine girift olagelmiş «devrimci» ve «karşı-devrimci» güçlerin zıtlaşmaları, «Aydınlıklar Dünyası» ile yerini yavaş yavaş bu aydın dünyaya bırakmaya başlayan «Karanlıklar dünyası» arasındaki karşıtlaşmalar bu maniheist inanışlara hiç de ters düşmemektedir.

Mao Çe-Tung ile Marx, ortaklaşa paylaştıkları «dünyayı iyi ve kötü güçlerin savaş meydanı olarak görme» düşüncesinden çok ifadelerinde kullandıkları ahlakçı ton bakımından birbirlerine benzemektedirler. (A). Çünkü ifadelerinde sürekli olarak «iyi» ve «kötü» gibi karşıt yargılar arasında hareket eden Marx'da olduğu gibi, Mao'nun düşünüş tarzında egemen olan unsur da hep o köklü değer tasarımları ve bu tasarımlardan varılan toplumsal düzen fikirleridir. Bu değer kavramlarının ağırlığı Mao'nun daha komünizm öncesi dönemdeki makalelerinde belirmekte olup zamanla hiç bir şekilde yüzeysel bir görüntüde kalmamış, kültür devriminin patlamasından bu yana daha güçlenmiştir. (9)

---

(8) Mao'nun maniheist inançlarını belirten az sayıdaki araştırmalardan biri B. Schwartz'ın, China and the West in the «Thought of Mao Tse-Tung» adlı makalesidir China in Crisis, Chicago 1968 Vol. 1, S. 379'da Ping-ti Ho ve Tang Tsou tarafından yayınlanmıştır.

(9) Bakınız : B. Schwartz, The Reign of Virtue (Erdem çağı). The China Quarterly, no. 35 (Temmuz-Eylül 1968), S. 14'de yayınlanan bu makalede «Kültür devriminde lider ve partinin tutumları» geniş ölçüde anla-

Aşağıdaki bölümde, Mao'nun insan-, toplum- ve tarih anlayışını çözümliyerek onun düşüncelerinde bu anlayış ve kavramlara temel teşkil eden tasarımları aydınlatmaya ve bu tasarımların toplum düzenine uygulanmasıyla beliren sonuçları araştırmaya çalışacağız.

II. Hunan eyalet kenti Çang-şa'da yayınlanan önemli bir günlük gazete olan Ta Kung Pao'da 16 Kasım 1919 günü ilginç bir makale çıktı, genç aydınlardan biri ilk bakışta yerel önem taşır gibi görünen bir olayı ateş püskürürcesine öfkeli cümlelerle anlatıyordu. Nanyang sokağında oturan Çao Vuçi adında genç bir kız, ailesinin ve kendisine layık görülen bir kocanın eski kafalı geleneklerine uygun bir evlilik yapmaya zorlanarak çaresiz bırakılmış ve iki gün önce kendi yaşamına son vermişti. Makalenin yazarı, 26 yaşındaki genç adam aynı kentte uzun yıllar okula gitmişti ve bir süre Peking ve Şanyhay'da yaşamıştı. 4 Mayıs hareketinin (2) yayılan fikirlerine, politik ve sosyal bir çok protesto yürüyüşlerini örgütlemiş olmanın tecrübesine dayanarak bir devrimci olmanın ünlülüğüyle dönmüştü aynı kente.

Bu makaleyi iki hafta içinde dokuz makale daha izledi. İntihar olayının ardında herhangi bir skandal nedeni aramak şöyle dursun, yazarın Çin toplumunun içinde bulunduğu umutsuz durumu, «sosyal sistemin köhneliğini» mahkum etmek için

---

tılmaktadır. Ayrıca şu makalelere de bakınız : Robert J. Lifton, «Revolutinoary Immortality» (Devrimsel Ölmezlik) ve «Mao Tse-Tung and the Chinese Cultural Revolution» New York 1968 ve yine «Purity and Power» (Namus ve iktidar).

bu olayı gerekçe olarak kullanması okuyucuları, hele makalenin altında Mao Çe-Tung ismini görenler için hiç de şaşırtıcı olmadı. «Şunu bilelim ki» diye yazıyordu Mao, «kızın ailesi ve koca adayının ailesi bir suç işlemişlerdir ve bu suçun kaynağı toplumun içindedir». (10)

Suçun herşeyden önce o iki ailenin üzerinde olduğunu Mao gerçi teslim ediyordu, ama aynı zamanda şuna da işaret ediyordu ki, aileler sadece toplumun gelenek ve görenekleriyle kendilerine yüklemiş olduğu şeyi yapmaktan öteye gitmemişlerdi. Kızın ölümünden toplumu da suçlu tutmak gerekiyordu ve bireysel yaşantısını biçimlendirme iradesini sezen herkes bu toplumun karşısında kendini kollamalıydı. Bu gizli tehdidi Mao sonradan şöyle kesinleştiriyordu: «Bayan Çao'nun ölümüne toplum içi faktörler yol açmıştır ve bu yüzdendir ki bu toplum çok tehlikeli bir nesnedir. Bu toplum genç kızı öldürebilmiştir, sadece onu değil, yarın Çi, Sun ya da Li adındaki kızlarımızı da öldürecek güçtedir ve kadınlarımızı kahrettiği gibi erkeklerimizi de kahredecek kadar güçlüdür. Biz hepimiz şu toplumun gizli kurbanlarıyız, bu korkunç nesne-

---

(10) Mao'nun 16 ve 30 Kasım 1919 tarihleri arasında bayan Çao'nun intiharı konusunda kaleme aldığı dokuz makalenin özetlerini «Hunan li-şi Tsu-liao» (Hunan üzerine tarihsel belgeler), no. 4 1959 adlı kitapçıkta bulabilirsiniz. Ayrıca bak, (1) Chou Shih-chao, «4 Mayıs hareketinden önce ve sonra Başkan Mao ile ilgili anılarım», İşçi gazetesi, 20.4.1959. (2) R. Schram, The political thougth of Mao Tse-Tung, S. 334-337, (3) Roxane Witke, Mao Tse-Tung, Women and Suicide in the May Fourth Era (The China Quarterly, no. 31 3.128-147)

den, bize her an öldürücü bir darbe vurabilecek olan şu dehşetten sakınmalıyız.» (11)

Mao geleneksel toplum düzeninin tehlikesini ortaya dökmek, bu düzenin maskesini çıkarıp atmakla yetinmedi, işi uyarı safhasında bırakmak istemiyordu. Bayan Çao olayıyla ilgili son makalesinde, kendini-öldürmenin toplum baskılarına karşı koyabilmek bakımından uygun bir araç veya çözüm olup olmadığı problemine de el attı.

Makaledeki bu sorunlarla ilgili pasajlar Mao'yu düşündüren ana problemin bu olduğunu ve okuyucuya problemin çözümünü de getirmek istediğini göstermektedir. Kendini öldürmeyi, diyordu Mao, onaylıyamayız: Kendi eliyle ölümü seçmek insanın doğasına aykırıdır. Öte yanda gözü dönmüş kana susamış güçlere karşı direnmek bakımından intiharın tek çözüm yolu olduğu durumlar da vardır, böyle bir davranış yüreklice bir iştir, takdire değer, ama «savaşarak ölmek kendi canına kıymaktan daha iyidir» diyordu Mao.

Çünkü savaşın hedefi, başkaları tarafından öldürmek değil, kendi kişiliğini eylem durumuna getirme çabasıdır. İnsan tüm uğraşılarına, çabalarına rağmen böyle bir hedefe erişmemişken böyle bir mücadelede şehit düşerse hiç kuşkusuz dünyanın en yürekli insanıdır, onun trajedisi insanların yüreğinde derin izlerini ergeç bırakacaktır.

1919 yılı sonunda Çang-şa kentinde geçen ve ayrıntılı haber belgelerinden yoksun kalan bu küçük olay Mao Çe - Tung'un öylesine hareketli yaşamı içinde elbette pek hafif kalmakta-

---

(11) Bak Schramm, The Political Thought, S. 336

dır. Bu olayla ilgili makalelerinin onun «Seçme Yazìları» (Hsüan-çi'nın resmî baskıları içine bile alınmadığını görüyoruz, bu makalelerin sonraları geniş çevrelerde tanınması hagiografik bir hayranlıktan ve bilimsel bir Akribi'den ileri gelmektedir. Buna rağmen Mao'nun kişiliğine ilgin karakteristik çizgileri öylesine vurucu bir biçimde yansıtmaktadır ki, yarım yüzyıldan beri hemen hemen hiç değişikliğe uğramaması bakımından bu çizgilere biraz daha göz atmak faydalı olur. Çin toplumundaki o kahredici yapıya Mao hiç de rasgele bir konu olarak değinmiş değildir, Mao'nun amacı daha çok, olaydan kısa bir süre önce başka bir takım genç Çin aydınlarının, özellikle Lu Hsun'nun (12) Çin toplumuna ve bu topluma damgasını vuran Konfüçyüs'cü teolojik kural yanlılarına karşı ileri sürdükleri suçlamalara katılmaktı. Yeni Gençlik (Hsin Çing-nien) dergisinin Mayıs 1918 nüshasında yayınlanan heyecan uyandırıcı bir kısa hikâyesinde —Bir Delinin Günlük Notları (Kuang-yen yi çi) Lu Hsün bir deliye şunları söyletiyordu : «Tarih denen kitaba bakıyorum da sayfalarında tarih olmaya değer hiç bir belirti göremiyorum, yalnızca insancıllık, adalet, törellik ve erdem görüyorum... Okudukça uykum kaçtı, bütün gece okumaya devam ettim, sonunda satırlar arasında şu sözleri ayırt edebiliyordum : «İnsanlar birbirlerini yiyorlardı». (13)

---

(12) Bakınız : Lu Hsün, Toplu Eserleri, Peking 1958 (10 cilt) ve J. Last, Lu Hsün, Dichter und Idol, Bd. 5 der Schriften des Instituts für Asien-Kunde in Hamburg

(13) Lu Hsün, Bir Delinin Günlük Notları, Hsin çing-nien Yeni Gençlik dergisi, IV, 5 (15 Mayıs 1918)

Lu Hsün'ün Günlük Notlar'da ileri sürdüğü suçlamaların özü, ikibin yıldan beri Çin toplumunu eğitip yoğurmuş olan Konfüçyüs'cü teolojinin bir yamyamlık çizgisinde olduğuydu. Bu teolojinin törel gerekleri insanları o duruma sokuyordu ki bu gereklere uyanlar öldürücü canavarlara dönüşüyor, kendi çocuklarını bile boğmaktan çekinmeyen acaip yaratıklar haline geliyorlardı. Lu Hsün ve arkadaşları, bu iddialarını Konfüçyüs klasiklerinden ve tarih belgelerinden aldıkları somut örneklerle kolayca kanıtlıyorlardı (O), bu belgelerde çocukların ana-babalarını sivrisineklerin saldırısından korumak zorunluğuyla kendilerini bu hayvancıklara bile bile ısırttıkları, evdeki yaşlıların geçimini sağlamak amacıyla fakir ailelerin kendi çocuklarını her an öldürmeye hazır oldukları yazılıydı. Hatta hiç çocuk eti tatmadığından yakınan feodal beyin buyruğuyla ahçının kendi çocuklarını pişirmeye kalktığı anlatılıyordu bu belgelerde ve üstelik kuşatılan kentin komutanı binlerce kadın ve çocuğu öldürüp yedirebiliyordu askerlerine salt kendileri sağ kalsın diye ve komutan böylece bağlılığını göstermiş oluyordu efendisine, ağasına ve beyine karşı. Genç aydınlar bu yamyamca sapıklıkların genelleştirilemiyeceğini pek ala biliyorlardı, ama böyle olayların yine de birer gerçek olması, üstelik paradigmatik bir davranış tarzı olarak açıktan açığa övülüp yaygınlaştırılmak istenmesi pek çok şeyleri belgelemeye, halkı Konfüçyüs töresinin canavarca niteliğine inandırmaya yetiyordu (C).

Oysa Konfüçyüs töresinin can alıcı noktası, daha doğrusu «geleneksel Çin toplumunun ideolojik

temeli» (14) bundan böyle çocukları sevmek (hsiao) erdemiydi, Konfüçyüscülüğün klasik metinlerinden biri olan Töre Kitabı'nda (Li-çi) (15) bu erdem «tüm insancı eğitimin temeli» olarak, «dünyanın amacı, asıl anlamı» olarak gösteriliyordu. Bu törelere bakılırsa çocukların ana-babanın, özellikle babanın isteklerine hiç ses çıkarmadan boyun eğmesi gerekiyordu, davranışlarını baba ölünceye kadar ona uydurmak zorundaydılar, hatta baba öldükten sonra da o neyi seviyorsa onu sevmek, neye saygı duyuyorsa ona saygı duymalıydılar. Bunlar erdem sayılıyordu, bu erdemlere uyma zorunluğu, ataerkil kökenlere dayanan Hükümdar ve Uyruk arası ilişkilere de yaygınlaştırılıyordu, bir bakıma böylece aile ve toplum geleneğinde oturaklı bir kararlılık sağlanmış oluyordu. Öte yanda yetişmekte olan çocuklar böylesine bir kararlılığın bedelini geçirdikleri çok ağır iç bunalımlarla ödüyorlardı, çocuklar kendi kişiliklerini geliştirme, kendi yollarını kendileri çizme olanaklarına kavuşamıyorlardı. Az bile olsa yine de var olabilecek gelişme olanaklarını engelleyen ve çocuklarını Töre Kitabı'nın katı kurallarına uymaya zorlayan anlayış yoksunu ana-babalar yüzünden uğranan bu kişilik engellenmesinin bedeli çok yüksekti ve Hu Şi'nin ifade ettiği üzere, «gerek zihinsel gerek be-

---

(14) Fung Yu-lan, The Philosophy at the Basis of Traditional Chinese Society adlı makale Ideological Differences and World Order, F.S.C. Northrop, New York 1949, S. 18'de yer almaktadır.

(15) Bak Almanca çevirisi : Li Gi, Das Buch der Sitte, Düsseldorf-Köln.

densel işkencye yol açan gaddarca baskılardan» başka bir şey değildi. (16)

Çin'de köhnemiş aile sistemine ve bu sistemin özünde yatan teoloik kurallara karşı direnmeye yol açan fikirlerin başında gelen fikirler Batının o bireycilik ve temel insan haklarıyla ilgili düşünceleri değildi. Ama böyle bir uyanışın 20. ci yüzyılın ilk yirmi yılı içinde gelişmesine ve kamuoyu içinde dallanıp budaklanmasına elbette önemli ölçüde yardımcı olmuşlardı. Devletin içten ve dıştan çöküşü Konfüçyüs teolojisinin inandırıcı yüzünü zayıflattığı sürece yararlı ve etkili oluyordu bu direnişler, üstelik geleneksel kurumların yetkisini yıkmaya başlıyordu. Konfüçyüscülüğün kalıplarıyla işleyen kamuoyu baskısı kişilik bakımından zayıf kimseleri hâlâ ölüme sürükleyebilecek kadar büyüktü (N), ama bu baskı öğrencilerin aralarında oluşturmaya başladıkları karşı cepheyi saf dışı bırakacak, sindirecek güçte de değildi.

Ne yazık ki, Mao'nun 1937 yılında Edgar Snow'a vermiş olduğu otobiyografik röportajın bilimsel-psikolojik açıdan bir araştırılması hala yapılmamıştır. Ama böyle bir analiz yapılmadan da diyebiliriz ki Mao'nun gençliğindeki aile tecrübesi, özellikle babasıyle arasındaki sürekli uzlaşmazlık, onun kişiliğinin biçimlenmesi açısından büyük önem taşır. Bayan Çao olayına dokuz makalelik yazı serisiyle yaptığı çağrı sadece onun bu aile tecrübelerinden etkilenmiş olmasıyla açıklanamaz. Onun «yeni bir dünya» yaratmaktan yana, «birinin ana baba evinden kaçıp başka yere sığınmasının onursuz bir

---

(16) Hu Shih, The Chinese Renaissance, New York, 1963, S. 110

iş değil, tersine onurlu bir iş olarak karşılandığı» bir dünyayı gerçekleştirmekten yana olduğunu gösteren işaretler Mao'nun salt aile içi yaşantısından doğmuş olamaz. Gerçekte de Mao çocukken kaç kez evden kaçmıştır. İlk defasında zorba ruhlu hocasını protesto etmek amacıyla kaçtığında on yaşındaydı, sonra onüç yaşındayken babasının aşağılayıcı sözlerine öfkelenip gitmişti, başka bir sefer yine babasının onu kendinden altı yaş büyük bir kızla evlendirmek isteyişini protesto etmek (17) için kaçmıştı evinden, bir kaç yıl sonra da babasının öğrenimini yeterli bulup son vermek istemesinden kopmuştu kıyamet (18).

Mao'nun ev çevresindeki bu patlamaları gerçi Çin aile sisteminin genel yapısıyla ilişkili değildir, babasının özel eğitim yöntemleriyle de doğrudan doğruya bir yakınlığı yoktur. Genç Mao'nun bu başkaldırmaları ancak başkaca biyografik ayrıntılarla birlikte şunu gösteriyor ki, babasıyla arasındaki uzlaşmazlık, onu bir kaç yıla kalmadan geleneksel toplum düzenini eleştirmeye iten ve kişisel karar verebilme özgürlüğünün başlıca savunucularından biri olmaya götüren nedenlerin başında gelmektedir (N). Mao'nun ilk gençlik yaşantıları içinde sadece onu geleneksel toplum sistemiyle uzlaşmazlığa iten öğeler değil, onun kısa bir süre sonunda devrimci olmasını hazırlayan davranış biçimleri de saklı bulunmaktadır. Bu biçimleşmeyi onu ikinci bir atılıma kadar götüren koşullar hakkında söyledik-

---

(17) Edgar Snow, Journey to the Beginning, New York 1958, S. 165

(18) Edgar Snow Red Star Over China. First Black Cat Edition 1961, S. 125-129

lerinden çıkarabiliriz. «Aşağı yukarı onüç yaşındayken» diye anlatıyor E. Snow'a «babam bir keresinde eve bazı konuklar çağırmıştı. Onlarla konuşurken aramızda bir tartışma çıktı, babam herkesin önünde bana — tembel, işe yaramaz herif — diye bağırdı. Ben çok öfkelendim ve küfür ede ede evden çıktım gittim. Annem arkamdan geldi, geri çevirmek istedi beni. Sonra babam da yetişti, hem küfür ediyor, hem geri dönmemi istiyordu. O arada bir gölün kenarına varmıştım, babama — bir adım daha kımıldarsa, kendimi sulara atacağımı söyledim. O durumdayken biz aramızdaki mücadelenin sona erdirilmesine ilgin karşılıklı istemleri tartışıyorduk. Bu ara babam kendisine boyun eğmekliğimi belirtmek için özür dilememde direniyordu (kou-tou). Ben de beni dövmeyeceğine söz verirse özür dilemeye hazır olduğumu söyledim. Kavgaya böylece son verdik ve ben şunu öğrendim ki hakkımı açıkça başkaldırarak savunduğum zaman babam direnmekten vazgeçiyor, tersine ürkek ve başeğer olduğum sırada da beni öylesine haşlıyor, öylesine dövüyordu». (19)

III. Ne var ki Mao, gereği halinde «haklarını açıkça başkaldırarak savunmak»la da kalmıyacaktır, Çin'in hakları söz konusu olduğu zaman da aynı hırçın tepkiyi gösterecektir. Liang Çi-çao kendi yayınladığı «Yeni Yurttaş» dergisinde Çin halkındaki ulusal bilinç yetersizliğinden yakınmakta ve bu noksanlığın nedenlerini kişilerin ailelerine olan çok aşırı bağlarına kadar götürmektedir. Ama bu bağların, özellikle babaya olan bağların olmamasın-

---

(19) E. Snow, Red Star Over China

dan ötürü mü Mao'nun kendisini Çin ulusuyla özdeşleştirdiği, uluscu seslere bu yüzden mi iyice kulak verdiği elbette doğrulanamaz. Ancak şurası kesin ki, «Çin'in güçsüzlüğü» onu daha çok genç yaşlarda derinlemesine kaygılandırmış ve Şanghay'da Çeng-Kuan Yi adında bir tüccarın yayınladığı «Çağımızın Uyarısı» adlı makaleyi okuduktan sonra «Çin'i kurtarmak bütün halkın görevidir kanısına varmıştır» (20).

Bu «Uyarının» onun için salt duygusal bir sözden daha geniş anlam taşıdığına yine Mao'nun kendisi değinmektedir. Kendisi için en uygun öğrenim yollarını araştırırken değişik okullara kaydolmuştu, ama sonunda Ekonomi okumaya karar kılmıştı, çünkü bir arkadaşı ona bir kez şöyle demişti: «Ülkemiz ekonomik bir savaşın içindedir ve ekonomisini kuracak olan iktisatçılara ulusun ivedilikle ihtiyaç vardır».

Çin'i esenlikli ve güçlü (fu-çiang) bir ülke haline getirmek isteği Mao'nun yaşamına yön veren başlıca ve salt bir itici olmakla kalmamış, kendilerini aynı fikre adayan gurupların birlikte oluşması için ilk çıkış atılımını yaratmıştır. «Kendimi daha bilgiye susamış hissettiğim, bir takım güvenilir arkadaşlara ihtiyacım olduğunu anladığım için» diyor Mao «günün birinde gazeteye ilân verdim ve vatanseverce çalışmalar yapmak isteyen genç adamları toplamaya, onlarla bağ kurmaya çalıştım, özellikle ülke uğurunda canını vermeye hazır, sert ve kararlı gençleri çağırıyordum». Bu çağrıya uyarak toplananların gurubu «Yeni Halk Öğ-

(20) E. Snow, Red Star Over China

renim Topluluğu» adını aldı ve Çin'i kurtarmak -aşkı demesek bile- çabası içinde olan gençlerden oluşuyordu; bu gençler öylesine derin bir «iyi niyetle» doluydular ki, sadece herkesin bildiği şeylerden söz etmeyi red etmekle kalmıyorlar, «günlük yaşamın normal konuları üzerine konuşup zaman yitirmeyi» kesinlikle red ediyorlardı. Yaptıkları herşeyin bir «hedefi» olmasını istiyorlardı ve onların gözünde çok kritikti Çin in durumu, «kadınlar ve kişisel meseleler konusunda tartışmak» kadar anlamsız bir şey olamazdı **(3)**.

Şahsını geride tutup kendini adadığı davayla tamamıyle özdeşleştirmek, bütünleştirmek Mao Çe-Tung'un daima temel özelliklerinden biri olarak kalmıştır. Edgar Snow daha 1937 yıllarında onun kendi kişiliğiyle ilgili konulardan söz etmesini sağlamak için boşuna çaba harcadığını söylemektedir: «Tanıdığım bütün komünistler gibi o da hep sadece komitelerden, örgütlerden, ordulardan, alınan kararlar, verilen savaşlar, taktik ve tedbirlerden söz etmek eğilimindeydi, kişisel tecrübesiyle ilgili kavramları pek nadir kullanıyordu». Mao ile mülâkatlarında sözü ne zaman kişiselliğe getirebilmişse, Snow bunu kendi inadından çok, her halde dünya kamu oyunun komünist hareketin büyük liderleri hakkındaki edineceği bilgilerin yalan yanlış bir çok dedikoduları önliyeceği inancıyla yapmıştır ve böylece düşmanca propagandayı önlemeye, komünist davasına hizmet etmeye çalışmıştır.

Kişisel isteklerden kamu yararına vazgeçmek, örneğin, genel esenlik ve huzura hiç bir katkısı olmayan tüm istekleri gözden çıkarmak ya da bu istekleri olumlu yöne çevirmek, bunlar Mao'nun

gençliğinden doğan anlamsız birer acayiplik değildir (M), tam tersine, onun tüm yazıları boyunca izlenebilen düzen kavramının kendine özgü bir karakteristiğidir. Bu tutarlılığı belirtmeye yarayan çok çeşitli nedenler sayabiliriz: Olağanüstü bir karakter düzeni, Konfüçiyüscü ve Tao'cu geleneğin etkileri —ki özden geçmişlik (vu su) bu gelenekte başat bir rol oynamaktadır— Çin halkının kokuşmuş bürokratlar ve iktidar düşkünü savaş ağaları tarafından alabildiğine sömürülmüşlüğü karşısındaki iğrenti ve başkaldırmacı ideallerin bu veriler üzerinde filizlenen kültürü, gözünü budaktan sakınmadan ezilmişlerden yana olmak, kişisel yararlardan kendini hep uzak tutmak ve üstün düşman güçlerine karşı mücadelenin gerektirdiği kesin disiplin. Bütün bu değişik nedenlerin her biri «mutlak özden-geçmekliği, kayıtsız şartsız özgecilliği» komünizmin en yüce erdemi haline getiren birer özelliktir, Mao'nun anladığı komünizm budur ve tüm yaşamınca bunu gerçekleştirmeye çalışmıştır. (21)

Mao'nun bu niteliklerine, 1939 Aralık ayında Kanadalı hekim Norman Bethune'nun ölümü vesilesiyle kaleme aldığı bir makalede daha belirgin olarak raslıyoruz. Dr. Bethune iki yıl komünistler yanında çalışmış, yaralı bir askeri ameliyat ederken kaptığı bir enfeksiyonu sonucu ölmüştü. «Bir yabancı en ufak bir çıkar peşinde koşmadan, Çin halkının kurtuluşunu kendi öz davası edinmişse,

---

(21) Bak. «Maurice Meisner, Utopian Goals and Ascetic Values in Chinese Communist Ideology» adlı makale : The Journal of Asian Studies, vol. XXVIII, no. 1 S. 101.110

bu ne demektir, bilir misiniz!» Bunu sorduktan sonra şöyle cevap veriyordu Mao «Bu Enternasyonalizmdir, komünizm düşüncesidir...

Yoldaş Bethune'nun özünden mutlak geçercesine, kendini kayıtsız koşulsuz verircesine davranışındaki zihniyet çalışma ve emek sorumluluğunun o engin duygusunda ve tüm halklara karşı en sıcak ve candan duygularda bulunmuştur ifadesini... Biz özgecilliğin ve özümüzden çok başkalarına yararlılığın esprisini ondan öğreneceğiz, bu özveriden ders alarak halka yararlı insanlar olabiliriz. Yeteneklerimiz üstün, yeteneklerimiz az olabilir, ama kimde böylesine bir ziynet vardır, o soylu bir insandır, seçkin karakteri, üstün törel nitelikleri vardır bayağı çıkarlardan arınmış, halka faydalı bir insandır». (22)

«Halkına yararlı bir insan» olmaya çağrı Mao'nun bir Çin askerinin ölümü dolayısıyla bırkaçyıl sonra yaptığı seslenişte daha belirgin bir anlam kazanıyor. «Halka hizmet» adını taşıyan, tıpkı Dr. Bethune'nun anısına yaptığı konuşma gibi kültür devrimi boyunca tekrar tekrar okunması öğütlenen üç ünlü yazıdan biri sayılan bu makalenin adı bile öyle erdemlere işaret ediyordu ki Mao yeni insanın, kendi planladığı yeni dünyaya özgü bir insanın yaratılmasını bu erdemlerin eylem haline geçirilmesine bağlıyordu. Mao Bethune olayıyla ilgili çağrısında tüm ağırlığı özgecillik esprisine vermişti, oysa burada, Çin askerinin ölümünde ölüm olayına ağırlık tanıyor, ölümü özgecilliğin en yüce biçimi olarak benimsiyordu. «Sa-

---

(22) Mao Tse Tung, Toplu eserleri Almanca baskısı 1961, S. 653-654

vaşlarda daima kurban verilecektir, bir insanın ölümü ender raslanan bir şey değildir. Ama biz ruhumuzda önce halkımızın yararlarını düşünüyoruz, halkın büyük çoğunluğunun çektiği acıları düşünüyoruz ve halk için öldüğümüz anda bize yaraşan bir ölümle ölürüz». (23)

Soylu bir ölüm böylece dürüst, yani özgecil bir yaşamın gerçek bir ziyneti, anlamlı bir sonu olmaktadır. Yaşam böylece daha üstün bir anlam kazanmaktadır. Çünkü halk uğruna katlanılan ölüm, baskıcı ve sömürücülerin hizmetinde geçen bir ömrü kapatan ölümden çok daha yüksektir: «Ölüm herkesin nasibidir, ama bütün ölümlerin anlamı aynı değildir. Eski Çin düşünürlerinden Sima Tiyen bir kez şöyle demiştir : —Her birimiz ölürüz, birimizin ölümü Tai dağından daha ağır gelir bizlere, ötekinin ölümü ise kuğu tüyünden hafif— kışlasında ölenin, halkı ezenler sömürenler uğrunda ölenin kuğu tüyünden hafif gelmez mi ölümü?»

IV.

Bencilliğinden kendini hiçe sayarcasına vazgeçmeye, kendini kamunun yararlarına kayıtsız şartsız adamaya çağrı, bu uyarı eğitim kampanyalarının ana ve sürekli temasıdır, bu temaları benimsiyerek yeni dünyayı yaratmak kabil olacaktır. Bu uyarı Mao'nun kollektifliği yücelten düşüncelerine tamamıyle uymaktadır, birey kendi benliğini bu kollektifliğe adayacaktır. Merkez Ko-

(23) Mao Tse-Tung, Toplu Eserleri

mitesinin 1966 Ağustos ayında yayınlanan bildirisinde «Genel Kurulun kanısı şudur ki» deniliyor «Büyük Kültür Devrimini başarıyla yürütmenin anahtarı, kütlelere güvenmek, kütlelerden güç almak, kütleleri baştan aşağı seferber edip onların girişimlerini saygıyla karşılamaktır. Kütlelerden gelip kütlelerin arasına girmek çizgisini hiç şaşırmadan yanılmadan izlemek gerekiyor. Kütlelere öğretmeden önce kütlelerin öğrencisi olmak gerekiyor» (24).

Çin'deki kütleler açısından kollektifliğin her şeye kadir hiç yanılmayan bir güç halinde stilize edilmesi en üst aşamasına ilkin Kültür Devrimi sırasında ulaştı (4). Mao'nun tüm yazıları boyunca ağırlığını sürdüren ve işlenen bir temadır bu. Daha 1927 yılında «Hunan köylü hareketleri üzerine araştırma bildirisi» makalesinde Mao «Yüz milyonlarca köylünün ayaklaması» diyor «önünde durulmaz bir kasırga» olacak ve «ne kadar güçlü olursa olsun hiç bir kuvvet» bu kurtuluş akımına karşı duramıyacaktır. (25)

1945 Haziranında Japonlara karşı savaşın sonu yeni bir iç savaşın başlangıcını müjdeliyordu ve bu savaşta Komünistler ile Kuomintang (*) arasında son kesin mücadele verilecektir. Mao o günlerde Çin Komünist Partisi 7 ci Ulusal Kongresi üyelerine şu yüreklendirici sözlerle seslendi :

«Şu anda iki büyük dağ Çin halkı üzerinde

---

(24) Bu bildirinin İngilizce çevirisi, bak. Peking Teview no. 34 (1966)

(25) Mao Tse-Tung, Toplu Eserleri S. 13-14

(*) Kuomintang ve İç Savaş hakkında bak: Yeni-Çin, Dün-Bugün (Payel Yayınları no: 2. 1966)

oturmuş eziyor, biri Emperyalizm, öbürü Feodalizm. Çin komünist partisi bu iki dağı devirmeye çoktan karar vermiştir. Bu kararımızı inançla eyleme dökeceğiz, yorulmak bilmeden çalışmamız gerekiyor, bunu yaparken tanrıları harekete geçireceğiz, o tanrılar ki Çin halk kütlelerinden başkası değildir (26). Bütün halk bizimle birlikte bu dağları devirmek üzere ayaklanınca, deviremez olur muyuz biz dağları?» (*)

Kütleleri tanrılaşmaya doğru acı çeken tanrı haline yüceltmek sadece eski Çin tarihindeki destan metinlerinden esinlenen bir mecaz sayılamaz (5). Bu yücelme daha çok bir dünyasallaşma sürecinin sonucudur (E); eski kozmolojik konfüçyüscü düzen anlayışı bu süreç içinde çöküntüye uğramaktadır. Geleneksel düzen anlayışına göre erdemli bir insanı yetkin yapan, evrene egemen kılan güç Gök (tien)'tü, tanrıydı. (27) (L). Erdemli insanı ve onun kurduğu sülâleleri kollayan da tanrıydı ve sonunda erdemlerini yitirdiği zaman bu yetkinliği geri alan da oydu. «Tanrının gözü kulağı halkın (min) gözü kulağıdır» deniliyordu Şu-king (Belgeler Kitabı)'de. «Halkın edindiği bilgi ve öfkesiyle edinir tanrı bilgiyi, öfkelenir. Yeryüzüyle yüce kat arasında ilişki vardır» (28). İşte

---

(26) Bu cümleler Yu Gung'un eski Çin tarihinden aldığı bir yorumu yansıtıyor.

(*) Bak Çin'de Halk Komünleri (Payel Yayınları no: 13. 1968)

(27) Bak, Peter J. Opitz, Die Ordnungsspekulation im Tao-te-king, München 1967, S. 13-65 ve die präkonfuzianische Spekulation, München 1968, S. 17-34

(28) Shu-ching, Kao-yao mo. Çince metin ve İngilizce çevirisi için bakınız: P. Karlgren'in, The Book of Documents, Stockholm 1950, S. 8-12

bu ilişkidir ki efsanelerden gelme düzen kavramının yıkılması sonucu ve dinin 20 nci yüzyıl başlarında Batı'dan gelen bilime bağlılığın etkisiyle çözülmesi sonunda parçalanıp dağıldı. Hsin çing-nien çevresindeki genç aydınlar «Tanrı» yı bir batıl inanç görüntüsü olarak ya da sömürücü sınıfların göz boyayıcı uyutmacası olarak ilân ettiler (25).

Transandant, tecrübe ötesi düşüncelerden sıyrıldıkça yeni bir düzen ekseni araştırmak gerekecekti; bu konuda halk kavramına baş vurmak çeşitli olanaklardan sadece birini ele almak oluyordu. Öbür olanaklar ise şöyleydi: Özerk bir kişisellik ki bu kişisellik yeni düzen tasarımlarını ancak derinleşen soyut düşünme süreci içinde çizebiliyordu. Bilime gelince o doğru yöntemler uyguluyarak toplumsal düzen hakkında doğru bilgiler sağlıyan bir eksen oluşturuyordu ve tarihsel süreci bilimsel açıdan incelediğimiz zaman insanların kurabilecekleri gerçekçi bir düzen hakkında sağlam bilgiler edinebiliyorduk. Ve görüyorduk ki Halk içinde sakladığı gizli yetenekleri sayesinde üstün ölçüde bir düzen bilgisine sahipti.

Ne var ki Mao'nun eserlerinde, hangi tecrübelerin onu halkı, kütleleri yeni düzenin merkezi olarak kabullenmeye götürdüğü açıkça belli değildir. Ancak şu gerçeği saptıyabiliyoruz: Mao daha Komünizmi benimsemeden önce daha çok kişiyi ilgilendiren bir düzen fikrine yönelmiş gibi görünmektedir, sonraları Marxizm - Leninizmi bilimselliğinden ötürü yeni bir «Doğru» olarak kabul etmiş (6) ve proletaryayı da komünist partisini ve dolayısıyla komintern'i de bu bilimselliği yüklenen taşıyıcı sınıf olarak görmüştür. Ve so-

nunda da kitlelerin bu «bilimsel doğru» nun taşıyıcısı olduğunu ilân etmiştir. Kütleler bu doğruluğun bütünüyle ve tüm koşullarıyla bilincine sahip değillerdi ve devrimin öncüleri tarafından bilimsel yöntemlerle bu bilince kavuşturulmaları gerekiyordu. Bu görüşler en geç Yenan döneminde açık seçik ve ayrıntılı bir anlatıma kavuştu. Mao bu dönemde «Kütlenin yolu» öğretisini ortodoks bir Marxist bilgi teorisi ve genel bir ilke olarak ve giderek daha da belirginleştirerek öğretiyordu. (23) «Partimizin tüm pratik çalışmalarında» diyordu 1943'de Merkez Komitesine gönderdiği yazıda «doğru yol kütlelerin içinden başlayıp, kütlelerin içine yönelen yoldur, parti liderleri kütlelerden aldıklarını kütlelere götüreceklerdir, yani şunu demek istiyorum. Kütlelerin (dağınık, sistemsiz olan) fikirleri bir araya toplanmalı, yoğunlaştırılmalı (incelenmeli ve sistemli bir biçime sokulmalı) ve sonra yeniden kütleye götürülmelidir, kütleler bu yoğun ve sistemli bilgi - fikirleri benimseyinceyedek, onları eylem duruma getirip gerçekleştirinceyedek, yaygınlaştırılmalı, açık açık anlatılmalıdır (21) Bu fikirlerin doğruluğu da kütlelerin eylemleri sırasında sınanmış olacaktır. Bu durumda kütlelerin fikirleri yeniden derlenecek ve bu fikirleri gerçekleştirme yolunda direnebilmeleri için bu sınanmış bilgiler yeniden kütleye götürülecektir. (*) Fikir-

(*) Karşılaştır: Taoizm (Millî Eğitim Bakanlığı, Çin Klasikleri no. 3, 1946, S. 33) Düşüncenin Aydınlar ile Halk arasında karşılıklı sınanarak dengeleştirilmesi düşüncenin ölçülü bir düzeye, kendini aralıksız yenileyen bir senteze varmasıdır ki buna «yetkinliğe erken erme» deniliyor.

lerin toplanması, kütleye götürülmesi, sınanması, tekrar toplanıp yeniden kütlelere götürülmesi böylece bir helezon eğrisi gibi uzayıp giden bir süreçtir, fikirler böylece her seferinde daha doğru, daha canlı olurlar daha zenginleşirler. (29)

Mao'nun kütlelere yönelmesine yol açan gerekçeleri üç ana yönde toplıyabiliriz (ki kütle olarak işçiler, köylüler, askerler ve kentli küçük burjuvalar anlaşılacaktır) : 1 — Egemen sınıfların baskı ve sömürüsüne karşı duyduğu öfke, 2 — Çin'i ancak ona güvenen ve onun desteğini kazananların kurtarabileceği görüşü, 3 — Kütlelerin içten gelen doğal bir erdemliliğe sahip olmaları, bu erdemlilik sayesinde ve toplumun içler acısı durumuna bakarak toplumdaki yetersizlikleri kütlelerin çok iyi tanıdıkları inancı. Bu inancın nasıl doğduğunu Mao'nun kendisi, 1942 Mayıs'ında verdiği Yenan'da Edebiyat ve Sanat adlı bir söylevde şöyle açıklamaktadır : —Kütlelerin bizi anlamasını istiyorsak kütleyle bütünleşmeliyiz (ta-chen yi-pien) ve bunu yapabilmek için uzun ve çok yorucu bir «eğitimi dönüştürme» sürecini birlikte

---

(29) Bak Mao Çe Tung, Hsüan-chi (Seçme Yazılar), S. 901. Mao'nun Mao-tun lun (Çelişkiler Üzerine), Shin-chien lun (Pratik Üzerine) ve Pien-cheng-fa wei-wu-lun (Dialektik Materyalizm Üzerine) adlı yazılarında geliştirdiği bilgi teorisine burada daha yakından girmek olanağı yok, ama bu problematik üzerine ayrıntılı bir analiz şu eserlerde yer almaktadır: P.J. Opitz, Politische Theorie Mao Tse-Tungs, 1970 ve Vsevolod Holubnychy, Der dialektische Materialismus Mao Tse-Tungs (Vierteljahresbericht der Friedrich-Ebert-Stiftung 8/9, Hannover 1962 ve J. Schickel, Grosse Mauer-Grosse Methode, Stuttgart 1968, S. 163-228

yaşamalı ve birlikte yoğrulmaya kararlı olmalıyız— (G) Böyle genel bir açıklamadan sonra Mao bu süreci, kendi zihniyetinin değişim geçirdiği o dönüşüm sürecinianlatıyor : «Öğrenci olarak başladım ve okulda bir öğrencinin alışkanlıklarını edindim. Kendi ellerini kirletmek bile istemeyen öbür bir takım öğrencilerin gözleri önünde en önemsiz bedensel işleri yapmak, örneğin kendi eşyalarımı taşımak bile bana aşağılık bir iş gibi geliyordu. O zamanlar entellektüel denilen kişilerin dünyanın en temız insanları olduğu, onların yanında işçilerin ve köylülerin pek pasaklı kişiler olduğu kanısındaydım. Salt bir aydının giysisidir diye yabancı giysiler giyiniyordum, çünkü bu temiz bir giysiydi benim kanımca, işçi veya köylü giysileri giyemezdim, çünkü onlar pisti benim için. Devrimci olduktan sonra işçiler, köylüler ve devrimci ordunun askerleri arasında yaşadım. Zamanla onları tanımasını öğrendm ve onlar da beni tanıdılar. Burjuva okullarında bana aşılanmış olan burjuva ve küçük burjuva düşünüşünden ancak neden sonra sıyrılabildim. Ve daha bu eğitim ve düşünüşten sıyrılamamış olan aydınları işçilerle köylülerle karşılaştırınca kavradım ki temiz olan insanlar aydınlar değildi, işçiler ve köylülerdi en temiz insaniar, burjuva ve küçük-burjuva aydınlarından daha temizdi onlar. elleri simsiyah, ayakları gübre koksa bile daha temizdiler. Demek ki benim zihniyetim (su-hsiang kanching) dönüşüme uğramıştı, bir sınıfın bağlarından sıyrılmış, öbür sınıfın içine yücelmiştim.» (30) Bu itiraf ay-

---

(30) Mao Tse-Tung hsüan-chi, S. 853. Almanca çevirisi: Mao Tse-Tung, über Literatur und Kunst, Peking 1961, S. 98-99

rıntıları bakımından çok genel bir çizgi taşısa bile Mao'cu (H) düzen anlayışının önemli karakteristiklerini içermektedir.

Mao yaşamının ilk dönemindeki sınıfsal koşullardan ileri gelen «cehennem günâhını» «Burjuva bireyciliği» olarak nitelemekte ve yeni bir insana dönüşme olayını bir sınıf değiştirme olayı gibi anlatmakla zihniyet değiştirme sürecini sadece simgesel-törel yönleriyle açıklamaktadır. Çünkü bu zihinsel, akıl-ruhsal dönüşümün bir arınma süreci anlamına gelmesi, bir sınıftan başka bir sınıfa girişin törel bir işlem, bir «arınma» olayı demek olması kütlelerin arılık ve temizlik karakterinden, erdemlilik özelliğinden doğmaktadır. Ne var ki Mao'nun söylevindeki bu pasaj üzerine daha kesin bilgiler yok, yani Mao'nun köylü ve işçilerin arılığı hakkındaki tecrübelerinin hangi somut gözlemlere dayandığını yakından bilemiyoruz (B). Öbür yazılarındaki rasgele açıklamalardan anlıyoruz ki, Mao işçilerin ve köylülerin toplumun ortaklaşa refahında yarar gördükleri ve kişisel çıkarlarını içtenlikle gözden çıkardıkları inancındadır. 1949'dan sonra yürütülen ve pek çok aydının yurdun en uzak köşelerine gönderildiği sayısız kampanyaların özünde bu inanç yatmaktadır. Bu kampanyalarda hedef yurdun çeşitli bölgelerine kaliteli uzmanlar göndermek değil, bu kaliteli uzmanları onları bireyci burjuva düşünüşlerinden kurtaracak, kendini tümüyle kollektife adayarak kollektiflik içinde yeniden doğmaya hazır olan bu kaliteli insanları oluşturacak temiz bir çevreye sokmaktı. (31)

---

(31) Çin aydınlarını böyle zihinsel bir dönüşüm süreci ge-

Mao'nun 1942 Mayıs söylevinde simgesel-törel bir karakter taşıyan ünlü «zihinsel dönüşüm süreci» açıklaması Mao'nun politikasını da etkileyen başka bir tasarımı daha içeriyor, yani insanın kendi çevre ve eğitiminin (I) ürünü olduğu tezine de yer veriyor. Bu görüş onun Marxizm'e katılışıyla ilgili açıkamalarda da belirmekle kalmayıp onun «İnsan doğasının Kuramı» üzerine yazdığı kısa bir pasajdan da ortaya çıkıyor. İnsan doğasının bir edebiyat ve sanat kuramına temel olması gereğine değinerek insan doğası gibi bir nesnenin varlığını kabul ettiğini pekiştiriyor, bu görüşünü kesinliğe kavuşturuyor : «Sınıfsal toplumda yalnız belirli bir sınıf niteliğini taşıyan bir insan doğası vardır, sınıf dışında kalan hiç bir insan doğası yoktur». (32)

Mao'nun Marxizme katılmasıyla ilgili anlatımlarından —öbür yazıları da bunu teyit ediyor— görülüyor ki bir sınıfa ait olmak bir character indelebilis değildir, gerekli dış etkilerle, özellikle eği-

---

çirmek üzere tarla ve fabrika işlerine gönderme kampanyasının başka önemli bir gerekçesi de bedensel ve zihinsel çalışma arasındaki ayrılığı ortadan kaldırma, böylesine bir iş bölümüne yol açan «çelişkileri» yenmek çabasıdır. İşçi ve köylülere daha üstün bir aydınlık getirmek üzere uygulanan «iş-inceleme» programları da bu kampanya çerçevesinde yürütülmüştür. Bak Donald J. Munro, Marxizm and Realities in China's Educational Policy: Half-work, Half-Study Modell (Yarı-iş, Yarı-inceleme modeli), Asian Survey dergisi; 1967 Nisan, S. 254-272. Çevirenin not'u: Türkiye'de bu konuda Köy Eğitim Enstitüleri programlarına bakınız.

(32) Mao Tse-Tung hsüan-chi, S. 871 (Edebiyat ve Sanat üzerine) S. 135-136

tim yoluyla ortadan kaldırılacak bir özelliktir, «yeni insan» kavramı böylece daha da açıklığa kavuşuyor (K). Çünkü yanlız Bir insan doğası değil de, değişik insan doğaları varsa, ve insan doğaları arasındaki farklılık değişik sınıflara ait olmaktan ileri geliyorsa, ve sınıfa ait olma durumu bir sabit olmayıp dış koşulların değişmesiyle değiştirilebilen bir değişken olduğuna göre, bu «aidiyet» de değiştirilebilir, yeni bir takım düzenlemelerle «yeni bir insan» ve «yeni bir dünya» yaratmak olanağı vardır.

Mao'nun özünden-geçmekliğe, özgecillik ve özünden-vermekliğe yaptığı çağrı, özetle erdemli davranmaya seslenişi, kütlelerle birleşme, bütünleşme ve kaynaşmaya doğru bu yönelişi onun eylemlerinde yatan törel özü, törel güdüyü açıkça belirlemekte (J), dolayısıyla onun «Kötü dünyayı değiştirme» (33) çabasını ortaya sermektedir. Bu çaba onun şimdi yönelmek istediğimiz tarih anlayışında elbette çok daha kesinlikle belirmektedir (7).

V. Li Ta-Çao patlayan Rus Ekim devrimini dünyayı sarsacak nitelikte bir olay olarak niteliyor ve Çin'deki koşullar üzerine doğrudan doğruya bir etki yapacağını umuyor ve bekliyordu. Ancak Mao'nun olayları haber aldığında aynı heyecanla karşıladığını belirtir hiç bir belgeyle karşılaşmıyoruz; soraki yıllarda —Hunan bildirisindeki bazı bölümler dışında— yaptığı açıklamalarda ise, o günkü durum ve geleceğin ulaşılmak istenen sosyalizmi arasında daha çok çetin savaşlar veri-

(33) Mao Tse Tung, hsüan-chi, S. 223

leceğini, bu mücadelelerin ne süresinin ne de sonunun şimdiden kestirilmeyeceğini söylüyordu. Durumu böyle değerlendiriş tarzı, Komünistlerin 1927'de Çan Kay Şek karşısındaki mücadelelerini, Kiangsi yaylalarına geri çekildikleri zamanki durumu elbette haklı çıkmış bulunuyor. Komünistlerin Kuomintang tarafından uğradığı tehdit Çin'in Japonya karşısında uğradığı tehditten sonra ikinci plana düşüp parti Japonlara karşı tek cephe halinde birleşmeyi öngördüğü anda Mao'nun ses tonu elbette değişecektir. O dönemdeki yazılarında hiç kuşkusuz Sosyalizm'in kapının eşiğine vardığını müjdeliyecek durumda değildir, ama o yazılarda yine de peygamberce tutkusu yanında apokaliptik çizgisini de fark etmezlik edemeyeceğimiz satırlara raslıyoruz (D): «Savaş denilen, insanları birbirine kırdıran şu canavar eninde sonunda insan toplumunun evrimiyle birlikte dünyadan yok olacaktır ve yakın bir gelecekte olacaktır bu iş». Bir kaç cümle sonra savaşın nasıl ortadan kalkacağını şu satırlarla kesinleştirmektedir: «İnsanlığın yaşantısındaki savaşlar dönemine biz kendi ellerimizle son vereceğiz, şu anda verdiğimiz savaş da hiç kuşkusuz bu son kavganın bir parçası olarak kalacaktır. Halk düşmanı tüm karşı-devrimci savaşların en büyüğü, en gaddarıdır bizim üzerimize yürüyen... İnsanlığın ezici çoğunluğu, Çinlilerin bu ezici çoğunluğu tarafından yürütülen savaş hiç kuşkusuz haklı bir savaştır (E), insanlığın ve Çin'in kurtuluşu yolunda insanlığın en yüce en ulu eseridir, dünya tarihini yeni ufuklara götüren bir köprüdür». (34)

(34) Mao Tse-Tung hsüan-chi S. 167

Bu cümlelerde iki konu özellikle belirtmeye değer : Birincisi şu dünyadaki kötü kuvvetlerin —emperyalizm ve feodalizm— ortadan yok edileceği, onların yol açtığı kötülüklerin kökünün kazınacağı, büyük ve son (kıyamet) savaşın apokaliptik yüceliği. İkincisi, iyi'ye doğru'ya yönelen böyle bir atılımın eşyanın doğasına özgü bir nedensellik veya salt tarihsel bir zorunlukla gerçekleşecek cinsten bir davranış olmadığı inancıdır. Mao burada da kendisini «iyi» nin uğrunda bir savaşçı, tarihsel süreç boyunca zafere ulaştırmak istediği iyilik yolunda amansız bir mücadeleci olarak görmektedir.

Mao Çe-Tung «dünya tarihinin yeni çağı» nı müjdelerken belirsiz bir görüntü vermek istemiyor, (18) (11) tüm Çin tarihinin bu ana çizgilerini ortaya sermeye çalışıyor - son kesin savaş yolunda geçip giden dönemlerin ve ilerde geçirilecek evrelerin de temel çizgilerini çiziyor (8). Bu tarihsel tablo aslında Mao'ya özgü bir orijinallik değildir, kendinden önce biçimine ermiş bulunan komünist şemadan bilinmektedir bu tarihsellik. Onun genel yorumu, Mao'nun kendini bir kuramcı olarak belgelemek istemi bir yana, hiç kuşkusuz eylemlerini tarihsel bir çerçeveye sokmak gibi zorunlu bir ihtiyaçtan doğmaktadır. Şu var ki bu zorunluk Çin'deki geleneksel tarih anlayışının böyle bir çerçeveye elverişli olmaması gerçeğiyle çatışagelmiştir. Uygun bir çerçeve sağlamak amacıyla Mao Çin tarihinin yeni bir spekülatif yorumunu yapmak zorunda kalmıştır. Böylece Çin tarihinde sınıfsız bir kök toplum dönemi belirlemiş ve bunu sırayla köleci toplum döneminin izlediğini göstermiştir. Feodal dönem aşağı yukarı üç bin

yıl sürmüş ve 1840 Afyon savaşıyla son bulmuştur. Bu savaş Çin'deki tarihsel dönüşüm süreci içinde yarı-feodal, yarı-sömürge bir toplumu başlatmıştır. İşte bu dönem sırasında «birbiriyle ilişkili, ama birbiriyle çelişkili» iki yeni sınıf doğmuştur: Çin burjuvazisi ve Çin proleteryası. Bu iki sınıf arasındaki çelişkilerden daha büyük iki çelişki ise bir yanda Feodalizm ile halk kütleleri arasında gelişiyordu bir yanda da yabancı emperyalizm ile Çin ulusu arasında olgunlaşıyordu (19).

Mao'nun tarih planı çağdaş durumlara ne kadar doğru ve yakın düşüyorsa bildirilerindeki ton da o oranda keskinleşiyor, geçmiş olaylar karşısındaki tutumu da bu plana öylesine bağlılık gösteriyordu. Şöyle ki önceki dönemlerin genel planını çizerken, o dönemlere özgü en karakteristik olayların sayısız köylü ayaklanmaları olduğunu belgeliyordu. Yeni çağa girildikçe o devrimci toplumsal değişimler artık kategorik birer kriter sayılacaktı.

Mao modern Çin devriminin iki evrede oluştuğunu göstermektedir: Burjuva demokratik Devrimi ve proleter sosyalist devrim. Birinci evrede toplumun yarı-sömürge, yarı-feodal biçiminin ortadan kaldırılması ve toplumun «bağımsız demokratik bir toplum» (35) biçimine dönüşmesi gerekmiştir. İkinci evrede ise Devrim güdüsü doğmuş ve sosyalist bir toplumun kurulması gerekmiştir. Bu iki evre arasındaki somut farklılıkların neler olduğunu Mao, Yeni Demokrasi adlı bir yazısında içerik yönünden kesinleştirerek vermektedir. Bu makalesinde iki evre yerine üç evre ayırı-

---

(35) Mao Tse-Tung hsüan chi, S. 659

mı yapar: 1 — Çin'de 4 Mayıs 1919 hareketine kadar süren ve Burjuva diktatoryasının belirgin nitelikleriyle egemenliğini oturttuğu, proleteryanın henüz kendi bilincine ermediği ve politika düzeyinde bağımsız bir güç olmak yeterliğine varamadığı dönem ki bu batı tipindeki eskimiş demokrasi dönemidir. 2 — «Politik yoldan, emperyalizm ve feodalizm'e karşı proleteryanın öncülüğünde mücadele veren tüm insanların ortak diktatoryası ile» (36) ekonomik yoldan, kısmî toprak reformu, kilit sanayilerin devletleştirilmesi ve özel sektör kapitalizminin teşviki ile belirginleşen (9) yeni demokrasi dönemi 3 — Çin'de «gerçek mutlu bir çağın başlıyacağı» (37) proleterya doktatoryası dönemi ki bu dönemde «tüm insanlık tarihinde en yetkin, en ilerici, en devrimci ve akla en yatkın ideolojik, dolayısıyle sosyal bir sistem» (38) kurulmuş bulunacaktır.

Tarihin iyi ve kötü güçler arasındaki devrimci bir mücadele boyunca gelişen törel bir dram olarak belirtilmesi gerçi komünist ideolojinin klasik bir yorumudur, ama Mao bu görüşü pekiştirirken Marxist ilkelere bağlılık bakımından kuralcı bir sorumluluk göstermiş olmaktan da öteye, Çin'in ve dünyanın yöneldiği gelecek çağlar hakkında kendi inancını da ifade etmiş oluyor. Li Ta-çao gibi o da, Marxist tarih anlayışının determinist yargılarından çok biraz da iyimserliğe yöneliyor. Çünkü Mao tarihsel sürece yön veren ve komünizm davasını kaçınılmaz bir zorunlukla mutlu bir so-

(36) Mao Tse-Tung hsüan-chi, S. 668
(37) Mao Tse-Tung hsüan-chi, S. 677
(38) » » » » » S. 679

na vardıracak olan tarihsel kanunsallıktan inançla söz ederken bazı kaygılarını da belirtmekten geri kalmıyor, tarihsel evrime körü körüne inanmanın yeri olmadığını söylüyor ve ekliyor: Evrimi kılı kılına izlemek, incelemek gerekir (17), yoksa ne burjuva demokratik devrim dönemini, ne de proleter sosyalist devrim dönemini gerçekleştirmek kabil olur. (39)

1949'da Çin'de proleter-sosyalist devrim dönemi komünistlerin zaferiyle erişilmiş göründüğü anda bile Mao tarihsel evrimin gerisin geriye dönülmeyecek kadar bir süreç geçirdiği kanısında değildi. Ama bu dönemde halkın içinde çelişkilerin olabileceğini, ancak bunların düşmanlıktan uzak bir takım çelişkiler olacağını söylüyordu, şuna da işaret ediyordu ki, bu olumlu çelişkiler durumun kaygısızca ve üstünkörü değerlendirilmesi halinde yeniden düşmanca çelişkilere dönüşebilirdi. Tehlike olanaklarını dıştan gelecek askerî saldırılar bir yana, Mao her şeyden önce şu iki biçimde görüyordu: Birincisi, parti ileri gelenlerinin devrimci bir arılıktan saparak revizyonistliğe saplanmaları, ikincisi gelecek kuşaklar içinde devrimci ilkelere bağlı genç yürütücülerin eksikliği. Ve bu iki tehlikenin 1965 yıllarında Çin'de başgösterdiği ve devrimin geleceğini tehdit ettiğini farketti. Edgar Snow'un yeni kuşakların gelecekteki tutumu ne olabilir sorusuna 1965 Ocak ayında cevap verirken şöyle konuştu : «Bunu ben de bilmiyorum! Böyle bir şeyi şimdiden yüzde yüz kesinlikle söylemek de olanaksız zaten. İhtimaller şun-

---

(39) Mao Tse-Tung, hsüan.chi, S. 699

lar olabilir : Ya komünizm yolundaki evrim sürüp gidecektir ya da gençlik devrimi yadsıyacak ve kötüden yana geçecektir, yani emperyalizm ile uzlaşmaya gidecek, Çan kai Şek artıklarını Kıta Çin'ine çağıracak ve ülkede hala yaşayan küçük bir takım karşı-devrimci kalıntılarıyla birleşecektir. Ama bir karşı-devrim beklemiyorum. Şu var ki daha bugünden bilemediğimiz koşulların etkisiyle gelecek kuşaklar o zaman kendileri karar verecekler». (40)

4 Mayıs hareketinden önce ve sonraki yıllara ait makalelerinde göze çarpan en önemli çaba, Çin nüfusunun büyük bir kesimini etkisi altında tutan kaderciliği yok etmek, «bugüne şükür, yarına kısmet» düşüncesini söküp atmak, insanda bugünü ve yarını kendi bilincine göre değiştirmek gereğini uyandırma çabasıydı. Onun gelecekte ne gibi gelişmeler olacağı hakkında, Sovyetler'deki gibi çoktan tamamlanmış saydığı bir çöküşün olanakları hakkında düşüncelere saplanmayıp hiç değilse yakın gelecekte gerçek devrimci bir rotaya bağlı kalınması için ömrünün sonuna kadar elinden geleni yapmaya çalışma iradesi hiç kuşkusuz Mao'nun bu köklü ve temelli eylem tutumundan ileri gelir. Devrim rotasını güven altına almak yolundaki bu yüce görev kültür devriminden bekleniyordu, E. Snow ile yaptığı bir görüşmeden hemen sonra patladı bu devrim. (41)

---

(40) Bak. Mao und die Rote Garde, H. Dollinger, München 1968, S. 38

(41) P. J. Opitz. Die grosse proletarische Kultur-Revolutin in China, Zeitschrift für Politik, H. 3, S. 312-325

Ve Çin'in geleceği, (4) dolayısıyla devrimin geleceği üzerine yürüyen iki büyük tehlikeyi yıkmak amacını güdüyordu : Gençliğin tecrübesizliği ve devrimci yöndeki yetersizliği, burjuva-kapitalist güçlerinin karşı-devrimci etkinlikleri. Kendi görüşünce revizyonist gurupların çöreklendiği parti mekanizmasını hiçe sayarak gençleri hasımlarının üzerine kışkırttı ve bu aynı zamanda partiye karşı da bir uyarı hareketiydi. (42)

Mao partiyi gerek örgüt gerek ideoloji açısından gençlerden uzaklaşmış görüyordu. Kültür devrimiyle şunu amaçlıyordu Mao ve amaçlarına da erişti: Devrimlerden uzaklaşmakla suçladığı yöneticileri devirmek ve bu yolda mücadele eden gençlerden güvenilir devrimciler yaratmak. (43) Çünkü devrimsel dönüşüme, devrimci gerçekliğe eylemleriyle katılanlar ancak gerçek devrimciler olabilirdi. Devrim, devrim bilincini devrimci eylemlerde yaratarak korunurdu (10).

Çin kıtasına bulaşan revizyonculuğu saf dışı bırakmak (11), devrimci cevheri yeniden canlandırmak çabalarındaki amaç yalnız devrimi kurtarmak değil, devrimin sürekliliğini de sağlamaktı. (44). Bu çabalar aynı zamanda Mao ve yandaş-

---

(42) Mao'nun parti karşısındaki tutumu üzerine bir analiz. S. R. Schram, The Party in Chinese Communist İdeology' de yer almaktadır. Bak. The China Quarterly, no. 38, S. 1-26

(43) Mao'nun parti karşısındaki tutumu üzerine bir analiz S. R. Schram, The Party in Chinese Communist İdeology'de yer almaktadır. Bak The China Quarterly no: 38, S. 1-26.

(44) Mao Çe-tung'da Sürekli Devrim problemi için bak: S. R. Schram, Die permanente Revolution in China, Dokumente und Kommentare, Frankfurt a. M. 1966

larının varlıklarına belki ayrıca bir ağırlık vermeye de yaramıştır. —tüm kültür devrimi hareketlerinin özünde bu gerekçeyi arayanlar da çıkmıştır— Sürekli devrim olarak sahneye konduğu ileri sürülen bir tarih dramı içinde Mao ve yandaşlarına bir çeşit «sembolik ölmezlik» tanıma eğilimi de yokumsanamaz herhalde. Çünkü onların peygamberce bir vecd içinde tasarımladıkları fikirlerden esinlenen yeni düzen fikrinin, sonunda devrimci eylemlerle gerçekleşmesi bu devrim insanlarının tüm yaşantılarını doldurmuş, bu yaşantıya insanın varlığını aşan üstün bir anlam kazandırmıştı. Devrim geleceğin ufuklarına doğru yol aldıkça her ölümlü devrimci gibi onlar da kendilerinden sonra gelenlerin varlığında, geleceğin devrimci kuşaklarının hafızasında yaşamaya devam edeceklerdir. Devrim durgun ve hareketsiz bir döneme girecek olursa o zaman «devrimci devrimci olamadıktan sonra gözünü hiç kırpmadan kendi ömrüne son vermekten bir an bile çekinmiyecektir» (45).

VI. Toplumun düzensizliğini ortaya sermek, bu düzensizliği ortadan kaldırıp daha adîl bir düzen kurmayı sağlıyacak yolları aramak çabası, politik düzen modelleri içinde daima başı çeken bir kuvvet olmuştur. Atina kentlerinin çökme eğilimi karşısında Platon, ingiliz püritanizmi karşısında Thomas Hobbes, «evrensel düzen» in dağılması karşısında Konfüçyüs, Çin oikumen'lerinin çöküşü karşısında da Kang Yu-vei aynı davranış ve çabayı göstermişlerdir. Ne var ki bu düşünürlerin tüm etkinliği, düzensizliği yaratan fenomenleri

(45) Bu kavramı Robert J. Lifton «Revolutionary İmmortality», S. 20'de ayrıntılı olarak incelemektedir.

mahkum etmek ve düzen modelleri önermekten öteye geçememiştir. Bu kişilerin görüşlerinde toplumu etkiliyecek güçlü bir iticilik mevcut olduğu halde, bu görüşleri tümüyle ya da bir bölümüyle uygulamaya sokacak politikacıların varlığına ve etkinliğine rağmen o fikirleri, iticilik gücüyle dolu o tasarımları kendi başlarına gerçekleştirmek yeteneğini hiç biri gösterememiştir. O bakımdan bu (eylemsiz)* düşünürlerin düzen modellerini incelerken bu modelleri ve fikirleri çözümlemekle yetiniriz, gerçekleşmiş olsalardı veya başka toplumlar bu fikirleri sonradan uygulamaya kalksalardı ne gibi sonuçlar doğardı, bu sonuçları soyut bir düzeyde araştırmaktan öteye gidemeyiz.

Oysa Mao Çe-tung için durum bambaşkadır. O kınadığı düzensizlik fenomenlerini ortadan kaldırmayı ve ulaşılmak istenen toplumsal düzeni kurmayı tek başına gerçekleştiren nadir insanlardan biridir. Onun içindir ki Mao'nun düzen tasarımlarını çözümlerken Çin'in önce toplumsal düzenini gözden geçirmezlik edemeyiz. Çünkü «Bir ulusal önderin politik düşüncesi onun politikadaki pratiğiyle ölçülür» (46) iddiası yanıltıcıdır. Gerçi düşünce ile eylem arasında belirli bir bağımlılık vardır, biri ötekini daima etkiler, ama Mao gibi bir kişilik hakkında hüküm verirken yalnız ne söylediğine, sözlerinde yansıyan politik düşüncelerine değil, aynı zamanda ne yaptığına dikkat etmek gerekir.

Bayan Çao'nun kendini öldürme olayıyla ilgili makalelerinde Mao şöyle diyordu : «... toplum

---

(46) Bak A. Cohen, What is Maoism ?, S. 8.

olağanca tehlikeleriyle korkunç bir nesnedir... hepimiz gizli kurbanlarıyız toplumun, hepimizi öldürebilecek güçte olan bu nesne karşısında daima tetikte olmalıyız.» (*) Bu düşünceleri izleyen yıllar Mao'nun hep tetikte bulunduğunu ispatlamıştır. Ve yaratacağı tehlikelere karşı uyardığı o toplum kendisinin yönettiği devrim ordularının darbeleriyle yıkılmış ve yeni bir toplumun kuruluş yolu açılmıştır. Temellerini attığı, yeniden düzenlediği bu toplum eskisinden daha adîl, daha az tehlikeli bir toplum mudur? Mao'nun bir zamanlar kınadığı «Birey iradesini yadsımak» tutumu kalkmış mıdır bu yeni toplumda? Onun öylesine arzuladığı «Gerçek kişiliğin» etkinleşmesi gerçekleşmiş midir?

Bu sorulara verilecek inandırıcı bir cevap karşımıza teknik ve yöntem güçlükleri çıkarıyor, çünkü Çin toplumsal düzenini derinlemesine çözümlemeyi bu makalenin çerçevesine sığdıramıyoruz. Ancak Çin toplum yapısına kısaca ışık tutabilecek ve yukarki soruları aydınlatabilecek bazı karakteristikleri ele alabiliriz. Yirmi beş yıllık komünist egemenliğinden sonra Çin'i imgeleyen en belirgin özelliğin —Mao Çe-Tung düşüncesi (Mao Tse-Tung ssu-hsiang)'nin kutsallaştırılması— olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Geleneksel Çin'de Konfüçyüs kurallarına nasıl bir norm yetkisi tanınmış ise, Komünist Çin'de aynı yetkiler Mao düşüncesine tanınmaktadır. Şu var ki bu tanıyış Konfüçyüs ve onu izleyenlere atfedilen «Kutsal

(*) Kadını mülk sayan görüş ve kadın intiharları konusunda bak Mülkiyetin Tarihi (Remzi Kitabevi. 1969), S. 16

Bilgelik» tarzında bir yetkinlikten ileri gelmiyor, bir tüm olarak Komünist öğretideki ve özel olarak Mao düşüncesindeki bilimselliğe dayanıyor.

«Doğru» tektir ve yanlız Mao «düşüncesi»nde anlatımını bulur iddiasından yola çıkarak çok geniş ölçüde pratik bir önem taşıyan sayısız sonuçlara varılmaktadır, muhalefet hakkının tanınmaması da aynı pratikten doğmaktadır. Komünist öğretinin Maoist biçimde verilen ilkeleri bir soru sorma yasağı ile çepeçevre örülmüşe benziyor; bu ilkeler hakkında kuşkuya düşenler varsa ilkelerin doğruluğunu kamuya açık bir eleştiri ortamında yeniden tartışma olanağı bunlara kapalı tutuluyor, ilkelerin dokunulmazlığını kabullenmek ve düşüncesindeki sapmalardan vazgeçmesi için bu kişiler açıktan açığa tehditlere bile uğruyor (47) «Mao düşüncesi karşısında takınılan tutumlara bakarak gerçek bir devrimciyi yalancı ve karşıt devrimciden ayırt etmek zorundayız.» diyor Yenmin yih-pao 1. Harizan. 1966'da. Karşı devrimciyi bekleyen tehlikelere Mao 1957'de expressis verbis şöyle işaret ediyordu: «Bizim yolumuz şudur : Nerede karşı-devrim varsa yok edilecektir. Yanlış nerede varsa orada düzeltilmelidir.» (48) Mao'nun sözlerindeki tehdidin boş bir tehdit olmadığını bir sürü Çin aydının alın yazısından okuyoruz (12). bunlar çelişkiye girmişler ve nedametlerini belirten bir öz eleştiri ile çelişkilerini geri almak, orto-

---

(47) Bak. Frageverbot adlı makale: Eric Voegelin, Wissenchaft, Politik und Gnosis, München 1959, S. 33-61

(48) Bak. Mao Tse-Tung, über die richtige Behandlung der Widersprüche im Volke (Halk içindeki çelişkileri çözmenin doğru yolu) München 1959, S. 33-61

doks tutuma dönmek istememişlerdir. Bu aydınların örgüt içindeki yerlerinden alındığını, toplumca boykota uğradıklarını, karşı-devrimci olarak tutuklandıklarını ya da ölüme mahkum edildiklerini görüyoruz. (49)

Bedensel baskı yönteminin hasım aydınların ağzını kapamak için başvurulacak en son tedbir olduğu açıktır. İnsan aklını, yaşamın tüm kesimlerini kapsayan geniş bir doktrinin zincirlerine vurmak, insanı gerçeği kendi yaşantısı ile görmek ve doktrinci düzene kendini uydurmak yeteneğinden yoksun bırakma çabaları yine de süregelmektedir. Mao «düşüncesi»ne uymayan ve bu düşüncenin yanılmazlığına gölge düşüren tüm eserlerin kesinlikle afaroz edildiği, karşı-devrimci olarak damgalandığı görülüyor, bu eserlere sahip olmak bile karşı-devrimci bir eylem sayılıyor, suç olarak ceza görüyor (22). Mao'nun yazılarının bütün nüfusa yaygın biçimde kutsallaştırıldığı «inceleme gurupları»nda ve bu gurupların kurulması hakkında tekelleştirilmiş yayın araçlarının yaptığı sürekli doktrin yayınları insan zihnini tutuklamak anlamına geliyor, giderek inatçı muhaliflerin tutuklanmasına varıyor (50) (13).

Sevimsiz kanıları saf dışı bırakma, halka Mao öğretisini içindirme çabaları, geleceğin rejime sahip çıkacak örgütçülerini çoğaltmak, öğreti disip-

---

(49) Bak. Robert J. Lifton'un Thought reform and the Psychology of Totalism adlı incelemesi. Brainwashing in China (Penguin Books) 1967,

(50) Bak. : Hung-chi (Kızıl Bayrak) nın 1968 yılbaşı sayısında başmakale. Almanca çevirişi : Peking Rundschau, 7 Ocak 1968

linini güçlendirmek amacından öteye, «yeni» bir insan yaratma amacını da taşımaktadır. Bu eğilimi, topluma açıkça bildirilen «itiraflar» ın yaygınlığından görüyoruz. Bu itirafları (13), yalnız yanılgıya düşmekle suçlananlar değil, yerel parti ve kütle örğütleri tarafından zorlananlar da yap maktadır. İnsanların eylemleri üzerindeki kontrolu düşünce kontrolunu da genişletmek üzere egemen gurupların giriştikleri çabalarda da raslıyoruz bu zorlamalara. Böylece insanın içtenliğinde yücelerek, kendi bireyselliğinden sıyrılacağı, çevresiyle tümden kaynaşacağı ümit edilmektedir. Çünkü bir insan kendi içtenliğini başkasına sürekli olarak açıklamaya zorlanınca —itiraf tarikatinin anlayışına göre— toplumsal yaşam bu itiraf sayesinde bir saydamlık kazanmakta ve bu saydamlık insandaki bencilliğin eylem haline geçmesini önlemektedir, o bencillik ki insanın özündeki temel kötülüktür, insana özgü arılık, saflık ve temizliğin, toplumsal uyuşmanın, yaşama dengesinin kurulmasına engel olmaktadır. (Bak. I. bölümde Geleneksel Çin felsefesinin Uyum, Denge, Bütünleşme kavramları.)

Mao'nun düşüncelerindeki radikalliği belirten noktaya değinmiş bulunuyoruz : İnsanın toplum ve tarih içindeki var oluşunda bir dönüşüm yapabilmek... Mao'nun komünizm öncesi dönemdeki intihar makaleleri, kişi-toplum ilişkileri sorunundaki duyarlılığına ve insana bireysel bir davranış özerkliğini, kişiliğini geliştirme hakkını tanımak yolundaki coşkunluğa işaret ediyorsa, komünizm'e katıldıktan sonra bu duyarlılığın kaybolduğunu, kişi-toplum ilişkileri konusundaki düşüncelernin tam tersine dönüştüğüne tanık olu-

yoruz : İnsan birey olarak hiçtir, kollektiflik veya kütleler herşeydir. İnsan kütleye hizmet zorundadır, kütlenin çizgisine uyacaktır, kütlelerden öğrenecektir öğreneceğini (14). Toplumsal yarr bireysel yararların tözü ve toplamı değildir, bu yararların kaynağıdır. Bireyin yüce mutluluğu kollektifliğin mutluluğu ve yüceliği yolunda yapılan hizmetlerde gerçekleşir, yoksa kendine hizmet yolunda değil!

Bu dönüşümün somut sonuçları şöyle belirginleşmektedir : Yüce hedef, yani kollektif mutluluk —bu kollektif Çin ulusu veya uluslararası proleteryadır— gerektirdiği sürece birey hiç çekinmeden gözden çıkarılabilir, feda edilebilen bir araçtır. Hatta kendini gönüllü olarak feda ederse kendi bireysel varoluşu da anlam kazanır. (Karşılaştır: Bayan Çao'nun intiharındaki protesto motifi), devrim mantığı bunu gerektirir. (Karşılaştır: Budist Nirvana kavramı...) «Toplumsal mutluluk disiplini» ne katlanmaya razı olmayanların veya toplumun gereklerine karşı çıkanların durumu açık ve kesindir (27) : Toplum adına, kamunun mutluluğu adına ve bundan böyle adaletle cezalandırılabilirler. 1949 yılında ilân edilen Halk Demokrasileri Diktatoryası milyonlarca insanı bu adalet anlayışı çerçevesinde sürgüne gönderecek, tutukluyacak ve tasfiye edecektir (30).

Bireyin kollektifliğin altında bir düzeye oturtulması, Maoist politikanın bireyi kollektifliğe elverdiği kadar yararlı olabilmek üzere biçimlendirme çizgisine uygun düşmektedir. Ne var ki bu düzenlemeden, ister birey-toplum ilişkileri, ister bireyin hakları ve toplumun bireye yüklediği sorumluluklar konusunda olsun, Mao'nun yazıların-

dan hiç birinde söz edilmemektedir (29) Toplumu bir üst kategori olarak düzenleme çabası, insan zihninin sınırsız biçimlenme yeteneğine sahip olduğu, sonsuz derecede değişiklik kaldırabileceği tarzındaki, ama yine de belgelenmeyen bir tasarımdan yola çıkmaktadır (51). Bu tasarıma göre kokuşturucu ekonomik ilişkiler değiştirildiği ve zihin yoğun bir eğitime tabi tutulduğu zaman insan zihnini bencillik denen hastalıktan kurtarmak pekâlâ kabil olacaktır. Oysa salt ekonomik ilişkilerin değiştirilmesiyle insan doğasının değişmediğini, Mao Çin'in ekonomik alandaki dönüşümünden sonra yaşamış olmalıydı ve Sovyetler Birliğindeki evrim bu acı tecrübeyi kanıtlıyordu. Yoğun «eğitim» ile kast edilen, zihin özerkliğinin kökünden giderilmesi olayının ve ideolojik doktrin eğitiminin, «yeni insan» tipinden daha çok, olsa olsa ruhsal kötürümler yarattığını görmekten Mao'yu alıkoyan nedenler onun insan modelinden ve şu inançtan doğmaktadır: Kesinlikle iradesini kullanarak insan durağanlığını aşan bir dönüşümü muhakkak geçirmelidir ve bu dönüşüm tarih süreci içinde pekâlâ gerçekleşebilir.

Mao'nun insan iradesinin üstün gücüne olan inancı (31), daha komünizmle karşılaşmasından da önce, «Beden Eğitimi üzerine incelemeler» adlı makalesinde açıkça belirmektedir ve «Kariyer yolundaki iradenin önce geldiği»ni söyler (52) Mao'-

---

(51) Bak. R. J. Lifton Revolutionary Immortality, S. 70

(52) Bu makalenin Çince metni ve ayrıntılı olarak yorumlanmış Fransızca bir çevirisi için bak : Mao Ze-Dong, Une etude de l'éducation physique, S. R. Schram, Paris, 1962.

nun bu inancı Li-Ta çao ile tanıştıktan sonra daha da güç bulmuş ve komünist orduların başarılarıyla pekişmişti. İrade öğretisi onun 1949'dan sonraki politikasına hakim olmuş, 1965 yılında bile bu inancını yitirmemiştir; aynı yıl Çing kanşan'a yaptığı bir geziden sonra inancını şu satırlarla ilân eder (F')

«Dokuz kat göğe varalım
Kucaklayalım ayı
Beş denizin dalalım derinlerine
Kavrayalım kaplumbağaları ellerimizle.
Kavrıyabiliriz, döneriz kahkahalarla evimize
Ve türkülerimizde zafer türküleriz.
Yok bu evrende olmıyacak şey
Tek isteyelim biz!» (53)

Böylesine iradeli bir davranış askerî ve ekonomik güçlükleri yenmekte (15) yararlı olabilir, ancak birey açısından insan doğasının ve genel açıdan realitenin koyduğu sınırları tanımamazlıktan geldiği anda totalitarizme ve terröre dönüşmektedir (16) (24) (28)

---

(53) Bu şiir Çin dışına ilk kez Japon profesörü Takeuki Minoru'nun 19. Ocak. 1967'de Asahi Shimbun'da yayınladığı bir yazı ile yansımıştır. Çince metin ve Jerome Chen'in İngilizce çevirisi bak : The China Quarterly, no. 34, S. 2-5

Bibliyografya

— Mao Tse-Tung hsüan-chi, 4 cilt, Peking 1951-60

— Mao Tse-Tung tzu-chuan (Otobiyografi) Çinceye Edgar Snow'un Red Star over China adlı ingilizce eserinden Fang Lin tarafından çevrilmiştir. Hong Kong 1948

— Shih-tzu shih-chiu-shou (Ondokuz şiir) Peking 1958. Açıklamalar: Chou Chen-fu tarafından, değerlendirme: Tsang Ke-chia tarafından

— Mao chu-hsi shih-tzu (Başkan Mao'nin şiir ve türküleri) Peking - Shanghai 1963

— Mao Tse-Tung, Ausgewáhlte Schriften (Seçme yazılar), 4 cilt, Berlin 1956

— Mao Tse-Tung, Ausgewáhlte Schriften, Frankfurt a.M.1963.T. Grimm tarafından Çinceden çevrilerek yorum ve notlarla yayınlanmıştır.

— Mao Tse-Tung, 37 Gedichte, çeviren ve açıklayan J. Schickel, München 1967 (dtv)

— Mao Ze-Dong, Une étude de l'éducation physique, çeviren S.R. Schram, Paris 1962

— Thirty seven Poems by Mao Tse-Tung, çeviren: M. Bullock ve J. Chen, London 1965

— Schram, S.R. The Political Thought of Mao Tse-Tung (Penguin Books) 1963-69

Yardımcı literatür :

Boorman H.L.	Mao Tse-Tung: The Lacquered Image, bak. The China Quarterly, No. 16, London 1963
Chang, Kuo-tao	Mao-a new portrait by an Old Colleague, bak. New York Times Magazine, 2.8.1963
Chassin, L.M.	L'Ascension de Mao-Tse tung (1921 - 1945), Paris 1953
Chen, J.	Mao and the Chinese Revolution, London 1965
Cohen, A.	The Communism of Mao Tse-tung, First Phoenix Edition 1966
Compton, B.	Mao's Chia : Party Reform Documents, 1942 - 1944, Seattle 1952
Griffith, S.B.	Mao Tse-tung on Guerilla Warfare, New York 1961
Grimm, T.	Mao Tse-tung, Hamburg 1968
Holubnychy, V.	Der dialektische Materialismus Mao Tse-tungs, Bak. Der Ostblock und die Entwicklungslander, Heft 8/9
Hsiao, Tso-liang	Power Relations within the Chinese Communist Movement 1930 - 1934, A Study of Documents, Seattle 1961

Klein, S.	Capitalism, Socialism and the Economic theories of Mao Tse-tung, bak. Political Science Quarterly, 71, 1.
Lifton R.J.	Revolutionary Immortality. Mao Tse-tung and the Chinese Cultural Revolution, New York 1968 Thought Reform and the Psychology of Totalism. A Study of Brainwashing in China, New York 1961
Lowe D.M.	The Function of China in Marx, Lenin and Mao, Berkeley 1966
Paloczi-Horvarth G.	Mao Tse-tung. Der Herr der Blauen Ameisen; Frankfurt a. M. 1962
Payne R.	Mao Tse-tung. Ruler of Red China, New York 1950
Rue J.E.	Mao Tse-tung in Opposition 1927 - 1935, Stanford 1966
Schickel J.	Grosse Mauer, Grosse Methode, Stuttgart 1968
Schram S.R.	The Political Thought of Mao Tse-tung, 1963
Schwartz B.J.	Chinese Communism and the Rise of Mao, Cambridge, Mass. 1951 The Legend of the «Legend of Maoism», bak.

	The China Quarterly, No. 2, London 1960
	Mao Tse-tung and Communist Theory, bak. New Leader 4 April 1960, New York
	China and the West in the «Thought of Mao Tse-tung, bak. China in Crisis, Vol. 1
Siao Emi.	Mao Tse-tung, His Childhood and Youth, Bombay 1953
Snow E.	Red Star over China, New York 1937
Wittfogel K.A.	The Legend of Maoism, bak. The China Quarterly, no. 1,2 London 1960
	Lenin and Mao Tse-tung, Bak. New Leader, 11 April 1960 New York.

BÖLÜM III.

(1) Mao'nun 4 Ekim 1939 tarihli talimatı. Fransızca baskısı (Pekin 1965) S. 17

Ulusal Komünizm

Bugün partimizi nasıl kurmak ve eğitmek zorundayız? Ulusal çizgide bir Çin Bolşevik Komünist Partisini, ideolojik ve politik bakımdan ve örgüt bakımından sağlam bir kitle partisini nasıl kurabiliriz? Bu soruya cevap verebilmek için partinin tarihini araştırmak, partinin kurulma sorununu birleşik cephe ve silâhlı mücadele sorunlarıyla birlikte ele almalıyız...

(2) 4 Mayıs 1919 hareketi anti-emperyalist ve anti-feodal devrimci bir hareket olup Pekin'li öğrencilerin 4 Mayıs'da miting ve gösterileri ile başlar. Protesto amacıyla geniş çapta grevler oluşur. Kısa bir süre sonra 3 Haziran tarihinde binlerce öğrenci tutuklanır. 5 Haziran'da işçiler ve tüccarlar Şanghay'da ve başka bir takım bölgelerde greve başlar. Bütün bu protesto ve grevler İngiltere, Fransa, ABD, Japonya İtalya ve diğer güçlü emperyalistlerin Kantong eyaletinde Japonlara imtiyaz tanımak istemesinden doğmaktadır. Başlangıçta tamamıyle **bir vatansever hareketi** olarak görünen olaylar aydınlar tarafından desteklenmiş, kısa bir süre sonra proleterya'nın, küçük burjuvazinin ve büyük burjuvazinin de katıldığı ulusal bir

kapsama ulaşmıştır. Yeni kültürün bilim ve demokrasi yönünde feodalizm'e karşı çıktığı bu hareket aslında 4 Mayıs'dan çok önce başlamıştı ve sonra büyük bir devrimci kültür hareketine dönüştü.

(3) Mao'nun 28 Ocak 1940 «Uzlaşmacıları aranızdan kovun...» adlı parti talimatı. Fransızca baskısı (Pekin 1969) S. 6 madde 5 :

Ulusalcılık

Ulusal birliği güçlendirin, aranızdaki «sürtüşmeleri» saf dışı edin.

(4) Renmin Ribao 6 Haziran 1969 Baş makale S. 9

Birlik

Devrimci yolu yürüyen bütün yoldaşlar birleşmelidir. Partinin kapitalist yöntemlere özenen sorumlularına karşı ilk kez başkaldıran ve proleterya kültür devrimine katılan tüm yoldaşlar bilmelidirler ki büyük proleterya kültür devrimi dev bir kitle hareketidir...

(5) **K. Marx:**

Tarihte politik gücüne sahip çıkmayı tüm yürekliliğiyle ilk kez denemiş olan proleterya Paris proleteryasıdır. Paris komünü başarısızlığa uğramamasına rağmen «Komün'ün ilkeleri ölümsüzdür; hiç bir zaman yok edilemez».

(6) Jifangyun başmakalesi 18 Eylül 1968 S. 9 Mao'ya atıf·

Marxizm-Leninizm ve Mao proleter devrimi

Marxizm-Lenininzm'in evrensel gerçeği dünya proleteryasının mücadele pratiğini yansıtıyor, halkımız proleterya'nın devrimci mücadelesinde Çin

halkının devrimci mücadelesinin somut pratiğinde birleştiği andan itibaren Marxizm-Leninizm halkımızı daima zaferlere götüren bir silâh oluyor.

(7) Mao'nun 5 Mart 1949 Merkez Komitesine sunulan raporu. Fransızca baskısı (Pekin 1968) Giriş.

Tarihin görevi:

Tarihin bize kazandırdığı tecrübeye dikkatimizi önemle yöneltmeliyiz. Tarih bize politik bir çizgi, bir görüş açısı kazandırıyor ki bu çizgiden aralıksız bir şekilde söz etmek ve anlatmak gerekiyor. Bu çizgiyi sadece az sayıda insanlara değil, geniş devrimci kütlelerinin bilgisine de sunmak gerekiyor.

(8) Mao'nun 5 Mart 1949. Merkez Komitesine sunulan raporu. Fransızca baskısı (Pekin 1968) S. 28.

Düşman kim?

Çarpışmasını öğrenmeliyiz, emperyalistlere karşı, Kuomintang ve burjuvaziye karşı politik, ekonomik ve kültürel alanda kentlerde mücadele vermeyi öğrenmeliyiz. Emperyalistlere karşı diplomasi alanında mücadele etmesini bilmeliyiz.

Onlara karşı yalnız açık mücadele vermesini değil, ama gizli savaşlar vermesini öğrenmek zorundayız. Dikkatimizi bu problemlere vermezsek, bu guruplara karşı böylesine mücadele etmesini öğrenmezsek ve bu mücadelelerde zafere ulaşamazsak gücümüzü koruyacak durumda da olamayız, hedeflerimize varamadan yitiririz gücümüzü.

Silâhlı orduları yok ettikten sonra karşımıza silâhsız ordular çıkacak, bunlar bize karşı kıyasıya bir mücadeleye girmekten geri kalmayacaklar; u-

nutmayalım, küçümsemiyelim bunları. Sorunu şimdiden bu biçimde ele almazsak çok vahim yanılgılara düşeriz.

(9) Mao'nun 5 Mart 1949 Merkez Komitesine sunulan raporu. S. 11.

Ulusal Kapitalizm

Özel sektör sanayii Çin'de bizim modern sanayimiz çerçevesinde ikinci sırayı alıyor ve bu sanayinin gücünü gözden çıkarmamak gerekir. Bu sanayinin etkinliği emperyalizm, feodalizm ve bürokratik kapitalizm tarafından ulusal burjuvazi ve onun temsilcileri tarafından baskı altında tutuldu, sınırlandırılmaya çalışıldı ve bu özel kesim sanayii Halk Demokratik devriminin mücadelesine çok kez katıldı ya da bazan tarafsız kaldı bu mücadelelerde. Bundan ötürü ve Çin ekonomisinin geri kalmışlığı nedeniyle devrimin zaferinden daha uzun bir süre sonra da kentlerdeki ve kırsal alandaki özel kesim kapitalizminin olumlu faktörlerinden olabildiği kadar faydalanmak gerekecektir, bunu ulusal ekonominin yararları için yapmak zorundayız. Bu dönem boyunca gerek kentsel gerek kırsal alandaki kapitalist elemanların ulusal ekonomimize kazanç sağladıkları, zararlı olmadıkları sürece var olagelmelerine ve gelişmelerine izin vermemiz gerekiyor. Bu kaçınılmaz bir durumdur, hatta ekonomik bakımdan zorunludur. Ne var ki kapitalizm Çin'de kapitalist ülkelerde olduğu gibi bir gelişim göstermeyecektir, oralarda kapitalizm hiç bir sınırlamaya uğramadan kendi başına bir yol tutmaktadır. Çin'de kapitalizm çeşitli biçimlerde sınır landırılacaktır: Etkinlik alanları kısıtlanacak, maliye politikası, piyasa fiatları ve emek koşullarıyla

sınırlandırılacaktır. Kapitalizm'e her bölgeye, her sanayi dalına ve her döneme özgü koşullara bakarak esnek bir politika uygulayacağız. Sun Yat-sen' nin «Kapitalin Kontrolu» olarak öngördüğü buyurulardan faydalanmamız bizim yararımıza olacaktır ve bizim için gereklidir bu. Ulusal ekonominin bütünlüğü yararına ve işçi sınıfının bugünkü ve gelecekteki çıkarları yararına biz özel sektör'ün kapitalist ekonomisini aşırı bir tarzda kaskatı bir biçimde kısıtlamak istemiyoruz, varlığını Halk Cumhuriyetinin ekonomi politikası ve planlaması çerçevesinde sürdürecek ölçüde olanak tanıyabiliriz. Özel sektör kapitalizmini sınırlandırma politikası burjuva kesimlerinde değişik ölçü ve çeşitli biçimlerde direnme ile karşılaşacaktır. Bu sınırlanma ve bu sınırlandırmaya karşı çıkış yeni demokrasi devleti içinde sınıflar savaşının temel biçimlerini ortaya koyacaktır. Bugün için kapitalizm'i sınırlamaya ihtiyacımız olmadığı ve «Kapitali kontrol» buyruğunu reddedebileceğimiz düşüncesi tamamıyle yanlıştır; bu sağ bir oportinizm'dir. Bunun tersine olarak özel sermaye'ye daha katı ve daha kısıtlı sınırlar koymak zorunda olduğumuzu veya özel sermayeyi çok kısa bir zamanda ortadan kaldırabileceğimizi düşünmek de öylesine yanlış olur; bu sol oportinizm'dir veya maceracılıktır.

(10) Hongi dergisinin başmakalesi no. 4. 1968. Giriş: Başkan Mao'ya atıf Partinin yaşaması ve dinamizmi için koşullar : **Kendini yenileme.**

İnsanın atardamarları, toplardamarları vardır, insanın yüreği kanın dolaşımını sağlar, insanın karbon gazından kurtulması ve taze oksijeni alması ciğerler aracılığıyla olur. Eskiyen şeyi atmak yeni şeyleri almak böyle olur insan vücudunda. Bir

proleter partisi de eskiyeni atmak yeniyi almak zorundadır, dinamizmini ancak böyle koruyabilir. Döküntüleri saf dışı etmeden ve taze kanı edinmeden parti hiç bir zaman dinamizme kavuşamaz.

(11) **Lenin :**

«Kapitalizm'den komünizm'e geçiş bir tarih çağı olacaktır. Bu çağ sona ermediği sürece sömürücüler eski dönemin yeniden kurulması umudunu koruyacaklar ve bu ümidin gerçekleşmesine çalışacaklardır.»

«Proleterya diktatoryası daha güçlü bir düşmana karşı bir sınıfın verebileceği en kahramanca en yüce savaştır.»

«Kapitalistlerin direnimini sadece askerî ve politik alanda değil, fakat aynı zamanda ideoloji alanında da kırmak, bu en güçlü ve en köklü direnci yıkmaktır bizim görevimiz.»

(12) Mao'nun 4 Mayıs 1919 hareketinin 20. yıldönümü makalesi. Fransızsa baskısı (Pekin 1969) S. 4

Aydınlar

Çin demokratik devrim hareketinde halk arasında politik bilince ilk erişenler aydınlar olmuşlardır. Gerek 1911 devrimi, gerekse 4 Mayıs hareketi bu gerçeği açıkça göstermiştir. 4 Mayıs hareketi döneminde aydınlar 1911 devrim dönemindekinden gerek politik bilinç gerek sayı bakımından çok daha etkili olmuşlardır. Ancak aydınlar işçilerin ve köylülerin kütle çoğunluğuna bağ kurmadıkları sürece hiçbir sonuca varamayacaklardır. Bir aydının devrimci mi, devrimci değil mi ya da karşı devrimci mi olduğunu anlamak için elimizde kesin bir kriter var : Bu, aydının işçi ve köylü kütlesine eylem-

leriyle katılıp katılmaması kriteridir. Aradaki ayırıcı çizgi burada belli olur, yoksa «üç halk ilkesi» veya Marxizm üzerine yapılacak boşboğazlıklarla belli olmaz devrimcilik.

Not : «Üç halk ilkesi» Sun Yat-sen tarafından milliyetçilik sorunları üzerine ortaya atılan ilke ve programlardır. Bu programlar Çin'deki burjuva demokratik devrimi içinde demokrasi, halkın refahı ve milliyetçilik sorunlarını ele almaktadır. Kuomintang'ın birinci ulusal kongresine 1924 yılında sunulan manifesto'da Sun Yat-sen üç halk ilkesini yeniden formüle etmiş ve ulusculuğu emperyalizm'e karşı-çıkış olarak nitelemiştir, işçi ve köylü hareketlerinin etkili bir biçimde desteklenmesini savunmuştur. Böylece eski üç halk ilkesi yeni üç halk ilkesi haline gelmiştir ki bu yeni ilkeler üç ana politik tezi savunuyordu : Rusya ile ittifak, komünist partisi ile ittifak, köylü ve işçileri desteklemek. Bu yeni üç halk ilkesi birinci devrimci iç savaş sırasında Çin komünist partisi ile Kuomintang arasında bir işbirliği sağlanması için politik bir temel olmuştur.

(13) Renmin Ribao 1969 yılbaşı makalesi, Giriş : Mao'ya atıf

Karşı devrimciler ve eğitim:

Karşı devrimciler ve yanılgıya düşen kişiler konusunda politikamıza dikkat etmek zorundayız. Bunlara yönelticeğimiz davranışlarımızın kapsamını belirlemeli ve eğitimi yaygınlaştırmalıyız. Onların ileri sürdüğü kanıtlara ve bu kanıtların incelenmesine önem vermeliyiz. Zorla itiraflar koparmak ve bu itiraflara önem vermek kesinlikle yasaktır. Yanlışlığa düşen, ama dürüst olan kişilere karşı sürekli eğitim çalışmaları yapmalıyız. Yanılgıya

düştüklerini kabul ettikleri zaman onları hiç gecikmeden kendi düşünce özgürlükleriyle başbaşa bırakabiliriz.

(14) Mao'nun 18 Ocak 1948 «Partinin aktüel politikasına ilişkin birkaç önemli sorun üzerine» adlı makalesi. Fransızca baskısı (Pekin 1961) S. 5

Karşı-devrimcilere karşı halk çizgisi tutumu:

Öğrencilere, eğitimcilere, profesörlere, bilim işçilerine, sanatçılara ve aydınlara karşı genellikle her türlü maceracı politika gütmekten kaçınmak gerekir. Çin'de öğrenci hareketleri ve devrimci mücadelelerden edinilen tecrübe göstermiştir ki bunların ezici bir çoğunluğu devrime katılabilmekte veya tarafsız kalabilmektedir. Kin besleyen karşı-devrimciler ancak çok silik bir azınlığı oluşturmaktadır. Bizim partimiz de öğrenciler, eğitimciler, profesörler, bilim işçileri, sanatçılar ve aydınlar karşısında her türlü saygısızlıktan kaçınmalıdır. Ve şu durumları birbirinden ayırt etmesini bilmelidir : Bizim onlarla birleşmemiz gerekir, onları politik bakımdan **eğitmemiz, onlara görevler** vermemiz gerekir. Onların arasında ancak çok küçük bir azınlık inatçı karşı-devrimcilerden oluşuyor, bunların **halkın kendi çizgisine özgü** araçlar ve yollarla lâyık oldukları biçimde muamele görmesi gerekir.

(15) Mao'nun 5 Mart 1949 Merkez komitesine sunulan raporu. Fransızca baskısı (Pekin 1968) S. 6

Kapitalistlerle ilişki:

Bütün ülkelerle eşitlik ilkesine göre diplomatik ilişkiler kurmaya hazırız, ama Çin halkına daima düşmanca davranmış olan emperyalistler kısa vadede bize elbette eşit düzeyde davranmıyacaklar. Emperyalist ülkeler bize karşı düşmanca tutum-

larından vaz geçmedikleri sürece biz de onlara Çin' de eşit bir statü tanımıyacağız. Yabancılarla ticaret ilişkilerine gelince, bu konuda hiç bir sorunumuz yok : Yapılacak ticaret varsa, yaparız, üstelik yapmaya başladık bile ve bir çok kapitalist ülkenin tüccarları bizimle ticaret yapabilmek için birbirleriyle yarış ediyorlar...

(16) Renmin Ribao 1969 Yılbaşı makalesi. S. 10/11 Mao'ya atıf:

Eleştiri ve halk içindeki çelişkileri çözmenin yöntemi :

Kütlelerin içinde fikir uzlaşmazlıkları, düşünce ayrılıkları varsa bu ayrılıklara bir çözüm bulmak için demokratik tartışmalar açmalıyız. Ve bu tartışmalarda bizi çözüme götürecek formül şudur:

Birlik - Eleştiri ve Öz - eleştirici - Birlik.

(17) 20 Nisan 1967. Pekin Devrimci Komitesinde Mao'ya atıf:

Yanlış — Doğru problemi

İki türlü sosyal çelişki karşısında bulunuyoruz : Bizimle düşman arasındaki çelişkiler ve halk içindeki çelişkiler... Halk arasındaki çelişkiler tıpkı bizimle düşman arasındaki çelişkiler gibi çok değişik niteliktedir; bu çelişkiler değişik yöntemlerle çözülmek gerekir. Birinci tip çelişkiler için diyebiliriz ki bunları çözmek için bizimle düşman arasında açık ve seçik bir ayırım veya farklılığı ortaya koymamız gerekir. İkinci tip çelişkileri çözmek için doğru ile yanlış arasındaki farkı iyice bilmemiz gerekiyor.

(18) «Gotha ve Erfurt programlarını eleştiri» adlı makalesinde Marx ünlü tezini şöyle açıklıyor ve bütün devrimci öğretisinin bir bilançosunu veri-

yor : «Kapitalist toplum ile komünist toplum arasında birinden ötekine doğru devrimci bir dönüşüm dönemi yer alır. Bu dönemde Devlet proleteryanın devrimci diktatoryasından başka bir şey olamıyacaktır. Bu politik bir geçiş dönemidir.»

(19) Mao'nun 5 Mart 1948 «Çin Komünist Partisi VII. Kongresi Merkez Komitesi 2. Oturumuna sunulan raporu». Fransızca baskı (Pekin 1968) S. 27:

Temel çelişki:

Şu kesinlikle ortaya çıkmıştır ki yurt içindeki temel çelişki işçi sınıfı ile burjuva arasındaki çelişkidir. İşçi sınıfına bütün yüreğimizle inanmalı, ondan destek almalıyız... Demokratik Halk Devriminin zaferinden sonra Halk Cumhuriyetinin devlet gücü artık işçi sınıfının önderliği altında zayıflamayacak, tersine güçlenecektir... Halk Kurtuluş Ordusu daima mücadeleci bir güç olacak ve aynı zamanda bir emek ordusu olarak çalışacaktır. Bu ordu kütleyle olan sıkı bağlarını daima korumak zorundadır.

(20) Mao'nun 8 Nisan 1948 Luoyang cephe kumandanına telgrafı. Fransızca baskısı (Pekin-1970) S. 5, madde 8 :

Geçiş döneminde Anarşiye karşı:

Herşeyi uzun bir süre için önceden belirlemek gereklidir. İster kamu, ister özel mülkiyet olsun üretim araçlarını tahrip etmek ve tüketim malını yağmalamak kesinlikle yasaklanmıştır.

(21) Renmin Ribao, Hongi ve Jifangyun 1969 yılbaşı makalesi S.6 Mao'ya atıf:

Merkeziyetçilik - Birlik ve kütleden hareketle kütleye dönmek :

Demokrasi olmadan somut bir merkeziyetçilik olmaz; çünkü fikir uzlaşmazlıkları ve görüş ayrılıklarıyla merkeziyetçiliği kurmak olanaksızdır. Merkeziyetçilikten ne anlıyoruz? **Merkeziyetçilik herşeyden önce doğru düşünceleri bir araya toplamak ve buradan yola çıkarak görüşleri, politik tedbirleri, planları, emir ve eylemleri birleştirmektir;** işte buna merkeziyetçilik, buna birlik diyoruz.

(2) Mao Tse-tung, Seçme Eserler, 1. cilt 1. kitap. S. 49:

Terör üzerine

«Bölgesel despotların ve aşağılık mütegallibenin eski günlerde giriştikleri zulüm, köylü bölgelerde yarattıkları beyaz terör işte böyleydi...»

Batılı burjuva eleştirmenlerinin doğu'daki her türlü devrime hatta küçük burjuva reformcu hareketlerine hangi açıdan baktıklarını biliyoruz, yeni bir sistemi **gerçekleştirmek yolundaki** radikal tedbirlerin disiplinli otoriter havasını derhal bireyin düşünme özgürlüğüne indirilmiş bir darbe olarak niteleme alışkanlıklarını da biliyoruz. Bak. Osman Ulagay, Amerikan Basınında Türk Kurtuluş Savaşı. İstanbul 1974 ,Yelken Matbaası). S. 153: «Dinî siyasî ve insan haklarının korunmasından yana olan tüm örgütlerimizle Mustafa Kemal denen haydutun...» Batılı burjuva eleştirmenleri işte böyle diyorlar. Ve şöyle diyor ünlü din reformcusu Luter: «Bilge kişi şunu söyler: cibum, onus et virgam asino (eşeğe yem, yük ve kırbaç gerek). Köylüye samandan başka bir şey verilmemelidir.» Bak. K.

Marx-F. Engels. Din üzerine, 1974 (Gerçek Yayınevi) S. 41.

Burjuva eleştirmenlerinin dedikleri gibi karşıdevrimcileri cezalandırmaya gerek yoktur, çünkü çok kez buna gerek bile kalmaz, onları doğanın yasalarıyla başbaşa bırakmak yeter; tarih bir süreçtir sürdürür yanılmazlığını ve ne demişler : İt ürür, kervan yürür. Bak. Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedrettin, Abdülbaki Gölpınarlı, 1966. S. 115 : «Şeyhin bedduasıyla onun canına kasdedenlerin hepsi...... Edirne'de vefat etti.»

(23) K. Marx'ın «Hegel'in hukuk felsefesi eleştirisine bir katkı» adlı makalesi. bak. K. Marx - F. Engels, Din üzerine. 1974 (Gerçek Yayınevi) S. 23:

«Kuram yığınları kavradığı zaman maddesel güç olur. İnsanî bir gösteride bulunduğu an yığınları kavrayabilen kuram......»

(24) F. Engels'in «Alman Köylü savaşı» adlı makalesi. bak K. Marx-F. Engels. Din üzerine. 1974 (Gerçek Yayınevi) S. 41 : «Şehirli ve prens, soylu ve papaz, Luther ve Papa, hepsi birden (katil ve yağmacı köylü orduları) karşısında elele verdi... Eli silâh tutan herkes bu köylüleri tıpkı kuduz köpeği öldürür gibi boğmalı bıçaklamalıdır diye haykırıyordu Luther»

(25) K. Marx «Din halkı onun bilincini uyuşturucu aşağılık bir ilaç gibi değil, ezilmişliğini dindirici bir ilaç gibi etkiler». bak Yeni Çin, Dün-Bugün. 1966 (Payel Yayınları). S. 68.

(26) 1911 Devrimi ve Sun Yat-sen hareketi için bak : Yeni Çin, Dün-Bugün. 1966 (Payel Yayınları) S. 9. ve Mao Tse-tung, Seçme Eserler 1970 1. Cilt 1. Kitap (Ser Yayınları) S. 34

(27) Edilgen Eylem : Yayı Ger, ama oku fırlatma. bak Mao Tse-tung,

Seçme Eserler 1970. 1. Cilt 1. Kitap. S. 59: «Yalnız yapılması gereken hareketleri göster. Partinin propaganda politikası bu olmalıdır. Putları bir kenara atmak, kutsal bakireler için yapılmış tapınakları, temiz ve sadık dullar için dikilen anıtları yıkmak köylülere kalmış hareketlerdir. Bunu onların adına başkalarının yapması yanlıştır.»

(28) Terör mü, bireye saygı mı? Mao bunun cevabını batılı burjuva eleştirmenlerinin yüzüne elli yıl öncesinden şöyle çarpıyor: «... keyfi ve aşırı bir çaba harcanacak olursa yöresel despotlar ve aşağılık mütegallibe bunu — köylü birlikleri küfürbazdır, dinimiz elden gidiyor — ya da köylü birlikleri karılarımızı orta malı yapmak istiyor — gibi sözlerle köylü hareketini yıkmak amacıyla karşı-devrimci propagandaya vesile yapacaklardır.»

(29) Bireyin özerkliği ve «Ara sınıfın döneklik sebeplerinden bir tanesi» adlı makale. bak Mao Tse-tung, Seçme Eserler 1970. 1. Cilt 1. Kitap S. 108 : «... ama ara sınıf (üretim azlığına) dayanamaz hale geldiğinde derhal büyük toprak ağaları yanında yer almaktadır.» Bireyin hakları üretimden soyutlandığı takdirde bu haklar daima sömürücüden yana olur; toplum yararına olmayan soyut özerklik dönektir, sermaye onu her zaman mülkiyetine geçirebilir. Birey özerkliği böylece üstyapının burjuva ahlak kuralına dönüşür. Geleneksel Çin törelerince öngörülen bireyin «ölçülü» olma gereği bu dönek özerkliğe soyut bir çağrıdan başka bir şey olamamıştı.

(30) **Savaş — Devrimci Savaş**

«Çünkü devrimci savaş kütlelerin savaşıdır. Yalnızca kütleler seferber edilerek ve kütlelere dayanarak yürütülür. Eğer savaşı yürütmek için yalnızca kütleleri seferber eder ve başka bir şey yapmazsak düşmanı yenebilir miyiz? Elbette hayır! Kazanmak istiyorsak... köylülerin toprak mücadelelerini yürütmek ve köylüye toprak dağıtmak, onların üretim şevklerini yükseltmek, tarımsal üretimi artırmak,... kısaca kütlelerin günlük yaşamlarındaki bütün sorunlar dikkatimizi çekmelidir.» bak Mao Tse-tung, Seçme Eserler, 1. Cilt 1. Kitap. S. 181.

(31) «Partinin temel taktik görevi nedir? Bu, geniş bir devrimci ulusal cephe kurulmasından başka bir şey değildir». bak Mao Tse-tung, Seçme Eserler. 1. Cilt 1. Kitap. S. 202.

BÖLÜM IV.

KAPİTALİST TOPLUMDA BİREY HAKLARI !!

1. Beyin Yıkanması

Ferdinand Lundberg, Para Babaları (Çeviren: Aytunç Altındal, E - yayınları 1973). S. 842.

Bu insanlar (A.B.D. yurttaşları) yabancı basının da hemen hemen aynı şeyleri yazdığını ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki linç olaylarından, başkaldırmalardan, işsizlikten, belki de eşleri ancak Hindistan'da bulunabilecek kadar yaşama koşullu mahallelerden, sel baskınlarından, çorba kuyruklarından, Hoovervilles'den, gangsterlerden, dönem dönem inen malî buhran'dan, McCarthyci kıyımlardan, yaygınlaşmış Amerikanvarî kanunsuzluklardan, trafik belâsından, çirkin yüzlü şehircilikten; hava ve su kirlenmişliğinden reklamcılık şamatasından ve diğer kötü yaşama koşullarından söz etmekte olduklarını ne bilirler ne de düşünebilirler.

2. Ferdinand Lundberg, Para Babaları, S. 863

Kusurlu öğretim, örneğin zenciler'de ve benzer lerinde olduğu gibi kafaca az gelişmişliği, kültürel bakımdan sömürülme araçları olmayı hazırlamıştır. Aynı nedenlerle, kırsal alan ve küçük kasaba protestanları ile kentli katolikler de kendilerini uyutur hale gelmişler ve içine sürükletilmiş bulundukları oyunun bir türlü bilincine erememişlerdir.

3. Ferdinand Londber, Para Babaları, S. 865
Daha başka bir deyişle, bu düzen, kendilerine çıkar kapıları, kâr-kaynakları arayan bireylerce oluşturulmuştur, denebilir. Bu insanlar bu amaçlarına erişebilmek için, kendilerine uyan kurumları kullanmışlar ve kafaları daha az çalışan insanların karşısına amaçlarını gerçekleştirecek ideoloji ve stratejilerle çıkmışlardır.

4. Bireyin siyasal tercihleri

Ferdinand Lundberg, Para Babaları, S. 816.

Avrupa'da ve Amerika'da seçime katılanların çoğunluğu yüksek gelirli kesimin insanlarıdır — diğerlerinden daha çok öğrenim edinmişler, iş adamları, beyaz-yakalıklı olmuş işçiler, devler memurları, çiftçiler, madenciler, beyazlar, otuz beş yaşın üstündekiler, erkekler, Batı Avrupa'nın sanayi işçileri, eski sakinler, evliler ve çeşitli örgütlere bağlı olanlar. Seçimlere katılmakta çekingen davrananlarsa, ustalaşmamış işçiler, hizmetçiler, temizlik işçileri, köylüler, rençberler, zenciler, kadınlar, otuz beş yaşın altındakiler, yeni sakinler, Amerika'daki sanayi işçileri, bekârlar ve tecrit edilmişlerdir. Ülkelerin genel bunalımlara sürüklendikleri dönemlerde seçime katılma oranları yükselmektedir. Bunların dönemlerinde aşırıcılık ve baskı taktikleri **de rigeur** (hareket haline geçmek) olurlar ki, bu taktikler genellikle alt yapı sınıfları için kullanılır.

5. Zenginler Düzeni için çalışan Birey

Ferdinand Lundberg, Para Babaları, S. 470:

Zenginlerden yana olduğu kesinlikle görülebilen bu düzenin Fransa'nın devrim öncesi düzeninden aşağı kalır hiç bir yanı yoktur. Çünkü günü-

müz Amerikasında da zenginler ve bunların şirketleri kendilerini vergiden muaf tutturmanın yollarını bulmuşlardır.

6. Özgürlük — Bireysel Özerklik

F. Lundberg, Para Babaları, S. 418/419:

2) Kulüpler, kapitalist düzenin en büyük alışveriş merkezleridir. Bu alış-veriş işlemleri kulüplerin Türk hamamlı, yat gezili, golf kurslu düzeni içinde gerçekleşmektedir. Günümüzün en ünlü kuruluşlarının tohumları burada atılmıştır ve atılmaktadır. Sendikalar, aday-kampanyaları konsorsiumlar hep buradan yönetilmektedir.

3) Amerikan halkı için kongre (Meclis) neyse, finpols için bağlı bulunduğu kulüp de o demektir. Şirketler dünyasının kalbi kulüplerde atmaktadır. Ulusal politika ilk kez buralarda tartışılmakta, alınmış herhangi bir Hükümet kararına karşı nasıl davranılması gerektiği buralardan saptanmaktadır. Buralarda alınan kararlar üyeler tarafından ülkenin ve dolayısıyla da dünyanın pek çok yanına iletilmektedir. Politikacılar (genellikle Cumhuriyetçiler) bu kulüplerden yetişmektedir. Politika'ya atılan kulüp üyelerinin, gerçekte, ülkenin en zengin insanları arasında olduklarını bir kez daha belirtmekte de yarar var.

Devlet reisinin görevi nedir ve tutumu nasıl olmalıdır, gibi konular hep bu kulüplerde konuşulmaktadır. Üyelerin arasında fikir ayrılıkları bulunsa da sonuç daima çıkarlar doğrultusunda kararlara bağlanacaktır. Yapılan tartışmalarda üyelerin kesinlikle uymak zorunda oldukları bazı kurallar vardır. Bunlara göre, alınacak kararların hiç birinde mal-mülk sahiplerinin düzenine karşı olan-

lara ödün verilmeyecektir. Bu nedenle kulüplerin aldıkları kararlarda işledikleri temalar hep sosyalistlere, komünistlere, popülistlere, ütopyacılara, New Deal taraftarlarına pasifistlere, işçi birliklerine, idealistlere, halk özgürlükçülerine, konvansiyonal olmayan ideologlara, kalkındırmacılara, sosyal görevlilere ve hatta (kendilerince) mimlenmiş bilim adamlarına karşıdır. Yapılan konuşmalarda üyelerin, garip gelecek fakat, **özgürlükten başka temaları işlemeleri geleneksel olarak yasaklanmış** gibidir. Kulüp üyeleri özgürlük sözcüğünü **salt ticarî özgürlük** anlamında kullanmaktadırlar. Üyelere göre ticaret alabildiğine özgür olmalı, bunu durdurmaya yönelik her davranış en şiddetli şekilde kınanmalı ya da önlenmelidir.

Bir bakıma Amerika Birleşik Devletlerinin ve dünyanın belli başlı bir kesiminin ekonomi-politikliğinden bu önde gelen kulüplerin önde gelen üyeleri sorumludurlar. Devlet reisleri bugün var yarın yokken, kulüpler ve yöneticileri (para babaları) her zaman bulunacaktır. Bu nedenle de kulüp üyelerinin politik - ekonomik yatırımları bireylerden çok ülke ekonomi - politikasına dönüktür. Ülkenin bu bir numara yurttaşları kendi kulüplerinde dünyanın durumunu istedikleri gibi tartışabilirler ya da yön tayinlerinde ağırlıklarını koyabilirler.

7. Bireyin haklarının sınıflara göre dağılımı

F. Lundberg, Para Babaları, S. 157:

Genel olarak ülkede mala ve malsahibine dönük suçlarda, malsahibi olmayan suçlu, malsahibi olan kişi tarafından yaralansa dahi, öteki suçlara oranla çok daha ağır ve ciddî cezalara çarptırılmaktadır. Oysa üst-yapı suçları hakim önüne getirilir-

lerken daima en masum şekilde paketlenmektedir. Sanıklar, daima aklıbaşında adamlardır. İşlenen suç ise tamamen istemiyerek bulaşılmış cinstendir. Aynı suç yoksul kesimden biri tarafından işlendiğinde ise derhal bir şiddet hareketinin kaçınılmaz sonucuna, ya da bireyin geldiği toplumsal yapının herkesce bilinen aşağılık belirtilerinden birinin kapsamına sokulmaktadır.

Suçlulukları kesinleşen üst-yapı mensubu sanıklara kararı bildiren yargıcın konuşması bile başka türlüdür. Aynı yargıç, karşısına getirilen bir altsınıf elemanına ne denli sert ve alaycı konuşuyorsa, üst sınıftan gelene de o denli yumuşak ve öğüt verircesine konuşmaktadır. (Bu durum Prof. Sutherland tarafından da belirtilmiştir.) Cezası kesinleşen bir üst-yapı elemanına yargıcın kullandığı dil genellikle şu şekilde olmaktadır : «Sizler bu toplumun kültürlü, aklı başında, dürüst insanlarısınız. Toplum içinde önemli bir yeriniz var. Sosyal ve ticari hayatta başarı kazanmış kimselersiniz.»

8. **Birey Özgürlüğü**

F. Lundberg, Para Babaları. S. 155:

Örneğin ırza geçme olayları pek duyurulmamaktadır. Bazı kaynaklara göre ABD'de işlenen suçların % 80'i ırza geçmedir.

9. Ferdinand Lundberg, Para Babaları. S. 866:

İnsanların büyük bir kısmının bu demokrasi aracını kendi çıkarları yönünde kullanabilmeye muktedir olmadıklarını görmenin zamanı gelmiştir. Bu insanlar, kamu çıkarlarını koruyacak ve savunabilecek temsilcileri seçebilmek işini becerememekte ve bilmemektedirler. Hatta, belki de buna aldırış bile etmemektedirler.

10. Birey üzerine Bürokratik baskılar

Sovyetizm'de bürokratlar elit'i hak-eden işçiyi kenara itelemektedir. Kapitalizm'de ise yöneticiler eliti'nin patronları bir kenara bırakıp denetimi ellerine alması sonucu yumuşak - elli bu aydın yönetici sınıf işçileri ve onların çocuklarını sömürmeye, köle saymaya devam edecektir. (bak. F. Lundberg, Para Babaları S. 1182)

11. Ferdinand Lundberg, Para Babaları S. 405/406:

Amerikan elit'i **kendi için yararlı ne varsa bunların ulusa da yararlı** olacağı inancındadır. Kendi parasal çıkarlarının ulusun çıkarları olacağını ileri sürmektedir. Onlara göre toplum, neredeyse, kendilerinin bir parçası gibidir. Bu nedenle de tüm bakışlar kendilerine doğru olmalı, toplum ikinci derecede kalmalıdır. Çünkü topluma ne gelecekse bunlar, kendileri tarafından getirilecektir.

12. Ferdinand Lundberg, Para Babaları, S. 440:

«Büyük aile» cinayetlerinde Polis ister istemez kendisine yapılan baskılara boyun eğmekte ve suçluyu bulmayarak cinayetleri ört-bas etmektedir.

13. Zenginlik ve Suç

F. Lundberg, Para Babaları, S. 141 :

Yeraltı dünyasının bazı kanunsuz tipleri, sağlamış bulundukları yerel politik destekler aracılığıyla «paravan» şirketler kurarak, ticaret dünyasında bir çok büyük kuruluşu kanuni yollardan denetler duruma gelmişlerdir.

BÖLÜM V.

SOSYAL KARAR ya da SEÇİKLİK TEORİSİ

Klasik Karar Teorisi üzerine

GİRİŞ

Karar (genel anlamda) insanın karşılaştığı bir çok olanaklar arasından belirli bir tanesini saptama edimi'dir. (Kesin anlamda) hiç bir otorite, yetke ve geleneğe başvurmak olanağı bulunmadan bir eylem veya hareketi gerektirici seçim'dir.

1. Bir kararlar dizisinin zamansal akışına Sosyal Bilimlerde karar süreci diyoruz.

2. Karar süreci Bireysel ve Sosyal Norm -ve Değer- tasarımları üzerinden oluşur:

a — Bireysel bakımdan bu tasarımlar;
ya idealist momentlere: (Konfüçyüs) törelere, (Epikuros) etik'e, (Kant) bireysel özgürlüğe, (Schopenhauer) irade özgürlüğüne, (Kierkegaard) etiksel yüküm ile dinsel gerçeklerin çatışması durumunda yalnızlığa düşen öznelliğin girdiği intellektüel rizikoya,
ya maddeci momentlere : (Marx) bireysel üretime ve en genel olarak Bireysel Erkinliğe (enerjiye) dayanıyor.

b — Toplumsal bakımdan;
ya idealist momentlere : Töre ve geleneklere

ya da maddeci momentlere: Erkinliğe, yani enerjiye, özel olarak da (Marx) üretime dayanıyor.

3. Hukuksal ve istatistiksel (1950 yılında ilk kez Abraham Wald) nitelikteki rasyonel kararlar kuramı ötesinde Matematiksel Mantık'ta da önemli bir yer alıyor karar teorisi:

Belirli bir objenin, değişkenleri verilen bir fonksiyonun değeri olup olmadığı ya da bir objenin belirli bir Cümle'nin elemanı olup olmadığı saptanmak gerekir.

Bu saptama yöntemine matematiksel mantık'ta Karar ya da Seçikleme yöntemi diyoruz. Seçikleme yöntemi bulunabilen fonksiyonlar «değerlenebilen» fonksiyonlar adını alıyor. Değerlenebilen bir fonksiyona sahip bir **Cümle**'ye de Seçik ya da Definit cümle deniyor.

Bir kavramın kapsamına giren objelerin cümlesi Seçik ise kavram da seçik'tir. A. Church'ün ünlü bir teoremi vardır: Herhangi bir mantıksal ifade için bu ifadenin mantıksal doğruluğunu «Seçik» kılacak, yani bize bu ifade doğrudur diye **karar** verdirtecek bir karar yöntemi yoktur.

4. Bizim burada konumuz seçikleme sürecini hem bireysel hem toplumsal bakımdan, ama en genel biçimiyle mantıksal momentlere göre araştırmak oluyor.

A. Bilgi edinme ve Değerleme

A. 1 — Bilgi ve Değer arası bağıntı

Bir obje'nin bilgisini edinmekle o objeyi değerlendirmek arasında karşılıklı bir bağıntı olduğu açıktır, hatta bu karşılıklı bağıntının bir oran bağıntısı olduğunu söyliyebiliriz: Öyle olur ki edindi-

ğimiz bilgi arttıkça o objeye ya daha çok ya da daha az değer veririz, yani Bilgi Değer ile ya doğru ya da ters orantılı oluyor. Eğer değerin özünde fayda faktörü varsa o zaman Bilgi arttıkça fayda faktörü ya büyüyecek ya da küçülecektir.

A. 2 — Değerleme ya da Değer sıralaması

a) Değerleme çeşitli değerleri «in mente», yani zihinde, düşüncede sıraya sokmaktır.

b) Değerlemeyi kararlar ve eylemler izler.

c) İnsan en üstün değer biçtiği nesne, olay vb. yönünde empirik olarak karar verir.

d) Değerler sıralaması, insanın, İç ve Dış dünya'daki objeleri aralarındaki bağıntılara göre zihinsel (in mente) bir mertebeleme tarzıdır. İnsanın iç ve dış dünya'daki objelere zihnindeki bir basamaklamaya göre yaklaşma yoludur. Aynı yaklaşım yolunu insan bu objelerin bilgisini edinirken de izler. Bu açıdan bakılınca Değerler Sıralaması aynı zamanda Bilgi Teorisinin de konusu olur.

e) Bir değerler sıralaması yaparken her özne (insan) kendine göre bir ölçek (törel faktör, ideolojik faktör, fayda faktörü, üretim faktörü) uygular. Özneden özneye değişen bu ölçeğe «Değerin Normlayıcı karakteri» diyoruz.

f) Toplumda N (normlama) - faktörlerinin çokluğu ile toplumsal kararların biçimlenişi arasında sıkı bir bağ (ters orantı) vardır : N-faktörlerinin, yani bu faktörlere bağlı toplum-içi alt gurupların sayısı ne kadar az ise, toplumsal kararların, dolayısıyla eylemlerin bütünlüğü, kısaca toplumsal bütünleşme o ölçüde artar.

A. 3 — Değer ya da Karar Olayının kökenleri

Bu olayın ya da mekanizmasının hangi köken-

lere dayandığına bu kökenlerin bireysel ve toplumsal açılarının dayandığı momentlere, yani değerleme ve karar mekanizmasının konusunun Birey mi Toplum mu olabileceğine yukarda kısaca değinmiştik.

İster bireysel ister toplumsal yönden olsun Değer teorisini mantığın ve matematiğin kurallarına oturtmak gereği vardır. Burjuva mantıkçıları bu kuralları sadece bireysel değerlemeler alanında saptamaya özellikle önem ve «değer» vermişlerdir. Çünkü her saptamanın kökeninde de bir değerleme sırası, bir tercih yatıyor. O tercihin kökeni yine bireysel çıkarlara, bireyin çıkarcı öz-erkinliğine dayanıyor.

Her bilim dalında olduğu gibi Değer teorisinde de araştırmacı, koyacağı mantık kurallarının konusunu, yani Değerleme Mekanizmasını, (Birey veya Toplum) kendi sınıf bilincine göre seçiyor; oysa bu tercihi hele Değerleme teorisi ile uğraşan kimselerin en başta belirtmesi gerekirdi. Bu tek yanlılıktan kurtulmak yalnız dürüstlük gereği değildir; kurallara dayanan, yani biçimsel bir öğretiyi verirken aynı zamanda Doğru'yu tercih zorunluğu vardır.

Bu doğrunun ne olduğunu biçimsel teori boyunca, yani kuralları incelerken daha iyi görebileceğiz.

B. Biçimsel Değer Teorisi

B. 1 — Bireyci Değer Öğretisi:

Kant'tan beri biçimsel (bireyci) değer öğretisi denince estetik, teleolojijk, pratik (etiksel) yargılara varmak ve bu yargıların tecrübe ötesi apriori koşulları anlaşılıyordu.

Modern biçimsel değer öğretisi ise şunu ileri sürdü:

a) Değerlemenin özündeki empirik temelleri tasarıcı (= gösterimci) biçimde kavramak gerekir, bunun için sınanması mümkün olan, gözlemlenebilen, empirik tercihler nelerdir, önce onları ortaya koyalım!

b) Değer sıralamasının, kararların bağlı olduğu yasaları koyalım. Sillogizm nasıl uslamlamanın temeli ise, değerlemenin de temeli olan yasalar vardır.

c) Bireysel, ikili ve çoğul değer sıralamalarının ve kararlarının koşullarını bilimsel bir kesinlikle ayrı ayrı bulabiliriz.

Tanım: Bireysel değerler sıralaması bireyin kendi başına koyduğu bir sıralamadır. İkili değerler sıralaması iki kişi tarafından karşılıklı olarak ya da birlikte ortaya konur. Bu değerleme karşılıklı çıkarlar karşıtlığının bir dengelemesi sayılır. (bak aşağıdaki Minimax-teoremi)

Çoğul değerler sıralaması ise bir insan gurubu ya da toplum tarafından yaratılmaktadır; ya bütün gurup veya toplumca ya da bunların üyeleri tarafından tek tek yaratılan sıralamalar sistemidir.

İkili ve çoğul sıralamalar bu sıralamaları oluşturanlar için hiç değilse bir süre bağlayıcı niteliktedir.

Olasılıklar teorisinin Neumann-Morgenstern, Arrow, Luce-Raiffas, Suppes tarafından geliştirilen ve Oyun Kuramı diye anılan bir kolu bu ikili ve çoğul değer sıralarını ve bundan doğan (bireyci) karar ve edimleri incelemektedir. Karar teorisi içinde Oyun kuramının rolü, biçimci mantığın Uslamlama teorisi içinde Sillogizm'in oynadığı role tekabül ediyor. Eski Mısırlı matematikçiler toplama işleminin içerik yönünden anlamını verebildikleri

halde, biçimsel bir açıklama, bir yasa ortaya koyamıyorlardı. 1950 yıllarında Oyun kuramı ortaya çıkıncaya kadar bu biçimsel Değerleme ve Karar Verme teorisi de aynı durumdaydı, yalnız içerik yönünden bir anlam taşıyordu. Hatta bu içerik yönlü soyutlama, işi eşyanın duyularla algılanamamakla birlikte, «hissedilebilen» empirik özelliklerini birer Değer saymaya kadar vardırdı: Duygu, içgüdü ve çıkarları oluşturan bir moment, bir motif sayılıyordu Değer. Bu ruhbilimsel yoruma göre değerler-sıralaması momentler arası mücadeleden, karşıt içgüdülerin yaşantısından vb. oluşuyordu. İçerik ötesi soyut bir yorum, yani salt-biçimsel mantık bundan sonra ortaya çıkacak, oyun kuramı kurulacaktı. Böylece biçimsel mantık, yani Sillogizm açısından hareketle Değer nedir, gibi ontolojik bir soruyu sormak bir yana bırakılıyor; Kant'ın da belirttiği gibi Değer nasıldır? yani Değer sıralaması nasıldır, nasıl olabilir? sorusuna cevap aranıyordu.

Bununla birlikte Değer, yani Değerin doğası nedir? tarzındaki ontoloji problemine şu yaklaşımı yapmak istiyoruz : Değeri ya da Kararı veren, yani değer sıralamasını oluşturan fonksiyonlar bütünü nedir? Bu bütün, mutlak bir karar yaratıcısı mıdır (1), yoksa bir karar süreci midir (2)?

Değer sıralamasını oluşturan bütünün bir «karar süreci» doğasında olduğunu göstereceğiz Bu konuyu ilerde Sosyal Karar Teorisinde açıkça göreceğiz ve o zaman diyeceğiz ki kararın mutlak bir doğası yoktur. Karar'ın bir «süreç» doğasında olması iki değişik biçim gösterir: Karar süreci ya birey'de özdeşleşmeyi amaçlar (benliğin, yani bireysel zihnin diyalektik özdeşliği) ya da Toplum'da özdeşleşmeyi

(bireyler-üstü zihnin diyalektik özdeşliği) amaçlar.

Şimdi karar'ın ontolojik yapısını ileriye bırakalım, yine değer nasıldır, yani Değer sıralaması nasıl olabilir sorusuna dönelim ve biçimsel mantığın bu yöndeki (mutlak bireyci) kurallarına kısaca bir göz atalım. (1) (2).

Değerlerin ve Yeğlemelerin açıklanması

Değer Olayı denince biçimsel mantık'ta:

1 — Empirik kararlar (gözlenebilen eylemler, seçme edimleri)

2 — Değerler, yani mümkün (in mente) kararlar ya da

3 — Mümkün kararların sıralaması, yani değer-, bilvesile yeğleme - sırası anlaşılır.

İnsanın eylemlerinin irade ve istek tarafından belirlendiğini düşünürsek irade ve isteğin empirik bir takım koşulları bu eylemler yoluyla gerçekleştirmeye yöneldiğini söyleyebiliriz.

İrade veya isteğin (yani insanın zihninde yaptığı değer sıralaması içindeki En Üstün Değerin) gerçekleşmesi belirli bir obje yönünde verilen empirik bir karar, bir seçim, bir yeğleme (tercih) ile olur.

Biçimsel mantıkta Değer (dar anlamda) : Dilde kullanılan bir işaret, yani bir terimdir ki bu terim (r) tipindeki bir (x) kişisi tarafından belirli koşullarda belirli bir (t) zamanında bir obje, eşya veya olaya vb. atfedilen bir işarettir ve bu işaret objelere (eşya veya olaylara) ilişkin basamaklama sırası içinde belirli bir yeri gösterir.

---

(1) Mutlak bireycilik=Newton'un mutlak uzay tasarımı: Maddenin bir tek uzaysal sisteme bağlı oluşu.

(2) Diyalektik bireycilik=Einstein'ın özel relatiflik teorisi: Maddenin ilgi *sistemlerine* bağlı *oluşu*.

Geniş anlamda (felsefî içerik yönünden) Değer: Bir tasarımın içeriğidir. Burada sonlu (finit) ve sonsuz (infinit) değerler arasında bir ayırım yapmak ve platoncu idea'ları kendiliğinden var olan bir değer saymamak gerekir. İlk kez Aristoteles, platoncu ideaların kendiliğinden var olmadığını, bu idea'ların şeylere bağlı olduğunu savunmuştu. Sonraları Nominalistler daha ileri giderek idea'ların, yani değerlerin salt isimlerden başka bir şey olmadığını belirttiler. Değer teorisi felsefî içerik yönünden böylece bir çıkmaza girecekti. Değeri oluşturan bütün, bir insan ve insanlar gurubu olduğuna göre Değer teorisi sadece bu oluşturma mekanizmasının empirik vargılarına dönük olmalıydı. Biçimsel mantığa göre: Bu oluşturma mekanizması değerlerin içeriklerine göre bir değer sıralaması yaparken salt psikolojik, biyolojik, sosyolojik vb. momentlerden etkileniyordu. Bu durumda biçimsel mantık Değer oluşturucu bütünün doğasıyla ilgilenmemekte direnmektedir. Oysa değerin içeriği değer oluşturucu bütünün doğasına, yani ontolojik bir sürece (Klasik anlamdaki diyalektik özdeşleşme süreci) bağlıdır ve bu sürecin Ben'i oluşturan Bireyci bir mantığı vardır. (bak ilerde III. A.) Bu sürecin ve mantığının farkında olmayan Psikoloji, Biyoloji, Sosyoloji vb. gibi mutlak bireyci bilimler, Değerin ontolojik sürecinden önce, değerler arası ilişkiler kuramına, yani Biçimsel Değer Teorisine yönelmekle yine Mutlak Bireyci sonuçlara varmaya mahkûmdular. İşte:

B. 2 — Değer - ve Yeğleme - Sıralarının Bireyci Biçimselleştirimi

Teorik bilgide olduğu gibi Değerleme işleminde

de şeylerden, durumlardan vb. meydana gelen bir ana bölge D (**a,b,c**) söz konusudur. Ancak teorik bilgiden farklı olarak bu **a,b,c,d**, şeyleri, durumları veya olayları ne gözlenebilir ne de ölçülebilir cinstendir, yalnız değerlendirilir: **a,b,c,d...** işaretleri şeylerin, durumların, olayların sabit isimleridir. Ana bölgeye ait bu objelere A,B,C,D değerleri atfedilir. **a,b,c,...** objelerini A,B,C, değerlerine tekabül ettiren Değerleme fonksiyonunu K ile gösterelim: Örneğin K (**a**,A) fonksiyonu şu demektir: **a** objesine A (pahalı) değeri tekabül eder. K (**b**,B): **b** objesine B (daha pahalı) değeri tekabül eder. **a** ve **b** objelerinin fiatı verilecek olursa değerler hemen sayısal olarak saptanabilir.

Konuşma dilindeki iki basit cümle biçimi şöyle gösterilebiliyor:

xY(**a,b**) : Bir x kişisi empirik olarak **a**'yı **b**'ye yeğ tutuyor.

xI(**a,b**) : Bir x kişisi empirik olarak **a** ve **b** objeleri karşısında ilgisiz davranıyor.

Öte yanda insan yaptığı değer sıralamasına kesinlikle güven getiremediği için bu değerleme olasılık faktörlerini de içermektedir.

Değerlendirilecek objeler **a** ve **o** olsun. O zaman bunların olasılık derecelerini α ve β ile gösterirsek bu a ve b değerlerini α ve β faktörler ile çarpmak gerekir ve değerleri şöyle olur : α. **a** ve β. **b.** İki objeyi birbiriyle değer bakımından karşılaştırdığımız zaman **a** objesinin olası değeri α. **a** ve **b** objesininki ise $(1 - \alpha)$. **b** olur. Böylece iki objeyi veya olayı, olasılık değerlemesi yaparak yeni bir durum halinde birleştirmek kabildir; yani değerlemeyi yapan özne açısından her iki olay birlikte ortaya çıkar: Örneğin

$\alpha = 0{,}98$ olsun, $(1 - \alpha) = 0{,}02$ olur ve $\alpha . a = 0{,}98 . a$ anlamına gelir, yani a olayı en büyük olasılığı taşır.

İki ayrı durumdan birleşen yeni durum böylece bir «olası değerler cümlesi», kısaca «Değer Cümlesi» ni oluşturuyor: [α. a, $(1 - \alpha)$. b] (Bak. aşağıda Aksiyom 3 ve Aksiyom 4).

Bireyci nitelikteki bireysel değerlerin saptanışına esas teşkil eden bir ana aksiyom vardır (bak aşağıda Aksiyom 6) : En çoklaştırma aksiyomu, yani her (bireyci) birey için en—elverişli (optimal) kararlar vardır. Bu kararlar «en etkin» değerlerin fonksiyonu olarak ifade edilmektedir. Başka bir deyimle : Her (bireyci) birey empirik olarak kendi (bireyci) değer sıralaması içinde en yüksek kademeyi işgal eden obje yönünde karar verir, yani böyle bir objeyi yeğ tutar: Objeleri yeğleme fonksiyonu Y (a. x) Değerleri Yeğleme fonksiyonu Y. (A. X)'na dönüşürki bu da A > X (tüm X değerlerinin en yüksek A değerinden küçük olması) demektir.

Bu, **en—çoklaştırma aksiyomunun** salt—biçimsel bir gösterimidir. Oysa içerik yönünden bu aksiyom **bireyci ve toplumcu bireyleri birbirinden ayıran bir ana kriter** durumundadır.

B. 2. 1) Geleneksel felsefe bu durumun hemen hiç farkında olmamıştır.

a) Sadece Kant'ta şu ifadeye raslıyoruz : İnsan karar ve eylemlerinde daima yaşama duygusunu arttırmaya yönelir. Törel kararlarında ise hiç bir duyguya yer vermeksizin intellektüel hoşnutluğunu en çoklaştırmayı amaçlar (ki bu hoşnutluk insanın eğilimlerine egemen olma bilincinden doğmaktadır).

b) I. Ö. 300 yıllarında Epikuros karar ve eylemlerimizin hedefi kutsal mutluluğu **en çoklaştırmaktır** diyor.

c) İki bin yıl önce Stoa'cılar Erdemleri **en çoklaştırmakta** görüyor aynı hedefi.

B. 2. 2) Yakın çağlarda K. Marx «kârlılık oranı» nı en çoklaştırmak kapitalist'in karar ve eylemlerinde esastır, diyor ve böylece «En-Çoklaştırma Aksiyomu» nu kapitalist toplumda sadece belirli bir sınıfa sınırlı tutuyor, toplumdaki çelişkiyi belirlemek için.

Marxist yöntem böylece : Aksiyomun önce proleterya sınıfı önderliğinde topluma yaygınlaştırılmasını, sonra aksiyomun sınıf tabanından sıyrılarak tüm topluma uygulanmasını öngörüyor.

Demek ki «Karar oluşturma fonksiyonlarının bütünü» olmak niteliği Birey'den toplum'a aktarılmış oluyor. Karar mekanizmasının bağlı olduğu bir aksiyom, örneğin En-çoklaştırma aksiyomu da böylece kendiliğinden Birey için değil, toplum için geçerli kılınıyor (bak Karar Sürecinin Doğasındaki Mantık, aşağıda II. v.b.)

Öyleyse Birey'in davranışlarını (karar ve eylemlerini), bu davranışların bağlı olduğu tipik bir yasa veya aksiyoma göre (bu yasa veya aksiyomu kriter kabul ederek) ayırıma tabî tutmak kabildir. Marxist teori, sınıflar arası sömürüye yol açtığı için **ençoklaştırma** aksiyomunu işte böyle bir kriter olarak ortaya koymaktadır. Şimdi kolayca diye biliriz ki Aksiyomun :

a — Bireye uygulanmasını, yani bireysel bir postüla olduğunu ve öyle kalmasını savunanlar Bireycilerdir.

b — Topluma uygulanmasını, yani toplumsal bir postüla olduğunu ve öyle kalmasını savunanlar Toplumculardır.

C. Postüla, yani «Aksiyomun uygulanması»:

1 — Sovyetlerde ençoklaştırma aksiyomu nasıl uygulanıyor? Karar mekanizması ve böylece karar süreci bürokratik bir elit gurubunda oluşuyor.

Oysa karar sürecinin Diyalektik Özdeşliği kuramı gereğince (bak ilerde Sosyal Karar Teorisi), yani Benlik ve Toplumsal zihin kuramına göre : Karar belirli bir gurup tarafından oluşturuldukça yine kendi ile özdeşleşir, Toplum tarafından oluşturuldukça hiç bir birey veya gurupla özdeşleşemez, hepsinin üstünde Toplumsal Zihin'le özdeşleşir.

2 — Maoist uygulamada karar sürecinin şimdilik hiç bir elit gurubunda oluşmadığı görülüyor. Mao'nun ilkesine göre, yani toplumdan gelen kararların toplanması, yeniden halka götürülmesi yoluyla, bu süreç toplumla birlikte oluşuyor; karar böylece Toplumsal zihin ile özdeşleşiyor.

D. Şimdi gerek Bireyci gerek Toplumcu «Karar Mekanizması» için geçerli olan Ençoklaştırma Aksiyomunun iki bireysel veya iki toplumsal karar mekanizması arasında ortaya koyduğu yasa nedir, onu kısaca görelim :

$$\min_{1} \max_{2} (C1, C2) = \max_{2} \min_{1} (C1, C2),$$

yani Değer cümlesi C1'deki en üstün (veya en elverişli) değerlerin en düşüğü (en elverişsizi), Değer cümlesi C2'deki en düşük değerlerin en üstününe eşittir.

Böylece (bireyci veya toplumcu) iki değer cümlesi C1 ve C2 arasında her ikisi için de geçerli bir tek değer sıralaması elde ediliyor. Konfüçyüs törelerinin modern anlamda diyalektik olmayan Ölçü-denge, yani uzlaşma (Barış içinde paralel yaşama) ilkesini bu teorem kesinlikle yansıtıyor.

Burada her iki karar süreci de kendi kararlarıyla özdeşleşme süreci içindedir, yani eylemlerinde direnmektedir, sadece eylemin (çıkar) boyutları (değerleri) kısıtlanmaktadır; yoksa kendi bireyci süreçleri üstünde diyalektik bir sürece girmemektedirler, kararların (değer sırasının) bütünlüğe ermesi söz konusu değildir. (bak ilerde VII. B. Toplumsal Karar Sürecinin Cebirsel Yapısı).

E. Kuram ve Pratik arası tutarlılığın kriteri : Karar.

Gerek bilimsel Bilgi gerek Değerleme olayı insanın iç ve dış dünyayı (şeyleri, objeleri, olayları) dil terimlerine, yani bir değer sıralaması içine bire-bir tekabül ettirmesi, betimlemesidir. Bilgi ve Değerleme olayı böylece birbirine denk iki yöntemdir. Ancak burjuva düşünürleri Marxistlerle bu temel çizgi üzerinde kuramsal olarak birleştikleri halde pratikte birleşemezler. Çünkü birinciler karar veya eylem sürecinin Benlik'le, yani kendileriyle özdeşleşmesini, ikinciler toplumla özdeşleşmesini isterler. Faşist ve Sosyalist pratikleri birbirinden ayıran şaşmaz kuramsal bir göstergedir bu!

F. Biçimsel mantığın olası Değerler Sıralaması ve Aksiyomları:

F. 1) Olası değer sıralamalarının mantık yapısını aksiyomlarla tanımlamak kabildir. Aksiyomlar-

dan oluşan bir sistem empirik olarak yorumlanabiliyorsa bu sistem bireysel Değer olayının veya mekanizmasının Postüla sistemi haline gelir.

Ne var ki empirik yorumlara ulaşabilmek için karşımıza çeşitli güçlükler çıkar, bu yüzden aksiyomları sadece birer varsayım olarak koyabiliriz. Burada henüz bireyin yüklendiği bir sorumluluk (sınıfsal bilinç) yoktur. Sorun hangi değerleri yeğlemek, hangisini yeğlememek değildir; değerlerin kendileri ne olursa olsun değerler arasında geçerli olan değişmez ilişkilerdir.

F. 2) **Birey bu aksiyomların empirikliğini,** yani kendisi için birer postüla haline gelip gelmeyeceğini inceledikten sonra:

(A) Aşağıdaki 5 aksiyomun her sınıftan bireyler için değişmez ilişkiler olduğunu

(B) Son 6 cı aksiyomun yalnız bireyci toplum bireyleri içinde değişmez bir ilişki olduğunu görecektir.

(A)

Aksiyom 1. Sıralama Aksiyomu

1.
ya **a** **b**'yi yeğ tutar veya **a** **b**'ye ilgisizdir.
ya **b** **a**'yı yeğ tutar veya **b** **a**'ya ilgisizdir.
2.
A B'yi yeğ tutuyor veya B'ye ilgisiz ise
B C'yi yeğ tutuyor veya C'ye ilgisiz ise
o zaman
A C'yi yeğ tutuyor veya C'ye ilgisizdir.

Aksiyom 2. İlgisizlik aksiyomu

C değer cümlesi Cx değer cümlesine ilgisiz ise Cx içinde α olasılıkları basit kurallara dayanarak lineer

bir eşitlik olarak hesaplanabilir, yani

$\alpha = \alpha_1 . \beta_1 + \ldots\ldots\ldots\ldots$

Aksiyom 3. Süreklilik ve ölçülebilirlik aksiyomu

Bir C = [β. A_1, (1 — β) An] değer cümlesinin bileşimini ve β olasılık derecesini empirik olarak öyle saptıyabiliriz ki verilen bir Ai değeri bu cümleye karşı ilgisiz olur, yani Ai ile A'i = [β. A_1, (1 — β) An] birbirine ilgisizdir.

Aksiyom 4. İkame edilebilme aksiyomu

Süreklilik aksiyomu geçerli ise her C değer cümlesinde Ai yerine A'i'nü ikame edebiliriz.

Aksiyom 5. Tercih ve ilgisizlik ilişkilerinin transitiflik aksiyomu

Olası değerler ya transitif bir tercih ya da transitif ilgisizlik ilişkisi içindedir.

(B)

Aksiyom 6. En—çoklaştırma ve monotonluk aksiyomu

C = [α. A_1, (1 — α) An] ve,

C' = [α'. A_1, (1 — α'.) An]

gibi iki değer cümlesi arasında bir tercih veya ilgisizlik ilişkisi varsa α olasılığı büyük veya eşittir α' olasılığı.

En çoklaştırma aksiyomunu yukarda kısaca incelemiştik. Olasılık faktörü bu aksiyoma yalnız bireyci bir duyarlık getirmekten öteye gidememektedir.

G. Biçimsel Teorinin Yararı

Her biçimci teori kurallarını kesin olarak koyar, kavramlarının içlem ve kaplamlarını kesin olarak sınırlandırır. Bu demektir ki bu sınırlandırma sı-

rasında kavramların içerikleri de kesinleşmeye uğrar, daha da belirginleşir. Böylece biçimsel teori teorinin kavramsal içeriklerini de billurlaştırmaya yarıyor.

İçeriği ne kadar billurlaşırsa billurlaşsın, karşı tezi savunan bir teori ne işimize yarar? Çok işimize yarar. Önce kendi tezimizin içeriklerini sıyırmaya, billurlaştırmaya, süzmeye yarar.

Toplumsal davranışlarda iki karşıt tez arasında ilgisiz kalamıyacağımızı bir karar vermek zorunda olduğumuzu da biliyoruz. İlk karar şudur: Düşmanını tanı, kendini tanırsın; durum muhakemesini sonra yapabiliriz!

SOSYAL KARAR TEORİSİ

GİRİŞ

Burada Marxist ve Maoist kuramlara yeni bir açıdan bakmaya çalıştık; bu genellikle süreç ve özellikle karar, yani bilinç ve bilgi süreçleri yönünde oldu. Süreç kavramı elbette ki çok eski bir kavramdı; yalnız bu kavramın içerdiği mantıksal güçlüklere daha açık yüreklilikle ve kesinlikle girmek gerekiyordu; bunun için **Grundlagen zur Topologie der Zeit** adlı kitabımızda önerdiğimiz aksiyomlardan yararlandık.

Üstelik karar süreçlerinin özdeşliği probleminde yeni bazı momentlere rasladık, bunlar bireyci ve toplumcu süreçleri kesinlikle ayıt etmemize yaradı ve buradan cebirde uygulanan bazı kuramlara göre karar süreçlerinin yapı şemasını vermeye çalıştık.

Ayrıca Bilgi'yi karar sürecinin klasik özdeşliğinden öteye bir Olay laşma olarak saptarken Sentez olayını yine karşıt karar süreçlerinin bütünleşmesi kavramına dayandırdık ve karşıt karar süreçlerini oluşturan sınıfların karşılıklı etkileşmesi bizi «bireyden bireye» (yani klasik) Nedensellik

kavramının ötesinde yeni bir nedensellik kavramına ulaştırdı. Gerçi bu nedenselliği yukarda sözünü ettiğimiz kitabımızda salt doğadaki süreçler için saptamıştık; aynı nedenselliğin toplumda da geçerli olduğunu, yani evrenselliğini burada özetle belirtmek istedik.

Sözünü ettiğimiz kitap dar bir uzmanlar çevresine sınırlı olup Türkiyede ilgi göremezliği kuşkusuyla almanca yazılmıştı; ne var ki burada karar süreçleri üzerine yaptığımız bu uygulamayı kısa da olsa bugün kolayca anlıyabilecek yüzbinler var, kıvanç duyuyorum; çünkü artık yargı türk gençlerinindir...

M. Y. Öner

I. BİREY NEDİR?

I. A Genel tanım

Birey : Varlığını

— kendi başına, bağımsız olarak

— kendi iradesi, karar *ve istekleriyle belirleyen* bir gerçek

Varlığını kendi iradesiyle belirlemesi sonucu öbür bireylerle birlikte oluşan bütün içinde de kendini güçlü, özünü gür, özünü erkin (*), özünü öbür bireylerden bağımsız yeterli bir güçte gören karar-birimi.

Çevre ve toplum biçimlerine, çevrenin ve toplumun iradesine tamamıyla karşıt yönde, çevre ve toplumdan kendisine yönelen kararlara ters yönde oluşan birbirinden bağımsız irade, karar, istek, etkinlik birimleri.

I. B. Toplumcu tanım

İrade, karar ve istekleri soyut ilkelere göre değil, toplum içindeki iş, üretim dağılımına göre biçimlenen, kararını toplumun erk ve yetkisinden alarak topluma yönelten, böylece toplum-birey arası karşıtlaşmayı sentetik karar bütününe kaynaştırabilen karar-birimi.

(*) Sözcük açıklaması

A. 1. **Bireysel Karar**

Her karar ya bir etki ya da tepkidir, yani dinamik bir denge konusudur; öyleyse her karar bir hareket doğurur.

Birey bir karar mekanizması ya da birimi olduğuna göre bir hareket doğuracaktır :

1. a Karar (Bireyin salt öz-gürlüğüne yönelirse) sadece bireyin kendi gerçekliğini, salt öz-erkinliğini harekete geçirir, kütle ise hareketsiz kalır. Çünkü bireyin karar etkinliği, özündeki erkinlik topluma değil kendine dönüktür, kararın do-

---

Erk : Yetke
İktidar
Nüfuz

Erkli = Erkin

Erkin (1.) Hür, serbest, liberal, başkalarının yetkisi baskısı altında olmayan

(1.2) Erkli, muktedir

(1.3) (İktidardan daha geniş anlamda) Enerjisi olan

Erke : Enerji

(1.1) Erkin — Enerjili, enerjisi olan

Özerki : Kendinin iktidarı (yetkesi, nüfuzu)

Beyerki Beyler iktidarı, aristokrasi

Dincierki : Teokrasi

Zenginerki : Zenginler iktidarı

Özgür: Koşulsuz erkin (serbest)

Öz—erkinlik =

a) Özünden (özeysel, bireysel, bağımsız, kendinden) enerjisi olma (iktidar, yetke)

b) Varlığını kendi özeysel (bireysel, bağımsız) enerjisi ile (iradesiyle değil) belirleyen gerçek, yani irade-birey değil, enerji-birey.

ğurduğu (a) hareket kendi varlığında birikir, (b) hareket bir fetiş haline gelerek donar, (c) mülkiyete dönüşür.

1. b Karar (toplumla bütünleşmelidir, yani) kütlenin hareketini sağlamalıdır. Kütlenin hareketini sağlaması için birey'in özündeki erke'nin hiç emilmeye, sömürülmeye uğramadan uygulanması gerekir.

Birey'in karar etkinliği ile kütlenin hareketi arasında bireyin bu erkinliğini, enerjisini yutucu bir tampon olmamalıdır.

Sonuç:

Bireysel kararın kütleyi harekete geçirmesi, toplumla bütünleşmesi için hareketin bireyin varlığında birikmemesi, frenlenmemesi, mülkiyete dönüşmemesi, putlaştırılmaması gerektiğine göre, bu birikimi engellemek, kararın topluma sürtünmesiz, kayıpsız akımını sağlamak nasıl olur?

a) Toplumdaki hareket birikimini bireyin kendisine sağlayan tüm maddesel araçlardan bireyi kurtarmak yoluyla olur.

b) Ya da birikimi bireyde sağlayıcı bu araçları bireyin kullanma iradesini kendi özüne (hareketsizliğe) doğru değil, topluma (harekete) doğru eğitmekle olur.

Araç kullanma iradesini topluma (harekete) doğru dönüştürmemiş bir birey, kullandığı birikimci araçlara kararın mülkiyete dönüşme karakterinden, yani özerkinlik (birikim, fetiş) saplantısından ötürü

a) ya sahip çıkmaya, bu geleneğe, devam eder (kapitalist özgürlükçü toplum)

b) ya bireyin sahip çıkması toplum yararına ve derhal zorla (toplumcu totaliter toplum) engellenir.
c) ya da birey bunlara sahip çıkmakla kendi özerkinliğinin toplum karşısında bir birikim, bir güç ve yetke olmaktan çok kendine yük olduğunu görür (devrim süreci veya Maoist dönüşüm).
Geleneksel Doğu bilgeliği bireyin öz erkinliğini sadece tüketim yönünde ölçülü olmakla kısıtlıyordu.

Batı ise bireyin öz-erkinliğini tüketim tercihlerinden ötede göremiyordu: Bu tercihler kısıtlanamazdı, «Uygarlık» bu değildi; birey öz-gürlüğünü kullanmalı, kararlarıyla kendine birikim sağlamalıydı (*), iyice doymalı şişmeliydi!

II. TOPLUM İÇİNDE BİREYSEL VE BÜTÜNSEL KARARLARIN ALINIŞI ARASINDAKİ YÖNTEM AYRILIĞI

II. A. 1. Bireysel Karar ve Bireyci

Bireysel hareket toplum bütünü içinde biçimlendiğine göre Bireyin karar mekanizması da toplumun karar mekanizması içinde biçimlenir.

Bireysel kararları, etkinlikleri hep birbirlerinin öz (kendi) erkinliklerini zincirleme olarak etkilemeye, ençoklaştırmaya hızlandırmaya yönelen

---

(*) Bireyci karar sürecinin özdeşleşme eğilimine Marx şöyle değiniyor (1) «insanlık kendi önüne ancak çözüme bağlıyabildiği meseleleri koyar». S. 24. Ekonomi Politiğin eleştirisine katki (Sol yayınları) 1970

(2) «Burjuva toplumunun bağrında gelişen üretici güçler aynı zamanda bu çelişkiyi çözüme bağlayacak koşulları yaratırlar». S. 25. E.P.E. Katkı

bir bireyler gurubu toplum **içinde bir Alt-Gurup** oluşturur.

Kararları hep birbirlerini aynı yönde etkileyen bu karar gurubu toplum içinde toplum bütününe ister istemez kapalı kalan bir guruptur. Bu gurubun üyelerine Bireyci denir.

A.2. **Bireysel Kararların yönü :**

Bireysel kararların ürünü fiziksel kuvvetlerin bileşkesi gibidir; yani bireysel kararlar toplamsal olarak iş görür ya da sonuçlanır. Ayrı ayrı kararbirimlerinin verdikleri kararların ürünü, yani toplamı o bireylerden oluşan Alt-Guruptaki herhangi bir üyenin kararını doğrulamalı, gerçekleştirmeli, çıkarını sağlamalıdır.

Alt-Gurubun kararları böylece aynı yönde akmaktadır, bireylerin çıkarları aynı yönde gelişmektedir.

Bireysel kararların ürünü böylece kapalı bir çokgen, yani kapalı bir akış sistemi oluşturur. Bu sistemin öz-erkinliğini, yani sistemdeki üyelerin çıkarlarını yitirmemeleri, öz-erk kaynağın tükenmemesi için akış sistemi böylece kan dolaşım sistemine benzer bir dolaşım sistemi olmaktadır.

Sistemden çıkan madde en az bir o kadar Girdi sağlamalıdır ki sistem dağılmasın, öz-erkinliği tükenmesin: Demek ki Bireysel kararların ürünü (1) hiç değilse bir Denge ilkesini, yani Girdi = Çıktı eşitliğini gerçekleştirecek, (2) üstelik bireyin öz-gürlüğünü En-çoklaştıracak tarzda oluşacaktır.

Bu çıkar dolaşımı sisteminde herhangi bir üyenin temsil ettiği öz-erkinliğin aynı yönde kararlar alması için siyasal koşullar şunlardır: Gu-

rubun İdealist (gelenekçi, feodal, faşist) ve Maddeci (kapitalist) yapısı.

Her toplum içinde böylesine «içinden pazarlıklı» kapalı bir karar-akış çemberini (çokgenini) oluşturan bireyler yani gurupsal bir yapı vardır:

1) Burjuva düşünüşü açısından bu çember, toplumun özgürlükçü gurubudur! Çünkü bireylerin birbirlerinin öz-gürlüklerini, öz-erkinliklerini bir akış düzenine sokabildikleri her düzen onlarca özgürlükçü bir düzen sayılır; bu düzenin toplumun bütünsel kararları yönünde bir akış düzeni olmaması hiç önemli değildir. Çünkü bu karar akışı burjuvanın kendi tercih ettiği karar kıldığı birsistemdir, bu akıntıya kendini rahatça koyverebilir. Bu dolaşım çemberini, zincirini, bırakın zorla, eğitim yoluyla bile kırmak isteyen her toplumsal karar mekanizması Totaliter sayılacaktır.

2) Toplum açısından bu çember en hafif deyimle Tutucu, Diyalektikçi açısından karşı-devrimci bir guruptur. Çünkü

II. B. Toplumsal Kararın Yönü

Toplumsal kütle karar veya hareketin çokluğü yönünde değil, kararların basitliği yönünde karar verir: Tüm ya da bütün daima tikel'lerin (yani parçalarının) toplamı ötesinde, bu parçaların üstünde. bütün parçaları, yani Tikelleri veya gurupları **aynı ortak karar yapısında bütünleyici** bir karar verir; çünkü toplumsal kararlarda mutlak değeri (kalabalığı) gittikçe büyüyen kararlar elde edilmektedir; karar bireyde değil, çoğalan guruplarda birikmekte, toplanmaktadır ve yaygınlaşmaktadır. Böylece kararlardan oluşan bir spiral meydana gelir; spiralin bir noktasındaki karar ön-

ceki karar noktalarıyla hiç bir zaman çakışmaz; dolayısıyla kendi içine kapanan bir karar egrısı ortaya çıkmaz. Oysa bireysel kararlar (vektörlerin toplanması gibi) toplamsal olduğundan karar eğrisi belli bir süreç sonunda başlangıçtaki kararla (bireyle) özdeşleşmek, çakışmak o bireyin kararını gerçekleştirmek, çıkarını sağlamak zorundadır.

III. A. 1. Bireyci Zihin Süreci

Teorem : Bireyde kendinden, kendi kararlarından üstün olma yeteneği yoktur. (Nietzsche kendi kendini aşma, tanrılaşma yolunda kendini kahretmiştir). Çünkü (Ana Teorem) Birey, aldığı karar eninde sonunda üyesi olduğu alt-gurubun kararlarıyla birleşerek sonunda yine kendine dönecek, kendi maddesel değeriyle özdeşleşecek biçimde düşünür: İspat : (a) Her karar başka bir karardan doğar. (b) Bireyin bulunduğu guruptaki öbür bireylerin kararları kendi kararının bu bireylerdeki ardı sıra sonuçlarıdır. (c) Bireysel kararın amacı : Kararın ard arda öbür üyelerdeki sonuçlarının en sonunda bu kararla özdeşleşmesidir. Kısaca bireysel kararın amacı kendi kendisiyle özdeşleşmektir. (*)

Bireysel kararın bu süreç özelliğine «Benliğin Özdeşlik Teoremi» diyebiliriz; çünkü kararın bir değer, bir Tercih terimi, yani bir Bilgi olduğunu biliyoruz.

(*) K. Marx «(bireyci) Birey toplumun biçimlerini kendi özel amaçlarını gerçekleştirmeye yarayan basit bir araç olarak görmektedir» S. 47. E.P.E. Katkı (Sol Yayınları) 1970

Bilgiyi (biz kararı diyoruz) sağlıyan ardısıra fonksiyonları bir bütün olarak düşünürsek bu bütünlüğe Kant'ın da deyimiyle Zihin (= Intellect) diyebiliriz. Üstelik Kant haklı olarak Ben ile Zihin aynıdır da diyor. Gerçekten de Birey'in bilgi-edinme (karar verme) mekanizması klasik felsefeye göre Ben ya da Benlik oluşumundan başka bir şey değildir. Ama Kant Ben'in bir oluşum olduğunu açıkça söyliyemiyor, diyemiyor ki Bireyin bilgi edinme (karar verme) mekanizmasının doğasında zaten Ben (törel adıyla Bencillik) niteliği vardır. Sonraki filozoflar Ben'in bir oluşum, bir özdeşleşme olduğunu kabul ediyor, ama Ben'in üstelik buna mahkûm olduğunu söyliyemiyorlar açıkça.

Oysa her bireyci kararın (karar oluşturma mekanizmasının) kendi kendisiyle özdeşleşme eğilimi vardır, özdeşleşmeye mahkûmdur. Yukarda gösterdiğimiz teorem böylece (yeni deyimiyle) : Ben veya Zihin'in «amacı kendi kendisiyle özdeşleşmek» oluyor. Yoksa Kant ve sonrakilerinin klasik felsefesinde ileri sürüldüğü gibi (1) Zihin'in (Ben'in) kendisinde kayıtsız - koşulsuz statik bir Özdeşlik niteliği yoktur; (2) Zihin (Ben) sadece dinamik ve amaçsız bir özdeşleşme süreci de değildir. (3) Gösterdiğimiz üzere Ben sürecinin amacıdır özdeşleşmek!

Bu karar sürecine, Benliğin Özdeşleşme süreci ya da Benliğin klasik Diyalektik Özdeşliği diyebiliriz.

Diyalektik klasik özdeşlik kuramının terimlerini kullanırsak Bireyci karar veya değer (bilgisi edinilecek obje) kendi kendisiyle (bilgi edinen özne ile) özdeşleşmeyi amaçlar. Tekrarlayalım: Ben-

liğin (bireyci zihnin) doğasında mutlak bir özdeşlik yoktur. (1) Bu özdeşleşme bir süreçtir, bireyci zihin varlığını bu sürece borçludur, (2) Zihin bu özdeşleşmeye kendi bireyci «karar oluşturma tarzı» yüzünden mahkûmdur, kendini bu özdeşleşmeye şartlar.

Fichte ve Özdeşlik felsefesini uğraştıran bu soyut problemi karar teorimiz yoluyla böylece basitce ve somut biçimde çözmüş oluyoruz.

Özetle : Bireysel kararın, yani bireysel eylemci düşünüşün, yani zihnin veya benliğin doğasında kendisiyle özdeşleşme süreci ve üstelik **amacı** vardır. Mutlak olan özdeşliğin kendisi değil, özdeşleşme eğilimidir. Benliğin kendisiyle özdeşleşme amacına toplum içi eylem ve kararlarda bencillik diyebiliriz. İlerde böylesine bir düşünüşün bireyler-üstü (toplumsal) kararın, yani eylemci düşünüşün doğasına aykırı olduğunu göreceğiz (bak Cebirsel öğreti. VII. A ve B.)

III. A. 2. Bireyci Nedir?

Mantıksal İspat yöntemi nedir? Bu yöntem ilk başta verilen (geçerli veya doğru veya gerçek sayılan veya sanılan) **bir kararı** (yani ileri sürülen savı) kanıtlayıcı bir takım ön veya ara kararlar zincirinden yürüyürek **doğrulamak** (yani aynı karara dönmek = doğru varsayımdan doğru bulmaya yürümektir) (*)

(Bireyin) Karar (-verme) ya da Bilgi (-edinme) süreci de böyle değil midir? Yani (Bireysel) Ka-

---

(*) K. Marx: «Birey bir konuyu üretir ve bunu tüketerek kendi kendisine geri döner, ama bunu kendi kendisini yeniden üreten üretici birey olarak yapar». S. 60, E.P.E. katkı (Sol Yayınları) 1970.

rar ya da Bilgi Süreci dediğimiz klasik süreç: Çıkış noktası (doğru-sayım) ile varış (doğru-bulma) noktasının bir ara zincirden sonra çakışması değil midir?

(İki nokta arasında hiç bir Süreç olmadığını sananlar sadece Bireyci değil, mutlak bireycidir) Bu kapalı zincir (iradenin) Karar ya da (aklın) Bilgi Sürecinin ya da (Mantık deyimiyle) Zihnin uslamlama sürecinin özdeşliği işte bu çakışmadır! Ve birey bu sürecin klasik anlamdaki diyalektik «özdeşlik doğası» yüzünden Birey'cidir. Bütün olmayanın ya da tümel olmayanın, yani Bireyin ya da Tikelin Karar Sürecinin doğası budur, bundan kurtulamaz.

Bireyci Mistikçiler (Batı Mistiği) bu bireyci niteliği iyice abartarak Zihnin Sürecini ululaştırdılar, mutlaklaştırdılar.

Budacı Mistikçiler (Doğu Mistiği) ise tam tersine, bu süreçten tamamıyle arınmaya, bu süreçte yok'-laşmaya çalıştılar.

III. B. **Toplumcu Zihin süreci**

Toplumda kendi bireylerinin kararlar toplamı üstüne çıkmak yeteneği vardır. Çünkü toplumda kararlar toplamsal değil, çarpımsal tarzda verilir. (bak. Cebirsel teori VII. B)

Bireylerin sayısal (ve sermaye'den yoksun) çokluğu çarpımsal olarak birleşince bu kararların niceliği üstünde beliren, ama bireyci zihin süreçlerinin hiç birinde tek başına açıkca belirmeyen bir Nitelik vardır ki bu nitelik toplum bilincinin ürünüdür.

Nedir bu Nitelik bilinci?

Toplumsal kararın, her biri birer yan kol olan

besleyici kararlarla güçlenen bir ırmak, toplumda her an oluşan kararların bir Dolgunluğu, Akışım Süreci olduğu bilincidir. Bütün G1, G2... guruplarının kararlarını tüm topluma ortak bir karar oluşturma bütününe (bütünsel bir tek karar yapısına ya da mekanizmasına) bütünleme bilincidir. Karar oluşturucu bu bütünleyici ortaklığa Toplumcu ya da Toplumsal zihin süreci diyoruz ve bir ırmağa benzetiyoruz bu süreci (bak VII. B):

(1) Bu ırmakta iki kez yıkanılmaz, çünkü ırmağın suları, toplumun kararları her an akıp gidiyor, (2) Ama ırmak (nitelik bilinci = toplumcu zihin süreci) yine ortada kalıyor, hiç eksilmiyor ırmak, tüm yatağını (toplumu) kaplamaya devam ediyor.

Bireysel kararlar ufak su danecikleri gibi ırmağın içinde ve ırmağın (toplumun) yöneldiği kararlar yönünde erkinliğini kullanarak akıp gidiyor. Toplumsal kararın Akışım Süreci ya da Bilinci denilen o ırmağı tamamlıyor bireysel kararlar.

Irmağın akışı içinde Burgaçlar, yani kararlarıyla kendi kendini pekiştiren kapalı dolanım gurupları olabilir; o zaman ırmağın akışı düzenli değildir. Hatta burgaçlar ne kadar çoksa ırmağın su kütlesi o kadar yavaş akmaya başlar kütle bu bağımsız burgaçlar arasından oradan oraya sürüklenir, toplum bilinci (toplumsal zihin süreci) kaybolur.

IV. Düşün Bireyciliği : Nietzsche

Nietzsche kendi özünden öteye yaratmak, özerkinliğinden de dışarı taşan kararlara varmak istiyordu, içindeki birikimden patlıyordu; çünkü estetik kararlarının hepsi kendine, Birey'e dönüktü,

hiç bir kararı topluma, kütleye yönelmiyordu, insanları harekete geçiremiyordu geçiremezdi.

Öte yanda Nietzsche'nin kullandığı estetik araçlar hep kendini doyurmaya yönelikti. Bu kendi kendini doyurup kendi kendini kemiren estetik karar mekanizması deliliğin, yalnızlığın, sapıklığın doruğuna erişecekti; bireyciliğin anti-tezini, yani Toplumculuğu fark edemeden kahrolacaktı :

«Öyle ya, nereden geldiğimi biliyorum ben.
Alev gibiyim, doymuyorum,
Yana yana kemiriyorum kendimi,
Neyi tutsam ışık, tutmasam kömür :
Kuşkusuz alevim Ben»

Bireyciliğin çizgisi «felsefe yapmak, yine felsefe yapmak, daha felsefe yapmak» ve sonunda Nietzsche'nin yaptığı gibi bireyin kafasını «felsefenin içine çekiçle vura vura sokmak» tı. Bütün kapitalist toplumların beyin yıkama kampanyalarında olduğu gibi insanları inceden inceye hesaplanmış «ideal» tüketim süreçlerinin kölesi yapmak, yeni uyutmacalar yaratmaktır bireycilik.

Nietzsche «efendilerin töresi» bir de «kölelerin töresi» vardır diyordu, bir yanda «elit sınıfı», bir yanda «hödük ahali» vardı. Birey denen yaratık özünün etkinliğiyle o kadar güçlüydü ki... çünkü felsefe yapabiliyordu, «halk» yapamıyordu, ideal yaratamıyordu, halkın karar mekanizması İdeal yaratmak yolunda işlemedikçe hayvan sürüsünden farksızdı?!

Evet, kütle insanının karar mekanizmasını Bireycilerin öngördükleri tarzda bir ideal yönünde çalıştırmadıkları besbellidir. Bütün problem Kütle insanının kendinde bir karar mekanizması olduğu bilincine varmasıyla başlıyor ve bu meka-

nizmanın Bireycilik yönünde, öz-erkin birikim yönünde değil, yine kütle insanı olma bilinci içinde çalışmasıyla sonuçlanıyor. Kütle insanı Bireyi değil, kütleyi bir olgu, bir kategori olarak tanıyor. Kütle insanının öz-erkinliği, bağımsızlığı ya da kararları bireysel birikimci üretim basamaklarında değil, birikimsiz basamakların birbirini çoğaltarak bütünleşmesinde belli oluyor.

V. Bireyci Intellektüalizm (Zihincilik) ve Bireyci Mistik Karşıtlığı

Geleneksel Arap felsefesi Hristiyanlığın skolastik felsefesini geniş ölçüde etkiledi ve orada kaldı. Arap felsefesi Aristoculuğu kendi kaynaklarından alıp hristiyanlığa öğretiyordu, Aristoculuğun Intellektüalizm'ini de birlikte getiriyordu. İslâmlarda İbn Rüşt, yahudilerde Moşe ben Maymun bu intellektüelliğin âşıkları idiler ve elbette ki bir tepki yaratacaktı bu sivrilik yarattı da. El-Gazalî (1059-1111) bilgiye de (Filozofların bağdaşmazlığı adlı eseriyle) felsefeye de «inanmaz» oluyor, dinsel otoriteyi de red ediyordu, önemli olan derinlemesine mistik yaşantıydı. *Neydi bu bireyci mistik?* Ve tarihin hangi çağında oluşuyordu, hangi akıma karşı oluşuyordu?

V. 1. **Mistik** (Eski Yunanca : Muein = Gözünü ve ağzını kapamak) İnsanın doğasındaki Paradoxilerden (bağdaşmaz ya da biçimsel çelişkilerden) biri, yani öznel düşünüş ve davranışın aşırı bir biçimidir. En azından bir Pragmatist gibi dış dünya'ya doğru yönelmek bir yana, tam tersine kayıtsız - koşulsuz (mutlak) bir niteliğin ta kendisi *olmaya yönelir.*

Tüm mistiğin hedefi (bireyci) zihnin Mutlak ile

Bir'leşmesidir (Unio müstica); çünkü bireyci zihinin karar sürecinin özdeşlik yapısını biliyoruz, bu yüzden bireyci zihin'de bu özdeşliği Mutlak'ın bir niteliği ya da kendisi saymak özlemi veya tutkunluğu vardır. Bu özlem içinde mistik birey şu zihin aşamalarını dener : (1) Duyumsal aşama : Duygulandığın tüm bağları çöz, duyu uyandıran tüm organlarını, ağzını, gözlerini, kulaklarını vb. tıka, cinsellikten kurtul, yani «canlılığını sindir». Bu arınmak yoludur. (2) Benliğin, yani bireysel karar oluşturucu bütünün köklerine dokun (Angelus Silesius : Ben olmasam tanrı bir saniye bile yaşayamaz.)

Bireyin kendi zihnine (Narsistlerin kendi vücutlarına) âşık olduğu (tıpkı intellektüeller gibi) ve bu aşka yine kendi bireyciliğine uygun ve tutkun bir görüntü vermek özlemidir Mistik. Bu görüntü : aklını aklından kıskandığı ve mutlak diye tanımlıyarak kendi yarattığı tanrı'nın görüntüsüdür ve kendinde vermek ister bu görüntüyü Bireyci Mistik.

Oysa Lao Tse Mutlak'a değil tanrı, Mutlak bile demek istememişti, adını bile koymak istememişti, biz batılılar zihin sürecimizin klasik «özdeşlik niteliği»ne, o bilinç altı alışkanlığımıza dayanarak ve bireyci zihnimizde oluşan özdeşliğe bir benzer arayarak ille bir ad vermek istedik o kendini kendine dönüştüren sürece ve Kayıtsız-Koşulsuz dedik adına. Oysa Lao Tse'nin amacı bireyin kafasında mutlak, kayıtsız, koşulsuz bir saplantı yaratmak değildi. Lao mistiği ve Budacı Mistik, binlerce yıl sonraki sivri intellektüalizmlere birer tepki olarak doğan İslâmcı Sufî ve Hristiyan mistikleri gibi bir Mistik değildir, kendi

yarattığı sözde tanrıyla yarışa çıkan bir mistik değildir doğu'nun mistiği (bak. Konfüçyüs'ün kendinden üç bin yıl öncesine ilişkin Dönüşümler Kitabındaki Çizgi-Üçlüleri mantığı).

V. 2. **Mutlak-Bireyci Mistik :**

12 nci yüzyılda, yani skolastik çağında Aristo'cu intellektüalizm'in dini zihinleştirme akımına karşı çıkan, ama yine de dinsel momentleri taklit eden yarı intellektüel yarı dinci bir davranıştır; dinsel bir içe dönüş (Buda'cılıkta olduğu gibi Benlik'ten sıyrılış değil) momentiyle Benliğe yönelmek, bilinci Benlik'te, karar oluşturucu bütün'de yoğunlaştırmak (Autizm), hatta tanrılaştırmak yolundadır. (El Gazali, Sufî El Hallac, A. Silesius, C. Rumî, Goethe, Nietzsche vb.)

V. 3. **Bireyci-karşıtı (Nihilist) Mistik :**

Her türlü, giderek hiç'lik bilincini bile yıkarak, tanrıya, mutlaklık otorite ve saplantısına ters yönde, benliğin boşluğuna (Taoculuk) yönelme, karar suskunluğu (Wittgenstein), eylem edilgenliği (Buda) oluşturma yolundadır. (Karşılaştır : «Yayı ger, oku fırlatma!» ilkesi).

V. 4. **Klasik Bilimci Mistiği :**

Doğa'nın sırlarını matematiksel sayı ve ilişkilerin harmonisinde, bu ilişkilerin mantığında saptamak kararlılığıdır. Konfüçyüs'ün ilettiği Dönüşümler Kitabındaki Çizgi-Üçlüleri, Pitagoras'ın müzik kuramı, Edington'un kozmik mekaniği, Newton gök mekaniği hep «Bireyci Zihin»in kendi karar sürecine özgü o klasik özdeşlik yapısına Doğa'da da (Doğa'daki karar sürecinin özdeşlik yapısında da)

bir paralellik arama «kararından, hatta tutkusundan» başka bir şey değildir.

Özetle : (1) Karar Süreci klasik özdeşlikten öteye geçemeyen zihin Bireyci bir Zihin (bak III. A.2) olmaktan da öteye geçemez ve üstelik (2) Doğa'daki karar sürecinin özdeşliği, daha Heraklitos'dan beri biliyoruz ki klasik değil, (bak VIII ve IX) diyalektiktir.

V. A. Bireyci Zihincilik (Intellektüalizm)

Bireyci Zihnin veya aklın kendisi ile özdeşleme sürecinin doğal bir sonucudur. Bireyci zihin : Zihnin vardığı kararların yine kendine dönüşmesini, karar sürecinin kendi kendine dönüşmesini bekler, karar sürecinin kendini kendine betimleyen bir yapıda olması demektir. Bireyci zihin kendini, Hegel'de olduğu gibi «Mutlak» saymasa bile, yine kendi karar sürecinin özdeşliğini dış dünyada da aynen var sayarak kendi kararlarının gerçekleşme tutkunluğu içindedir. Bireyci zihin dış dünyayı bu klasik süreç mantığının aynası gibi görür. Matematik ve doğa bilimlerinde doğa'daki sürecin özdeşliği ile bireyci karar sürecinin özdeşliği arasında bir paralelliği, yani yapı veya işlev benzerliğini var saymak Bilgi'yi yaratmak için gerçi zorunludur.

Çünkü Bilgi,

1) Herşeyden önce iki karşıt plan arasındaki paralellikte, iki karşıt özdeşlik fonksiyonu arasındaki işlev benzerliğinde tohumlanır; yani zihindeki karar sürecinin özdeşliğinin doğa'daki sürecin özdeşliğine birebir betimlenmesi, «yansıması» dır. Bilginin oluşması için bu paralellik gereklidir, ama yeterli değildir. Çünkü henüz zihindeki

karar sürecinin özdeşliği klasik bir özdeşliktir. Bilgi henüz bir sürecin klasik özdeşliği, yani bir potansiyel durumudur, olay durumuna geçmemiştir bu süreç özdeşliği ya da potansiyeli.

2) Bilgi'nin oluşması için yeterli koşul (ki bilginin Bireycilik saplantısından ötede doğru ve gerçeğe uygun olarak oluşması için gerekli koşul) bilgi'nin (sürecin klasik özdeşliğinin) Olay durumuna geçmesidir ki bunu «Sürecin diyalektik özdeşliği» sağlamaktadır, böylece bilgi her an canlı bir Akt, canlı bir edim, kısaca Olay olur (bak VIII. B Diyalektik Özdeşlik).

Karar sürecinin bilgi'nin oluşumu için gerekli koşul olan Potansiyel olmaktan öteye (Bilgi'nin oluşumu için yeterli koşul olan) Olay durumuna geçmesi ile Bilgi oluşmuş olur. Böylece tanımladığımız Bilgi'ye Diyalektik Bilgi diyoruz.

Onun içindir ki bireyci zihin, toplum içinde aynı klasik özdeşlik ilkesini savunur, yani toplumcu karar sürecinin diyalektik özdeşliği ile bireyci karar sürecinin klasik özdeşliği paraleldir derse, yanılıyor demektir; çünkü bireyci zihin bilgi'nin sadece potansiyel halini, Olay'laşmamış durumunu kavrayabilir. Bilginin diyalektik niteliğine, olaylaşmasına «Akıl» erdiremez.

V. B. Doğacı ya da Toplumcu Birey

1.1. İşte bu nedenledir ki Zihin ile dış Dünya (yani Doğa veya Toplum) arasında tam bir uyuşma sağlamak, Gerçekliği kavrayabilmek, Doğru Bilgi edinmek için Bireysel süreç : Doğa'daki veya toplumdaki Karar sürecinden kopmamalıdır (bu kopamazlığın bilincini edinmelidir. bak VIII); özellikle Düalistler tarafından abartılarak birbi-

rinden kopuk gibi gösterilen bu iki süreç arasındaki ayrılık kalkmalıdır; idealizmin birbirinden soyutladığı bu iki karşıt uç birbiriyle bütünleşecektir; doğa'daki sürecin veya toplumdaki sürecin aynısı olan bir (modern diyalektik) özdeşlik yapısı Birey'in zihninde doğmalıdır. Bu bilinç yapısındaki bireye Doğacı veya Toplumcu birey diyoruz. Bu toplumcu (ya da doğacı) bireyin zihnindeki karar sürecinin özdeşlik yapısı toplumdaki sürecin özdeşlik yapısına **paraleldir.**

1.2. Bunun dışında bireysel süreç (yani Özne) ile Toplumdaki ya da Doğa'daki süreç (yani obje) birbirini karşılıklı etkilemektedir.

Klasik felsefe ve bilimlerin öğrettiklerinin tersine, bu etkileşme artık salt-mekanik etki-sonuç zinciri tarzında birer etki değil, yani Özne'den Obje'ye, obje'den özne'ye, kısaca etki'den sonuç'a, bir karar sınıfından öbür karar sınıfına geçen mekanik bir etki değildir.

Bu etkileşme Madde (insan) ile onun Doğa'daki (Toplumdaki) ortamsal biçiminin, yani özel olarak Özne-Obje denilen iki karşıt karar sınıfının Bir'leşmesi, bütün'leşmesidir.

2.1. Sentez Nedir?

Sentez iki karar sürecinin özdeşlik yapıları arasındaki ayrılığın kalkmasıdır. İki karşıt sınıftan birindeki özdeşlik klasik tipten, öteki diyalektik tipten değildir: İkisi de diyalektiktir sentez durumunda. İdealistler ikisinin de klasik tipten olduğunu savundular; oysa gördük ki klasik özdeşlik bireyciliğin, Mutlakçılığın (Newton Mekaniği), Bencilliğin, Çıkarcılığın, Gurup otoritesinin (Burjuva Ka-

pitalizmi) ta kendisidir; özelikle Düalistlerin amacı buydu.

a — Klasik özdeşlikler birbiriyle kaynaşamaz, aralarındaki karşılıklı etkileşme salt-mekaniktir, birbirinden soyutlanmıştır, senteze ulaşamaz.

b — Diyalektik özdeşlikler birbiriyle kaynaşır, aralarındaki karşılıklı etkileşme değişik enerjilerin, madde enerjisiyle salt alan (uzaysal biçim) enerjisinin birbirine dönüşümü gibi dönüşümseldir, birbirinden soyutlanamaz, senteze ulaşır.

2.2. Demek ki diyalektik olmayan bir zihin süreci bu saplantısından kendi kendine zihinsel bir eğitimle kurtulamaz! Birey karşısındaki objenin, yani karar sınıfının sürecini kavramak, o sürecin «bilgisini edinmek» zorundadır ki bu da Doğa ya da Toplum içindeki pratikle olur. Doğal ya da toplumsal karar süreci yapısı bakımından diyalektik olduğundan bu «bilgi edinme», kısaca Pratik sentezi ve bütünleşmeyi, Bir'leşmeyi kendiliğinden sağlıyacaktır.

VI. Değişik Süreçlerin Klasik Özdeşlikleri arasındaki «Paralellik»

A. Bireyci, yani klasik Zihin Sürecinin özdeşlik niteliği ile Doğa'daki Sürecin özdeşlik niteliği arasında bir paralelliği düşünmek olguları «idealize etmektir» çünkü (1) doğadaki karar sürecniin özdeşliği diyalektiktir ve bu durumda (2) bilginin oluşması için gerekli ve yeter olan koşul olan diyalektik özdeşlik sadece tek yanlı olarak doğaya sınırlı kalmaktadır!— Bu «ideal» bizim bireysel bilgi edinme tarzımızın kolayına gelen, gerçekte olmayan, ama bizim birey olarak işi kalıplaştırmak için yeğ tuttuğumuz bir karardır. Çünkü Bil-

gi sadece (1) (Buda'nın 2500 yıl önce, Heraklitos'un iki bin yıl önce sezinlediği ve Hegel'in keşfettiği gibi) hiç durmadan dönüşüme uğrayan bir karar sürecinin klasik (-diyalektik) özdeşliği midir? (2) Hayır; biz diyoruz ki bu bilgi : Bireyci 'Bilgi'den başka bir şey değildi, «Paralelliği sürecin klasik özdeşliğinde arayan bilgi» Bireye Mahkumdur, Bireyden öteye geçemez, yani Birey'cidir, Bu çaresizdir! Çünkü yukarda gördük ki Bilgi, Karar sürecinin klasik (-diyalektik) özdeşliğinden ötede bir oluşumdur, yani karar sürecinin (modern-) diyalektik özdeşliğidir, Olay'laşmasıdır.

B. Belirli bir bireysel düşünceyi, kararı tabulaştırmak da bireyciliktir, yani toplumdaki diyalektik karar sürecinin özdeşliğine paralel olması gereken bireysel karar sürecini Bireyci karar sürecine dönüştürmektir, toplumsal süreçten kopmaktır; bu kısaca Hegelci zihincilik (intellektüalizm) ten, yani salt zihincilikten başkası değildir. Her hangi bireysel bir düşünceye tutkunluk (1) Sanayi devrimini yapamamış, proleteryanın (toplumsal) karar gücünü algılamamış bir bireyciliğe düşebiliyor, ama örneğin Mao Çe-Tung (2) Bir Bireyin doğrularını biricik doğru olarak kabul ettirmekten öteye geçiyor: Topluma yönel ilkesi ile bireyler üstü toplumsal bilgi edinme pratiğini öneriyor. Bireyler üstü bilgi oluşturma yöntemini Mao geniş halk gurupları içinde 1950'den beri uyguluyor.

C. Birey ancak dış dünyasındaki Karar Süreçlerinin diyalektik özdeşliğini öğrenerek doğa'cı (toplumcu) bir bilgiye erişir. «Bireyci Bilgi edinme» yönteminden «Toplumcu Bilgi Edinme» yöntemine geçiş elbette ki toplumun siyasal örgütleniş biçimini değiştirmesi ile olur.

VII. Karar Sürecinin Cebirsel Yapısı

A. Bireyde bireyci (tikel) karar

(Tanım) Bireyci özdeşleşme süreci ya da bireyde klasik karar bilinci: Tüm (bağımsız) bireysel **kararların** en sonunda (yani bu kararların vektörel toplamının) ilk bireysel **kararla özdeşleşmesidir.** (Bak. II. A ve III. A) ki buna **Benliğin klasik** (diyalektik) **özdeşleşme süreci** diyoruz.

Bireysel kararların Bireyci süreci olarak Bireyci Karar :

— Tüm kararlar ortak bir faktör aramaktadır.

— Ortak bir yapıyı aramaz (yapı denince mantıksal bileşenleri arasında özdeşleşme niteliği olan bir şey anlarız: bak diyalektik özdeşleşme süreci), çünkü «Bireyci (özdeşleşme) süreç» kendi bireyci kararıyla özdeşleşmekten (yani Ben'den, kendi yapısından) başka bir şeyi amaçlamaz; kendi Ben'i dışında oluşan bir (bireydeki toplumcu zihin sürecinin) sürecin de herhangi bir tarzda özdeşleşebileceği bilinci yoktur onda. O bakımdan toplumda (yani bireyci sürecin kendi dışında) aradığı şey ancak bilinçsiz (cansız) bir şey, sadece kararlara ortak olacak bir faktördür.

A.1. Kısaca Karar sürecinin klasik özdeşliği, bütün bireysel kararlara ortak En Büyük Faktördür. (bak IX. 1.1)

Öyleyse Bireyci sürecin ürünü olan

A.2. Bireyci (yani klasik karar sürecine özgü) Karar

1) Ortak bir faktör arar.

2) Bu ortak faktör: Bütün G1, G2,... bireysel gurupların kararlarını parçalayabilen (bölücü)

En Büyük karar faktörü, yani bütün guruplardaki En Büyük kararlara ortak, çekirdek, bölücü bir faktör olacaktır.

Başka bir deyimle :

Ortak en büyük çekirdek (bölücü) Karar = Min Max

En büyük bölücü ortak Karar = Max Min

Öyleyse bireysel gurup kararları Mini-Max teoremini doğrular.

Bölücü en büyük ortak faktörü, yani En Büyük Ortak Bölen EBOB'i saptamak İdealler cebirine göre kararları **Toplama** Yoluyla olur.

Sonuç : Bireyci kararlar **toplamsal** olarak çoğalır.

B. Toplumda toplumcu veya toplumsal (tümel) Karar :

(Tanım) Toplumsal özdeşleşme süreci ya da toplumda diyalektik karar bilinci: Tüm bağımsız bireysel kararların en sonunda bu kararların üstünde bütünlenen, yani ortak, hep birlikte özdeşleşmesidir ki buna **Toplumun modern diyalektik özdeşleşme süreci** diyoruz.

Bireysel kararların toplumsal süreci olarak Toplumcu karar :

— Tüm bireysel kararların ortak (hep birlikte) bir yapısını arar; çünkü toplumsal süreç kararları bütünleyici ortak (birlikte) özdeşleşmeye yöneliktir.

— Toplumsal süreç, tüm bireysel kararları bütünleştirdiği, bu kararların birlikte özdeşleşmesi olduğu için Bireyci özdeşleşmeyi, yani kararlara ortak bir faktörü kendi özdeşleşme bilinci içinden soyutlayamaz. Oysa bireyci süreç bireyci özdeşleş-

meyi kendi özdeşleşme bilinci içinden soyutluyabilir (*)

B.1. Kısaca Karar sürecinin diyalektik özdeşliği, yani Olay bütün bireysel kararları her an bütünleyici En Küçük Ortak Yapı'dır (bak IX. 2.1.) Öyleyse toplumsal sürecin ürünü olan

B.2. Toplumsal (yani diyalektik karar sürecine özgü) Karar = Eylemci Karar:

1) Ortak bir yapıyı arar.

2) Bu ortak yapı: Bütün bireysel G1, G2,... guruplarının kararlarını bir tek yapıya bütünleyici En Küçük Karar yapısıdır.

Bütünleyici en Küçük ortak yapıyı, yani En Küçük Ortak Kat EKOK'ı saptamak İdealler cebirine göre kararları **çarpma** yoluyla olur.

Sonuç : Toplumsal kararlar çarpımsal olarak çoğalır.

C. **Diyalektik karar** sürecinin ya da Karar Sürecinin diyalektik özdeşliğinin ister Birey'de ister Toplum'da ya da Doğa'da olsun **aynı yapıda** olduğunu, yani **evrensel** bir nitelik taşıdığını biraz ilerde sürecin genel doğasında göreceğiz (bak IX).

D. Hücrelerde ve Toplumda EKOY ilkesi

1 — Bir hücre topluluğunun hücreleri çoğalırken (ürerken) hepsi bir tek organa (Ortak bir yapıya) bütünleşecek, ama bu organ En Küçük (en ekonomik) boyutta olacak (minimum ilkesini sağlıyacak) biçimde çoğalırlar (ürerler).

(*) K. Marx «(Bireyci) Birey kendini toplum içinde tecrit edebilen bir hayvandır... Burjuva toplumunun insanıdır bu. Bu konu üzerinde fazla durmanın gereği yoktur.» S. 47, E.P.E. katkı, (Sol yayınları) 1970

2 — İleri düzeyde gelişkin canlıların (memeli hayvanların) organik çoğalmasında böylesine En Küçük Ortak Yapıya (EKOY) yönelme ilkesi yoktur; çünkü canlı artık Birey'leşmiştir, başka bir karar mekanizmasına sahiptir; kısaca canlıdaki fiziko-kimyasal karar sürecinin yerini bilincin karar mekanizmaları almıştır.

Canlılar hücrelerden ileri-gelişkinlere doğru ne kadar gelişirse EKOY ilkesi de organik alanda o derece sapkınlığa, soysuzlaşmaya uğrar, bu yüzdendir ki ileri-gelişkinlerin kendi türlerini koruyabilmesi için kendi bireysellikleri ötesinde başka bir karar mekanizmasını kullanmak gereği doğar.

O bakımdan ileri canlılar, yani toplumsal Birey'ler üretirken, aynı EKOY ilkesine bu kez hücreler gibi organik (bilinçsiz) karar mekanizmalarıyla değil, kendi bilinçli karar mekanizmalarıyla yönelmek zorunda kalırlar ki yukarda vardığımız sonuç ta zaten buydu.

3 — Demek ki toplumun, bireylerin tek tek farkında olmadan En Ekonomik bir Ortak yapıya ya da bütüne yönelme çabası vardır; toplumun doğal gidişi, sürecidir bu...

EKOY ilkesi öylesine önemli bir yasadır ki Toplum böylece evrensel topluluğun içindeki bir organ gibi kendine özgü fonksiyonlarını yerine getirmeye yönelir, tıpkı vücudumuzdaki karaciğer, kalp v.b. organlar gibi.

Kısaca evrensel topluluğun her toplumu için tıpkı vücudun organları için olduğu gibi Cebirsel bir Nedensellik, yani EKOY ilkesi vardır.

VIII. SÜREÇ

Genel anlamda Süreç kavramı daha ancak 19.

yüzyıl sonlarında (a) Bilimler alanında Elektrodinamik, Relatiflik teorileri ve Kuanta Teorisi, (b) Felsefe alanında Marx ve Engels ile ilk kez kesin bir olgu olarak teşhis edilmiştir. Gerçi İ. Ö. 500 yıllarında Heraklitos «Bir ırmakta (süreçte) iki kez yıkanılmaz» diyordu, Hegel «Karşıtların karşılıklı etkileşmesini ve sentezini» sezinliyordu, ama Maxwell, Einstein, Planck ve Heisenberg bilim alanında, Marx-Engels felsefe alanında ilk kez «karar» veriyorlardı ki:

(1) Madde ya da İnsan dönüşebilen bir Tikel' di, dönüşebilen bir parçaydı (ve bu parçalar dönüşebilen bütünü meydana getiriyordu).

(2.1). «Madde ile onun Uzaysal Biçimi» iki karşıt olgu olarak (bir dönüşümler bütünü içinde) dönüşebilen Tikel bir olgu, yani «süreç» dediğimiz Tikel bir Olgu içinde Bir'leşiyorlardı, Süreç içinde kaynaşık, bir'leşik durumdaydılar, bir Sentez oluşumuydu bu.

(2.2) Marx ve Engels aynı karşıtlığın toplumsal ortamda da geçerli olması gereğini gösterdiler: «İnsan ile onun toplumsal biçimi» iki karşıt olgu olarak süreç dediğimiz tikel olgu içinde kaynaşmış, bir'leşmiş olmalıydılar, bir sentez oluşmalıydı.

(3) Burada şu önemli kesinlemeyi yapmamız gerekiyor — **Ortamsal biçim nedir?**

a) Maddenin uzaysal biçimi : Bir karar sürecinin uzay (ortam) içinde kendi yarattığı ilişkiler dokusuna sürecin uzaysal (ortamsal) biçimi diyoruz. (bak. Grundlagen zur Topologie der Zeit)

b) İnsanın toplumsal biçimi : Bir karar sürecinin iradesi dışında kalan ya da iradesinin ötesinde oluşan, ama yine de sürecin kendi yarattığı iliş-

kiler dokusuna sürecin toplumsal (ortamsal) biçimi diyoruz. (*)

(4) Sentezin oluşma gereği olarak : Bireyin (üretici gücün) karar sürecindeki özdeşlik ile bu sürecin biçimine (üretim ilişkilerine) sahip çıkan süreçlerin özdeşlikleri (bak. V.B. 1.1) birbirlerine yabancı düşmemeliydi ve bu yabancılık ancak Biçime el koyan yabancı süreçleri devirmekle ortadan kalkacaktı. Çünkü VII. D'de gördüğümüz gibi Doğa'da kütlesel süreçler (1) ortak bir yapıya, yani EKOY'a yöneliyorlar, (2) Bu ortak yapıya kendi süreçlerinin o ortamdaki biçimini de özdeşleme tarzını da birlikte getiriyorlardı, öbür azınlık bireyci süreçlerin arasından patlıyarak yaratıyorlardı bu «maddesel yapı ve Biçim» sentezini.

Toplumda da böyle olmalıydı : Toplumsal karar süreçlerinin yöneldiği EKOY (En küçük ortak yapı) da yarattığı biçime kendisi el koyacaktı; kendi süreçlerini, yasalarını birlikte getirecekti, yabancılaşmaya son verecekti, Sentez buydu, Doğa'da Evrim buydu, Sentezdi ve Sentez birikim (EKOY oluşumu) ve patlama (Yabancılığın giderimi) yoluyla oluyordu.

(5) (bak VIII. B) Maddesel yapıdaki sürecin kendine özdeşliği (bak Olay Kavramı : IX.2) ile biçimdeki karar sürecinin kendine özdeşliğini, bu iki ayrı özdeşliği Doğa'nın kendisi nasıl birbirin-

---

(*) S. 23, E.P.E. katkı: «Varlıklarının sosyal üretiminde insanlar aralarında belirli, zorunlu, kendi iradelerine bağlı olmayan ilişkiler kurarlar» ve Marx «bireylerin kendi iradelerine bağlı olmayan ilişki» derken bizim deyimimizle, bir karar sürecinin toplumdaki biçimini kast ediyor.

den soyutlamıyorsa Toplum da soyutlamamalıydı, toplumu kanser olmaktan kurtaracak başka yöntem yoktu.

(6) Toplumsal karar süreçlerinin yöneldiği ortak yapının (madde olarak) oluştuğu her yerde bunun karşıtı olan biçimin (toplumsal ilişki olarak) da oluştuğunu unutmamalıyız. VIII. 2.1 ve 3'de belirttiğimiz üzere bu ilke klasik (yani bireyci) olmayan her süreç için temel bir ilkeydi. Bir (madde veya insan) karar süreci ya da toplumsal bir karar yapısı ile bu sürecin ya da yapının ortamsal biçimi arasındaki karşıtlaşma ya da etkileşmeyi Max kendine özgü diliyle şöyle veriyor «... bir toplum hakkındaki değerlendirmeyi sosyal üretici güçler ile üretim ilişkileri arasındaki çatışmayla açıklamak gerekir». S. 24, E.P.E. Katkı (Sol Yayınları) 1970

6. 1) **Toplumdaki temel çelişkinin 1. koşulu (Gerek ya da potansiyel koşul) :**

EKOY'un, dolayısıyle biçimin oluşmasıdır. Tarih boyunca

a — Total bireyci toplumlarda EKOY, dolayısıyla Biçim bilincinin oluşmadığını, çelişkinin potansiyel olarak kaldığını görüyoruz.

b — Karma toplum ve

c — Total toplumcu toplumlarda büyük kütle ya da bütün kütle toplumsal karar süreçleri yaratarak EKOY, yani maddesel ortak bir değerlendirme, meta (yani mübadeleye giren ürün) gücü ortaya koyarlar, dolayısıyle meta'nın (üretim, dağıtım, mübadele ve tüketim) ilişkilerini meydana getiren ve (1) karma toplumda bireyin iradesi (karar süreci) dışında kalan (bak VIII. 3. b) Biçi-

mi (bilincini) oluştururlar (2) total toplumcu toplumda bireyin iradesi (karar süreci) içine giren Biçimi (bilinci) oluştururlar.

Maddesel yapı ile onun biçimi böylece kaçınılmaz bir karşıtlık ikilisi olarak ortaya çıkar ki bu çelişkinin gerekli koşuludur.

(6.2) Toplumdaki temel çelişkinin 2. koşulu (yeter ya da kinetik koşul):

Yapıdaki diyalektik özdeşliğe, yapıyla birlikte gelen diyalektik özdeşliğe karşılık yabancı bir özdeşliğin biçime el koyması sonucudur. Yapıdaki biçime bireyci karar süreçlerinin güya «biçim» verecek, siyasal örgüyü kuracakmış gibilerden sahip çıkmasıdır.

a — Ya karma toplumda olduğu üzere kapitalist bireyci karar süreçleri Biçim'den, daha doğrusu Ortak Yapı'dan yoksun oldukları için bu «gasp» eylemine baş vurmak zorundadırlar,

b — ya da bazı total toplumcu toplumlarda olduğu üzere bürokrat bireyci karar sürecleri aynı yoksunluk nedeniyle başvururlar bu gasp eylemine.

a. 1 — Marx'ın yaşadığı dönem dolayısıyla sadece birinci gasp eylemi belirgindi.

b. 1 — İkinci gasp eylemini bugün total toplumcu bazı toplumlarda izliyoruz.

Çelişki ancak Yapısal sürecin özdeşliği ile Biçime el koyan sürecin özdeşliği arasındaki farklılığın kalkması, yani sentez, kısaca bütünleşme, Bir' leşme ile ortadan kalkar.

(7) Total Bireyci Toplum

Bireyci süreçlerin ortamında, bireyci karar süreçlerinin sonunda ortak bir yapıya, yani yapı-

sal bir biçime değil ortak bir faktöre (mülkiyete!) yöneldiğini görmüştük (bak VII. A); yine Cebirsel Kuramı incelerken görüyoruz ki Total Burjuva toplumunu, yani tüm süreçleri bireyci karar süreçlerinden oluşan toplumu ele aldığımız zaman bu süreçlerin karşısına çıkan yapısal bir biçim yoktur, yani hiç bir üretim ilişkisinin bu süreçlere karşıt olarak belirmediğini görüyoruz.

Total bireyci toplum : Karşısında kendi aldığı kararlarla çelişen bir üretim ilişkisine çatmamaktadır, yaşamından memnundur, çünkü bireyci karar süreçleri başlangıçta (bak II, VII) gösterdiğimiz üzere toplamsal bir tarzda üremekte, «ortak bir pay» almak yönünde karar vermektedir, o dokunun «hissedarı» olduğu için kendi kararlarıyla çelişici bir «duvar» görememekte, kendini özü-gür «hissetmekte», bu hissedarlığa karar vermektedir. Generalinden emekçisine kadar bütün vatandaşlar halka açık özü-gür girişimlerden iyi kötü «hisselerini» almaktadır; herkes özü-gürlüğünü tatmaktadır, herkes memnundur! Ama nereye kadar? Parası kadar! Üretim ilişkileriyle güya çatışkıya uğratılmayan birey bu ilişkileri aldığı hissedarlık «rüşveti» karşılığında görememektedir, bu ilişkiler onun için engelleyici bir duvar olmaktan çıkmış çok ötelere uzaklaşmıştır artık, ÇUŞ (Çok Uluslu Şirket) biçimine dönüşmüştür, karşısında hiç kimseyi somut olarak görememektedir, elle tutabileceği bir engelleme yoktur, patronun kim olduğu belli değildir, çünkü hepsi «rüşvetini» almıştır, nimetten ona da bir «pay» düşmektedir, suç ortaklığının suskunluğu içindedir, görünmeyen eller bütün «hissedar», yani bireyci karar mekanizmalarını bu suskunluk içinde çalıştırmaktadır, hepsi güya mil-

liyetçidir bu ÇUŞ hissedarlarının, çünkü gizli örgüt öyle ayarlamıştır ki hisselerini kendilerine ödeyenler aynı pasaportu taşırlar. Ve hepsi vatanı satabilir, cumhurbaşkanı, esrar kaçakçısı ve onun dostu olabilir, çünkü siyasal tercihleri yapanlar aynı ÇUŞ hissedarlarının maşalarıdır.

Bireysel karar süreci ile bireyin üretim ilişkileri denilen ortamsal (toplumsal) biçim arasındaki çatışkı satın alınmıştır, bu ilişkiler biçimi görünmez ellerde evrensel gizli örgütler tarafından gözlerden silinmiş, ilişkilerini algılayamayan karar süreçleri arasındaki sisli boşlukta kendilerini özü-gür hisseder ve hissedar olmuşlardır!

Tekrar edelim, total burjuva, yani total bireyci toplumda Bireyin toplumdaki üretim ilişkileri VII. A'da gördüğümüz gibi bir ortak yapıya değil, ortak bir faktöre yönelmiştir; yani (yapı olmadan biçim de olamıyacağına göre) ortamsal bir biçim oluşturmazlar. Kısaca total burjuva toplumu bir strüktür (yapı) ve biçim toplumu değildir, amorf'tur; toplumdaki üretim ilişkileri üretici güçlerin bizzat bireyci kararlarından dolayı toplumsal bir karar süreçleri ortaklığına, bireyler üstü toplumsal bir yapısallığa ve dolayısıyle biçime kavuşamamıştır. Bunun nedeni bireyci kararların doğasından ileri gelir, çünkü bireyci karar : bireyci üretici gücün kendi üretim ilişkilerini bile empirik olarak yakından algılayamıyacak kadar kör ve kendine dönük olması, kendi kararıyla özdeşleme tutkunluğundan kurtulamaması demektir ki bunu II. A ve III. A'da açıklamıştık.

Bireyci üretici güç kendi karar sürecinin bilincine eremedikten başka ister total bireyci (burjuva) toplumunda olsun ister karma burjuva top-

lumunda olsun bireyci karar mekanizmaları üstelik toplumsal karar süreçlerinin oluşmaması, toplumsal bir karar yapısı ve biçiminin doğmaması için korkunç bir özen de gösterirler. Üretim ilişkilerinin kütlesel bir karar sürecinden doğmaması, biçimden yoksun bırakılması için tüm bireyci, parçalayıcı kültür ve propaganda araçlarını seferber ederler; kendi karar sürecinin tutkusundan zaten habersiz olan (bireyci) üretici güç bu seferberlik karşısında kendi üretim ilişkilerini iyice göremez olur; bu ilişikler onun için artık yakın bir «dış dünya» olmaktan çıkmış, uzanamıyacağı bir perspektifte kaybolmuştur. Uluslararası bireyciliğin, Çuş'ların (çok uluslu şirketlerin) görünmeyen adamları üretici güçlere uzaktan kumanda etmektedir artık.

(8) **Karma Toplum**

Karmaşık burjuva toplumunu, yani tüm karar süreçleri bireyci olmayan, bireyci süreçlerin sadece bir alt-gurup oluşturduğu toplumu ele alalım. Büyük kütlenin toplumsal karar süreçleri oluşturduğu ve cebirsel kurama göre EKOY meydana getirdiği bir toplumdur bu.

Karma toplumda : Bireyci süreçleri, yani u. (A + B + C) gibi toplamları çarparak EKOY, yani toplumsal bir karar sürecine varmak da kabildir:

Ortak (çıkar) faktörü en küçük olan bireyciler daha geniş bir kütleyi oluşturduklarından EKOY'a yönelecek olan kütlesel karar süreci sade-

ce bu tip bireycileri, yani küçük burjuvaları kapsıyacaktır, yani büyük kütleyi içine almıyacaktır.

Belirli bir dönemdeki üretim aşamasına tekabül eden ortak (çıkar) faktörünü (değer olarak) daha da ufaltırsak EKOY'u hemen hemen tüm kütleye yaygınlaştırmak da mümkündür; böylece EKOY'un oluşumuna sadece küçük - burjuvalar değil, proletarya ile birlikte tüm toplum katılmış olacaktır.

Öte yanda ister toplumcu toplumda olsun ister karma burjuva toplumunda olsun VII. B'ye göre, toplumun üretken bireyleri ortak bir karar süreçleri yapısına yönelikti; bu karar yapısının da bir biçimi vardır (ki Biçim denince bunu kast ediyoruz) her iki toplum tipindeki kütlesel bireyin üretim ilişkilerinden bu Biçim'i anlıyoruz. Çelişki işte bu toplumlarda bireyin maddesel karar süreci ile bu Biçim arasında doğuyordu. Demek ki EKOY oluşumu ile bu oluşumun yarattığı biçim arasındaki çelişkiyi VIII. 5'de gördüğümüz üzere kaldırmak gerekliydi ve bunun için de bir karar sürecinin diyalektik özdeşliği nedir, yöntem bakımından onu tanımamız zorunludur.

A. 1. İster doğada ister toplumda olsun gerçek olgunun süreç olduğunu gördük ve buradan yola çıkarak Süreç için tutarlı bir özdeşleşme kavramı koymamız gerekti. Yukarda belirttiğimiz gibi klasik özdeşlik kavramı artık genel anlamdaki süreç için geçerli olamıyacaktı; çünkü (1) her şeyden önce her Bilgi gibi sürecin bilgisi de sürecin klasik özdeşlikten kurtulmasıyla, diyalektik özdeşliğiyle, yani sürecin Olay haline geçmesiyle oluşur. (2) hem tikel hem tümel süreçler için geçerli olan klasik bir özdeşlik kavramı yoktur.

A. 2. Öyleyse Sürecin özdeşliği denince artık klasik tipten, yani mantıksal ispat yöntemine benzer (çıkış ve varış noktalarının çakışması gibi) bir özdeşlik söz konusu olamaz; bu klasik özdeşlik ancak bireyci (burjuva, klasik) zihin süreci için doğrudur; Bireyci karar süreçlerinin cebirsel kuramında gördüğümüz ve şimdi de göreceğimiz üzere Toplumsal (tümel) zihin süreci diyeceğimiz Zihin için uygulan.maz; toplumsal zihin süreci hep diyalektik özdeşliğe göre işler.

B. **Diyalektik Özdeşlik**

Bu kavramı bilimsel terimler kullanmadan somut bir örnekle anlatmak için Irmak benzetmesini tekrarlamak gerekiyor (*) ki bunu da şöyle vermek istiyoruz.

IX. **Diyalektik Karar Süreci**

Süreç bilinci — Olay Bilinci

1.1) Bireyin modern diyalektik karar bilinci = Modern diyalektik özdeşleşme süreci. Birey karar sürecinin «klasik özdeşliğini», yani bu sürecin mantıksal ispat yöntemi tarzında (çıkış noktasındaki iddiaya bu iddiayı ispatlayarak varmak) olduğunu kendi karar yaşantısından bilir (bak III. A.2) böylece **klasik özdeşlik** bireyin zihninde ko-

(*) H. Hesse Sidarta adlı bir hint öyküsünde Irmağın bir süreç tarzında olduqunu şiirsel bir dille ve doğu mistiği açısından yorumlar, ne var ki diyalektik bir çözüm koyamaz. Heraklitos'dan Hegel'e ve Lukacs'a kadar bu benzetme iyi bir örnek olmak görevini yerine getirdi, ama sadece örnek alınmakla kaldı, içerdiği sentetik bileşenlere şimdi kısaca değinmek zamanıdır.

runmuş olmaktadır, yani karar sürecinin «matematiksel bir invariyansı» olmak rolünü oynar bu tip özdeşlik ve bütün bireysel kararlara Ortak En Büyük Faktördür (bak VII. A.1)

1.2) «Süreç» boyunca klasik özdeşliğin iki bileşeni vardır:

1. «Vakî olma» bileşeni :

a) Süreç içinde baştaki doğru-sayım yönünde alınan (bak III. A.2) her karar «korunan özdeşliğin» (yani invarsiyansın) vakî olması demektir.

b) Irmak benzetmesini uygularsak, Süreç (akış) içindeki her karar bu akış (ırmak olma = akışkan değişmezlik) özelliğinin vuku'unu gösterir.

2 — «Kendini tazeleme» bileşeni:

a) Süreç içindeki kararların özündeki değerler değişebilir, kararların yerine başka ve karşıt kararlar geçebilir, ama klasik özdeşlik (invarsiyans) mekanizması, yani 1. bileşen bozulmaz, kendini tazeler.

b) Irmak benzetmesini uygularsak, ırmak «klasik özdeşlik» olarak kendini her an tamamlamakta, eksilmemekte, kendini tazelemektedir.

2) OLAY NEDİR?

2.1. Klasik özdeşliğin «vukuu» ve «kendini tazelemesi» demek olan bu iki bileşen aynı An'da olursa, iki bileşen birbirlerine denk düşerse böylece Süreç bir **potansiyel** olmaktan çıkar, OLAY haline geçer.

Hem karar alma (yani klasik anlamdaki özdeşlik, vakî olma) bileşeni hem Kararın taze bir karar olma (yani sürecin kendini tazaleme) bileşe-

ninin aynı anda olması, kısaca bu iki bileşenin birbiriyle raslaşması (denkleşmesi) sürecin canlılığını, her an tazeliğini gösterir; Süreç bir potansiyel olmaktan sıyrılır OLAY haline geçer.

Kısaca :

Bir süreç hem kendine klasik anlamda özdeş olacak (= 1. bileşen), hem kendini yenileyecek (= 2. Bileşen).

Bu iki bileşenin birbirlerine karşıt olduğu ve dinamik bir karakter taşıdığı besbellidir. O bakımdan (a) karşıt iki bileşenin denkleşmesinden oluşan ve (b) sürecin (metafiziksel bir) potansiyel olmaktan çıkıp OLAY haline geldiği bu duruma **Diyalektik Özdeşlik** diyorum. Zihin veya Doğa sürecinin Diyalektik Özdeşliğini böylece iki bileşenli bir özdeşlik, daha doğrusu iki karşıt bileşenin Olay'laşan Denkliği olarak tanımladık. Zihin veya Doğa sürecinin bu yeni tanımının modern - diyalektik olmayan, klasik - diyalektik tipteki mantık özüne İ. Ö. üç bin yıllarına uzanan geleneksel Çin felsefesinin Ying-Yang öğretisinde raslıyoruz ve biliyoruz ki bu antik öğretide klasik özdeşliğin «vuku bulma» ve «kendini yenileme» gibi dinamik öğeleri yoktur. Sürecin kesin diyalektik niteliği ancak beş bin yıl sonra ortaya çıkabildi ve bu tanımı ancak bugün (bak S. 14, Grundlagen zur Topologie der Zeit, 1971) tam olarak verebildiğimizi sanıyoruz. Olay'laşmaya karar sürecinin diyalektik özdeşleşmesi dedik. Bir potansiyel olan Doğa veya zihin süreci böylece her an olay'laşarak diyalektik özdeşlik dediğimiz dinamik bir «denkleşme» içinde yürür.

2.2. Karar sürecinin diyalektik özdeşliği, yani

Olay bütün bireysel kararları (yukarda belirttiğimiz iki diyalektik bileşenin denkliği olarak) her an bütünleyici En Küçük Ortak yapıdır. (bak VII. B. 1) Görüyoruz ki ister bireysel ister doğasal ya da toplumsal yapıda olsun her süreç olay'laşmak için diyalektik bir özdeşliğe tabîdir.

3) Şimdi şu ilkeyi koyabiliriz:

Karar Sürecinin diyalektik özdeşliğinin Evrenselliği :

Diyalektik karar ya da zihin süreci ister Bireyde ister toplumda olsun aynı yapıdadır, başka bir deyimle, ister tikel (bireysel) ister tümel (doğasal ya da toplumsal) yapıda olsun genel olarak her süreç bir **potansiyel olmaktan çıkarak**, yani klasik özdeşlikten öteye, Birey bireycilikten (individüalizm'den) Toplum ise totalitarizmden öteye doğru **diyalektik özdeşleşmeye yöneliktir**, bu tip bir özdeşleşmeyi amaçlamak zorundadır; çünkü ancak böylece Olay haline geçer, ancak böyle Canlılığını sürdürebilir (bak. Grundlagen zur Topologie der Zeit. 1971, Y. Öner S. 14 : Identitätsaxiom = Özdeşlik Aksiyomu)

4. Olay Bilinci

4. 1 Bireyin «Bireyci zihinsel süreç» ten (bak Bireyci özdeşleşme sürecinin cebirsel yapısı) kurtulması için diyalektik yöntem nedir? Bireysel yapıdaki karar sürecinde bu süreci potansiyel olmaktan kurtararak Olay haline getirme bilincidir; doğa'dan ve toplumdan kopuk, bireyci dar çerçeveli katı süreçten kurtulmanın yolu budur. (bak V.B. 2.2)

4.2 Diyalektik arınıştan sonra Bireyin zihninde oluşan karar sürecinin Diyalektik özelliği nedir?

Zihin sürecini potansiyel olmaktan kurtararak Olay haline getirme bilincidir!

X. Nedensellik ve Sentez

Sentez

İki karşıt karar süreçleri sınıfı arasındaki etkileşme Diyalektik Yöntemin çok önemli bir problemidir ve doğrudan sentezi ilgilendirir. İki karşıt karar sınıfı iki insan gurubu olabilir, iki toplum gurubu olabilir ya da bir yanda **madde (veya insan)** gurubu öte yanda bunların **ortamsal biçimlerinin** gurubu olabilir; yani iki insan (veya toplum) gurubu arasında iki karşıt karar süreçleri sınıfı olarak bir etkileşme vardır ya da bir yanda **madde** öte yanda onun **ortamsal biçimi** arasında iki karşıt karar süreçleri sınıfı olarak bir etkileşme vardır.

1. Etkileşme bir yana, eğer bu iki karşıt karar sınıfının süreçlerindeki özdeşlik aynı tipten ise Sentez meydana gelir.

1.a. İki insan gurubunun karar süreçleri bireyci birer süreç olabilir, o zaman özdeşlik klasik birer özdeşliktir, sentez klasik bir sentezdir: Ying-Yang öğretisinden Hegel'e kadar savunulan sentezdir.

1.b. İki insan gurubunun süreçleri toplumcu birer süreç olabilir, diyalektik Sentez meydana gelir.

1.c. Bir yanda insan gurubunun süreçleri diyalektik, öte yanda insan gurubunun ortamsal biçiminin süreçleri de diyalektik ise Sentez ve de diyalektik sentez meydana gelir.

1.d Doğadaki maddenin süreçlerinde özdeşlik daima diyalektiktir (bak VIII) Öyleyse madde gu-

rubunun süreçleri ile onun ortamsal biçiminin süreçleri aynı özdeşlik tipinde, yani diyalektik olduklarından sentez ve de diyalektik bir Sentez meydana gelir.

3. Nedensellik

Şimdi yine etkileşmeye dönelim:

Bir karar süreçleri sınıfının etkisinden dolayı öbür karar süreçleri sınıfında doğan sonuç arasında «bireyden bireye», yani bir bireysel süreçten öbür bireysel sürece bir nedensellik burada Klasik Nedensellik olarak tanımlanacaktır; buna yakın tarihteki ünlü diyalektik kuramcılarının yanlış olarak kullandıkları tarzda «salt-mekanik» nedensellik de şimdilik diyebiliriz.

3.1. (bak VII. B) Beşbelli ki toplumcu bireysel bir karar sürecini toplumdaki toplumsal karar süreçlerinin aradığı EKOY (En küçük ortak yapıdan)' dan soyutlamak Cebirsel kurama göre olanaksızdır. (Çünkü toplumcu bireysel karar süreci: Bir çarpmadan başka bir şey olmayan toplumcu karar yapısının bir çarpanı gibidir.)

3.2 (bak. VII.A) Yine besbelli ki bireyci bir karar sürecini toplumdaki bireyci karar süreçlerinden soyutlamak Cebirsel kurama göre kabildir. (Çünkü bireyci bireysel karar süreci : Bir toplamdan başka bir şey olmayan Bireyci toplumsal kararın sadece ortak bir faktörüdür.)

Bu şemaya göre Nedensellik ilkesini yeni anlamıyla şöylece özetleyebiliriz:

A. Klasik Nedensellik «Bireyden bireye» etki-sonuç nedenselliği karar sürecinin Bireyci olduğu bir toplumda geçerlidir, çünkü gerek etkiyi gerekse sonucu yaratan karar hep bireyci süreçte top-

lanır ki bu süreç VII. A. 2 gereğince ancak ortak bir faktöre yönelir, hiç bir (ortak) yapıya yönelmez. Nedensellik bu ortak faktör ile simgelenir

A.1. Tek tek bireylerdeki nedensellik bu ortak faktörün (mülkiyetin) biçimi olarak belirir.

Kuanta Teorisi dayandığı paradokslardan yola çıkarak bireyden bireye nedenselliğe saplanmış ve her (bireysel) karar süreci sonunda Zaman'ın kesin saptanamazlığını keşfetmiştir! Elbette öyle olacaktı, çünkü bireyci süreçler bir (ortak) yapıya yönelmiyordu ki, sadece bir ortak faktöre dayanıyordu.

B. Diyalektik Nedensellik

Yapıdan biçime etki-sonuç nedenselliği karar sürecinin toplumsal olduğu bir toplumda geçerlidir, çünkü gerek etkiyi, gerekse sonucu yaratan karar hep toplumsal süreçte toplanır ki bu süreç VII. B. 2 gereğince EKOY'a (en küçük ortak yapıya) yönelir. Nedensellik bu yapı ile simgelenir.

B.1 Yapıdan biçime (veya tersine) doğru statik nedensellik bu ortak yapıdaki ve onun biçimindeki kararlar arasında zaman temposu bakımından hiç bir farklılık olmadığını kabul eder: Eski Marxist (diyalektik) nedensellik.

B. 2 Yapıdan Biçime (veya tersine) doğru ortak yapıdaki ve onun biçimindeki kararlar arasında zaman temposu bakımından bir farklılık belirdiğini kabul eder: Modern Marxist ya da Zamansal Diyalektik Nedensellik:

C. Yapı - Biçim çelişkisini senteze vardırmak için EKOY'un biçimine de tüm toplumun el koyması gerekiyor. Bu el-koymanın bürokrat, teknokrat veya Bilimci v.b. bir elit önderliğinde olup ol-

maması Yapı-Biçim ikilisi içindeki etkileşmeyi, yani Nedenselliği ilgilendiriyor.

Nedensellik burada Yapı-biçim karşıtlığının zamansal bir tempoya bağımlı olup olmamasına göre değişiyor.

1 — Eski Marxist Nedensellik, söz konusu Yapı-Biçim süreçleri karşıtlığı içinde Sentez meydana gelirken, her iki (üretici güç kararları ve üretim ilişkilerindeki kararlar) sürecin hep aynı tempoda yürüdüğünü var sayıyor ve böylece kararların zamansal temposunu donduruyor.

2 — Zamansal Nedensellik bu iki sürece özgü zamansal tempoların farklı olduğu anlamına gelir: Çeşitli toplumsal karar süreçleri, yani EKOY'un değişik çarpanları karşılarında değişik Biçim tempoları bulurlar. Kısaca her üretim sektöründe, Sentez oluştuktan sonra bile üretim gücü ile üretim ilişkileri arasında o sektöre özgü kararlar bakımından zamansal tempo farklılıkları oluşur ve diyalektik nedensellik böylece üretim Akışı denilen salt ekonomik bir probleme dönüşür. Başka bir araştırmamızda Leontieff'in ünlü Üretim Akış Bilançolarını Süreç açısından incelerken göreceğiz ki Zamansal Nedensellik bizi üretim-tüketim-dağıtımdan birlikte oluşan çok daha genel bir fonksiyona götürmektedir.

Üretim akışı ne var ki hiç bir zaman Marx'ın belirttiği gibi, Biçim'den gelen bir engellemeye tahammül edemez.

Şimdi özetleyelim:

Ortak yapıyı «maddesel» bir karar sınıfı ola-

rak düşünürsek onun da karşısında bu yapının «ortamsal biçimi» (yani bireylerin iradeleri ötesindeki ilişkiler) karşıt bir karar sınıfı olarak yer alır (bak VIII. 3).

Bu iki sınıf arasında, tıpkı madde ile onun ortamsal biçimi arasında olduğu üzere karar zamanlarının akışında, yani kararların Olay'laşmasında yavaşlama veya hızlanma olacaktır. (*) Bu yavaşlama ve hızlanmalar «biçim» de birden-patlamalara yol açmaktan geri kalmayacak. yani yapıyı devrimlerden yoksun bırakamayacaktır.

Kısaca Madde ve onun ortamsal biçimi arasındaki çatışma, yani devrim süreci tükenmeyecektir. Devrim sürekli olmaktan çok tükenmezdir tarih boyunca.

(*) S. 23, E.P.E. katkı: (1) «Bu üretim ilişkileri insanların maddesel üretici güçlerinin belirli bir gelişme derecesine tekabül eder. Bu ilişkilerin tümü toplumun ekonomik yapısını, belirli sosyal bilinç biçimlerine tekabül eden bir hukuksal ve siyasal üst yapının dayandığı somut temeli oluştururr» ve S. 31-32, E.P.E.K: (2) «O ilişkiler üretici güçlerin gelişmesi sonucu olan biçimler olmaktan çıkıp bu gelişmeyi engelleyici bir niteliğe bürünürler, o zaman toplumsal devrim çağı başlar, ekonomik temeldeki değişme kocaman üst yapı biçimini büyük ya da küçük bir hızla devirir. Burjuva üretim ilişkileri (üretici maddesel güçlerin karşıtı olarak) sosyal üretim sürecinin son çelişik biçimidir, Ama burjuva toplumunun bağrında gelişen bu üretici (maddesel) güçler (bu çelişik ortamsal biçim karşısında) aynı zamanda bu çelişkiyi çözüme bağlayacak olan maddesel koşulları (madde veya insanın karar süreçleri) da yaratırlar.»

XI. Birey'deki Toplumcu zihin sürecinin Olay'a dönüşmesi

Toplumsal zihin süreci ile Irmak arasında bir analoji yapmıştık. Bu analojiye dayanarak sürecin diyalektik özdeşliğini yeniden şöyle açıklayalım:

(1) Bir Irmak'ta iki kez yıkanılmaz. (Heraklitos'un ve tüm diyalektik kuramlarının ünlü dönüşüm ilkesi) : İki kez yıkanılamama, yani Irmağın (sürecin) akışı Irmaklık (akışkan değişmezlik) niteliğini **vukua** getiriyor.

(2) Aralıksız akışına (dönüşümüne) rağmen Irmak hiç eksilmiyor, her an kendini tamamlıyor, **yeniliyor, tekrarlıyor kendini, kendini yeniden üretiyor.**

Bu iki nitelik: (1) Irmak bütününün akarak vukuu ve (2) yine akarak kendini tekrarlaması nitelikleri aynı zaman anına rasladıkları anda Irmak denilen süreç kendisiyle özdeşleşir. Süreç böylece bir nitelik ya da potansiyel olmaktan çıkar «olay» haline gelir, dinamik gerçekliğine kavuşur. İster doğa'da ister toplum'da olsun her süreç bir potansiyel (nitelik) olmaktan kurtulmak, yani her an Olay haline gelmek için bu özdeşlik ilkesini sağlamak zorundadır. (bak Grundlagen zur Topologie der Zeit, 1971 Y. Öner, S. 12. Definition der Erscheinung : «Olay nedir ve tanımı»). Oysa bireyci zihnin tek başına o kendi klasik özdeşleşme bilincinde ya da sürecinde ne böyle objektif iki bileşeni (akışkan vakî olma ve kendi akışkan bütünlüğünü tamamlama) saptıyabilir, ne de bunların aynı ana raslıyabilmesini saptayabilir, o bakımdan Bireyci zihin tek başına klasik özdeşleşme süreci-

cinden kurtulamaz, yani Klasik özdeşleşme sürecinde Olay kavramı hiç bir zaman objektif olamaz.

Toplumcu zihnin sürecinin diyalektik özdeşliği eylem için gereklidir.

İster bireyde, ister toplumda olsun zihnin ya da karar sürecinin kendine diyalektik özdeşliği kararların (bilginin) gerçekleşmesini, olaylaşmasını, eylem haline geçmesini sağlamak için şarttır: (Bireyci, burjuva) benlik nasıl kendi kararlarını klasik özdeşlik içinde sağlamaya mahkûmsa, Toplumcu Benlik (Zihin süreci) de aynı amacı diyalektik özdeşlik içinde güder. Toplumsal zihin süreci kendisiyle diyalektik özdeşlik içindedir ve bu özdeşlik kaçınılmazdır! Bu zorunlu özdeşliği Marx sanayi toplumunda proleteryanın «kütle bilinci» olarak belirtiyor. Burjuva düşünürlerinin soyut diye niteledikleri bu bilinçten Marx aslında **toplumsal zihin sürecinden** başka bir şeyi kast etmiyor.

Bu Kuramsal belirlemenin uygulama alanındaki biçimleri nedir?

(1) Sovyetçilikte kütle (proleterya) bilincinin bürokratik bir çerçeveye sokulmasına ve böylece bir Elit gurubunun oluşmasına doğru sınırlamaya uğrayarak soysuzlaşıyor.

(2) Maoculukta dinamizmini koruyor, Mao uygulamasında toplumsal zihin sürecinin bütün lük ve özdeşleşme momentleri şu önemli ilkeyle saptanıyor: Toplumdan öğren, topluma götür. Bu sürekli mübadele Birliğin ta kendisidir...

Uygulamanın özünde Marx ile birleşmektedir Mao, yalnız tam sanayileşmemiş, kütlesel bir pro-

leteryası oluşmamış Çin toplumunda Mao toplumsal süreci (bilinci) daha köklü bir ilkeyle, yukarki satırlarda vurguladığımız kendi ilkesiyle yerleştiriyor.

Bütün bu kuramsal açıklamalarımızdan şu törel sonuca varıyoruz: Toplumsal süreç bilimsel bir gerçektir, bu gerçeğe, toplumdaki o cebirsel neden selliğe (VII. D), kaçınılmaz bütünleşmeye saygımız varsa, toplumun topluluklar evreni içinde görevini yüklenmeye karar vermiş sağlam bir organ gibi çalışmasını istiyorsak, insan olma onurunu bu istekte buluyorsak ve Anadolu toprağından Yunus'ları anıyorsak:

Gel hey kardeş gel sen birliğe özen
Birliktir her nefsin kalâsın bozan
Hiç kendi kendine kaynar mı kazan
Çevre yanın ateş eylemeyince.

KLASİK KARAR TEORİSİ ÜZERİNE

LİTERATÜR :

Arrow, K. J. Social Choice and Individual Values, New York — London 1951

Blackwell, D. *Girshick. Theory of Games and Statistical* Desicions. New York 1954

Gäfgen, G. Theorie der wirtschaftlichen Entscheidung, Tübingen 1963

Kraft, V. Grundlagen einer wissenschaftlichen Wertlehre, Wien 1951

Leinfellner, W. Wertheorien und ihre formale Behandlung, 1964

Luce, R. D. Raiffa, H. Games and Decisions, New York — London 1957

Neumann, J. v. — Morgenstern, O. Spieltheorie und wirtschaftliches Verhalten, Wüzburg, 1961

YARDIMCI LİTERATÜR ÖZETİ :

Arnason, J. P. Von Marcuse zu Marx, Berlin 1971

Carnap, R. Theoretische Begriffe der Wissenschaft (Zeitschrift für philosophische Forschung XIV.)

Henkin - Suppes - Tarski. The axiomatic method, 1959. Amsterdam,

Huber, E. Dialektische Logik, München 1966
Kant, I. Kritik der reinen Vernunft, Leipzig 1838
Kıvılcımlı, H. Tarih Tezi, İstanbul 1974
Lenin, V. I. Kültür ve Kültür İhtilali üzerine, Ankara 1969

Lukacs, G. Zur Ontologie des gesellschaftlichen Seins, Berlin 1971

Mandel, E. Marksist Ekonomi El kitabı, İstanbul 1974

Mao Tse Tung. Seçme Eserler, Ankara 1970
Marx, K. Ekonomi politiğin eleştirisine katkı 1970
Öner, Y. Grundlagen zur Topologie der Zeit, İstanbul 1971.

Y. ÖNER'in YAYINLARI

1 — Metafizik Şuur ve Matematik Metafizik hakkında, 1951

2 — Ansiklopedik Fen ve Teknik Sözlüğü (Alm. - Türkçe), 1963

3 — Grundlagen zur Topologie der Zeit, 1971 (Zaman Topolojisinin Temelleri)

4 — Geleneksel Çin Felsefesi - Mao çe-tung ve Sosyal Karar Teorisi, 1974

5 — Sidarta (H. Hesse'den çeviri) 1972

6 — Bozkırlar Kurdu (H. Hesse'den çeviri) basılıyor

7 — 8 Davranış Ruhbilimi üzerine K. Lorenz'den iki çeviri, basılıyor

9 — Bilimlerin Doğuşu (Van der Waerden'den çeviri, Prof. Dr. O. Ş. İçen'le birlikte), basılacak

10 — Bilim ve Felsefe (W. Heisenberg'den çeviri), basılacak.

İÇİNDEKİLER

Amacımız:

1) Mao Zedung düşüncesini Marksizm'e paralel yönde belirleyen ulusal etkenlerin temeli olarak Geleneksel Çin Felsefesini genel çizgileriyle kısaca vermektir; bunu I. bölümde yapıyoruz. Parantez içindeki harfler II. bölümde kökleri geleneksel felsefeye uzanan esinlenmelere işaret etmektedir.

2) Mao düşüncesinde Birey'in yerini arayan bir batılı sempatizan eleştirmenin eleştirisini (*) göz önüne sermektir; bunu II. bölümde yapıyoruz. Çeviri metninde eleştirmenin kendi dipnotları dışında bizim III. bölümde yaptığımız atıflar için koyu siyah rakamlar yer almaktadır.

3)Tipik bir batı eleştirisine özgü savlar arasında Maocu pratiği yer yer ters gösterme çabasına işaret etmek, bu amaçla gerçek kaynağa, yani Mao'nun kendi talimat ve öngörüşlerine atıfta bulunmak.

4) Bireyciliğin doruğuna eriştiği bir toplumda hangi bireylerin haksahibi olabildiklerini o toplumun içinden bir gözlemcinin diliyle vermek.

5) Bölüm V'de eylemlerimizin ilk aşaması olan kararların oluşması üzerine ve Bireyci kuramların karşısında genel çizgileriyle bir Sosyal Karar Teorisi oluşturmaya çalıştık. Kararlarımızın doğasını bilirsek girişilecek eylemlerimizin de öylesine sağlamlaşacağı ilkesinden hareket ettik.

M. Yılmaz ÖNER


ISBN 975344386-2
9 789753 443869



